

ДІЛО

Виходить щоденно передплатним

РЕДАКЦІЯ
І АДМІНІСТРАЦІЯ:
Львів, Ринок ч. 10, II. пов.
Конто пошт. шваб. 143322
Адреса для телеграм:
„Діло“, Львів.
Гол. Редактор приймає від
11—12 год. передплату
Рукописи не звертаються.

ПЕРЕДПЛАТА:
Місячно: в праю 450 зол.
За границею:
В Америці: 1 долар, Франції,
Голландії, Бельгії 20 фр. фр.,
Італії 750 ал., Німеччині 750 ал.,
Швейцарії 5 шв. фр., Чехо-
словаччині 30 ч. к., Румунії 150
лей, Болгарії 750 ал., Австрії
750 ал. — Зміна адреси 1 зол.

Телеф. Редакції: 29-41.
Друкарні: 29-25.
В СПРАВІ ОГОЛОШЕНЬ
ЗВЕРТАТИСЯ ДО АДМІНІ-
СТРАЦІЇ.
ЦІНА ОДНОГО ПРИМІРНИКА
1 зол.

Ю В И Л Е Й Н Е Ч И С Л О .

Число має 32 сторінки
й ілюстрований додо-
ток на 4 сторінки.

ЗМІСТ:

Вступ.
Акад. д-р Ст. Дністрянський: Боротьба
народу за право.
Вас. Пачовський: Жертва народів (поема).
Д-р К. Левинський: Видавництво „Діло“.
Ф. Федорів: Два моменти.
І. Казрин: Наша преса і наше громади-
ство.
В. Пансіко: Lasciate ogni speranza.
Д-р Іа Куровиць: До початків „Діла“.
Василь Лукич: Перший редактор „Діла“
Волод. Барвінський.
Д-р Андрій Чайковський: Як то було при
народинах „Діла“?
Д-р Кость Левинський: Соціально-політич-
ні змагання наших народів з кім-
цем минулого століття.
Д-р Ант. Горбачевський: Ретроспективні
рефлексії.
Ген. д-р Ярослав Охуневський: Стара Русь
на Галицькій Землі.
Д-р Володимир Охримович: Мій виборча
пригода оперел 20-ти літ.
Д-р І. Савицький: Діло про науку, лі-
тературу і мистецтво Галицької У-
країни за останніх 40 літ.
Гр. Мих. Тишкевич: Величчя в історії
України.
В. Липинський: З нагоди ювілею.
Дм. Дорошенко: „Діло“ в ювілейній аль-
бом замість привіту.
Мавкс Гекстер: „Одиницею щодення“.
Акад. д-р Ст. Смаль-Стоцький: З сорок-
літним.
В. Барчан: „Ділом“.
Омелян Попович: „Діло“ на Буковині.
Д-р Іван Пашкевич: Українська літера-
турна антологія.
Ст. Сіропало: Українська мова в зв'язку
з українізацією та двоїстістю в
школі.
Мирон Зарицький: Проблема душі і тіла
в колі віків.
Юліян Павлюковський: Перша коопера-
тивна програма в Галичині.
Д-р Василь Шурат: У зв'язках з „Ділом“.
Д-р Оскар Мокрушук: Чи справді нова
школа?
Михайло Рудницький: З газетного млина.
Д-р Володимир Левинський: Великі числа.
О. Кисілевська: „Діло“ в моїх споминах.
Ничук: „Діло“ і „Нове Слово“.
Кривинський: Юліян Балицький.
Зенона Кузак: Олександр Центральна Нау-
кова Бібліотека.
О. Ол. Стефанович: З моїх споминок.
О. Йосиф Ганкевич: Початок „Діла“ і час
1878—1880.
Д-р Ст. Баран: Політика чи „забава“?
Д-р Микола Залізний: З історії одного
українського видавництва за кордо-
ном.
Волод. Дорошенко: „Життя і Знання“.
Перед виборами.
Новина.
Довіда.
Оголошення.

Львів, 14. січня 1928.

Сьогодні лише „Діло“ за собою довгий шлях сороклітньої, щоденної та незвичайно важкої, громадсько-політичної і національно-культурної праці. Кидати оком поза себе, входити в її аналіз та оцінку на цьому місці не доводиться. Про місію і працю „Діла“ свідчать ті численні статті з іменами наших визначних громадян, що виповнюють ціле число.

Сьогодні щоденник „Діло“ переступає поріг сорок першого року. Перспективи його майбутнього існування сповиті в теперішніх обставинах серпанком невідомого. Однак, коли прийняти його даліше нормальне існування, то приходиться святочно ствердити, що в такому випадку ідейне його обличчя виразне, ясне, відкрите і для будуччини. „Діло“ все буде тим, чим було досі, а саме висловником і репрезентантом чистої, благородної, національної думки, виразником національно-політичного і національно-культурного самостійництва, борцем за долю всього Українського Народу, сторожем чистоти й непорочності найвищих національних ідеалів і оборонцем природних і набутих прав Українського Народу до своєї Землі-Батьківщини.

Добро Української Нації понад усе! Ось цей величавий заповіт, який переняло „Діло“ в спадщині від попередньої історії Народу Українського, ось ця основна програма буденної і щоденної праці, якій вірно служило „Діло“ від початку і якій остане вірним по всі часи.

Маючи перед собою виразні перспективи боротьби за найприродніше право народу до власного життя, до всебічного вияву свого „я“, йде „Діло“ далі своїм обранням, тернистим шляхом у мандрівку нових десятиліть з вірою в перемогу правди, добра, краси і справедливості.

Д-р СТАНИСЛАВ ДНІСТРЯНСЬКИЙ.

Боротьба народу за право.

В сімдесятих роках минулого століття (1872) поставив Ієрінг теорію боротьби за право. Вона обіймає весь цивілізований світ та знала загально в широких кругах суспільності. Сам Ієрінг зупинився однією головною на боротьбі людини за своє індивідуальне право. Кожний чоловік, каже він, повинен домагатися свого права, та не сміє над порушеннями хоч як мінімальних прав приходити до порядку дня: справжній характер людини проявляється якраз у тому, що вона вступає рішучо проти всіх порушень правної сфери й бореться за своє право всіма можливими способами, не оглядаючися на те, чи боротьба принесе їй матеріальні користи, чи ні. У Шекспірівській драмі („Купець з Венеції“) мав Шайльок, на думку Ієрінга, погане право домагатися від Антонія фонти м'яса із його тіла, та коли суд не признав йому цього права, було це тільки вислідом тієї середньовічної системи, яка ставляла жидів поза правом. Боротьбу людини за особисте право вважає Ієрінг не тільки обов'язком її супроти себе самої, але й обов'язком супроти суспільства; вона випливає з етичного постулату самовдержання та із суспільної співпраці до здійснення ідеї права.

Але боротьба за право не може обмежуватися на саму людину, та вже Ієрінг знає й боротьбу народу за право. Щоправда він не пригадується ближче над цією проблемою, але вже ті гадки, які він пригадує, виходять з поглядів Іє-

рінга про роль Шайльока в Шекспірівській драмі, чи ні, мусимо його ідею боротьби за право прикласти й до народу, при чому не можемо однак виходити від індивідуального права людини, але від колективного права нації.

Історія культури вказує, що творення й здійснення права доконувалося та й доконується сьогодні з метою миру й ладу, та що цього правного миру й ладу досягалося звичайно тільки шляхом довшої чи коротшої боротьби, довшого чи коротшого змагання проти себе стоячих сил або інтересів. На парламентарній арені модерної законотворчої влади борються зі собою, велими різнорідні напрямки й інтереси, та тільки компроміси завершують правне діло. В змаганні поборюючих себе сторін кристалізується в процесі судовий закон, який присуд. Але хоч у всьому тому внутрішній, творчий сила народу грає визначну роль, не можна ще сказати, що тут сам нарід бореться за своє право — він тільки творить право звичайно в боротьбі між сферою однієї та сферою суспільних зв'язків, з подруги й родини починаючи та на державі кінчаючи. Аж тоді, коли нарід, як такий, стане свідомим своєї органічної спільності, самостійним суспільним зв'язком, коли він — значить — не тільки обмежиться на свою стихійну силу, щоб захищати потреби та інтереси своїх членів, але нап'яки заставить цих останніх до збереження самостійних інтересів народної спільності, — аж тоді нарід стане до боротьби за своє право, до боротьби за свої суспільні інтереси, за своє існування, за свій майбутній розвиток, за плекання та поглиблення своїх народних цінностей.

Такої боротьби не бачимо одначе у народів вже в початках культури, тільки аж у модерній добі. Боротьбу народу за своє право стрічимо в історії культури досить пізно, а саме на переході від Північної Америки до самої незалежності, та в Європі на переході французької революції. В Америці зводиться парад боротьбу за незалежність від держави (Англії), у Франції за самостійність у державі. Обидві боротьби мають характер різномірно політичний і культурний. Північна Америка оснувала культуру, економічну та політичну волю громадян та здобула в боротьбі не тільки признание тих прав державою, але й визновилася від старої держави, щоб оснувати свою власну, волю, народну державу. Подібно й Франція ввела в 18 столітті боротьбу за особисті та громадянські права людини, але й здобула народні політичну самостійність та суверенність у державі. Явно стану в обох боротьбах парад як самостійний суспільний чинник не тільки обидвома, але й супроти держави, і якраз у тому відношенні народу до держави, що визначає народні не тільки самостійне правне становище в державі, але й самостійні права супроти держави, з якою він в дійсності виже свою долю, лежить основний зміст того права, яке в модерній добі прислуговує народів.

На протязі 19. й 20. століття ведеться далі боротьба народу за своє право, та національна ідея здобуває собі щораз нові ділянки культурного, економічного і політичного життя. Боротьба обіймає змагання до національної школи, до національних економічних організацій, до національних курій у собім чи парламенті, до територіальної чи позатериторіальної національної автономії і т. д. Але вона не обмежується тільки до здобуття щораз більшої самостійності в державі, вона посвятає й на саму державу, допомагає злуки розпорочених народних елементів в одній державі (німці, італійці і т. д.), або безпосередньо самостійної державної організації для поєднаних народів (балканські народи і т. д.) — та цим чином вона стає одним із найважливіших чинників міжнародної політики модерної доби. Тому й не можна сумніватися, що всесвітня війна не була нічим іншим, як боротьбою народів за своє право.

В цій війні боровся й український народ за своє право, та не тільки йому, але й іншим народам не по-

далося закінчити цю боротьбу, яка в історії культури не дала собі остаточного вирішення. Тому боротьба народу за право належить ще й сьогодні до найважливіших проблем сучасності.

Кожна на основі історії придивимось суті цієї боротьби, мусимо відірвати для головної її форми, а саме: боротьбу народу за свої права — та боротьбу народу за своє право. Обидві форми боротьби вважались дуже тісно зі собою, але треба їх тому поставити біля себе, бо вони репрезентують два головні напрямки боротьби: щоб здобути й абстрактно нові права, та щоб здобути їх перевести in concreto в дійсність.

Американська війна за незалежність і французька революція домоглися призначення нових прав прав людини й права народу на суверенність. З моментом побіди тих ідей здобув парад уже нові права, та далша боротьба над здійсненням цих прав призначення тез була вже боротьбою за право, так як те, що усталили пізнішо-американські держави в боротьбі з Англією, і те, що прокламувала французька революція, стало набутим правом народу, як такого. Боротьба народу за своє право гадеться за справжнє здійснення того, що здобула французька революція для грядучих поколінь. Та все, що не відповідає тим „народним правам“, все, що розходиться з правдивою ідеєю національної самостійності по думці побіди боротьби американського й французького народу з кінця 18. віку, порушає й право народу в розумінні модерного суспільного життя. Але що в ході 19. віку не вдалося народам досягнути повного здійснення того народного права, то мусіли вони вести боротьбу за своє право, а саме за повне переведення його в діло. Ця боротьба не скінчилася одначе в 19. ст. Вона велеться ще й сьогодні. Але 19. в. не вдовольнився тільки змаганням до здійснення вже признаного народ. права; історія 19. віку вказала ще новий шлях до нових народних прав; вона поставила нові народні права на прапорі своєї боротьби. Повстала ідея права народу на свою самостійну державу. Всесвітня війна переняла цей кайч та закінчилася побідою ідеї „самовизначення народів“ по думці теорії Вільсона. Що перед всесвітньою війною була боротьба за нові права народу, стало після війни боротьбою народів за загально призначення та в боротьбі здобути право народу.

Таким чином боротьба за право

народу обіймає не тільки повне здійснення особистих і громадянських прав людини та права народу на суверенність у державі, а розумінні французької революції, але й боротьбу за „народне самовизначення“ в розумінні восточної теорії Вільсона. Цього права не може нарізати ніхто: історія культури виступила боротьбу за це право, так вона й належить до найбільших культурних змагань сучасної доби. Кожний член народу обов'язаний боротися за народне право всякими культурними способами: що Ієрінг вимагає від боротьби особиста за ідентифікацію права, це по суті торкається обов'язку членів народу супроти народного права.

Дуже важкий це обов'язок, що тяжить на кожному члені українського народу; кожний повинен, що і як може, зносити на жертвеннику боротьби за народне право: культурні робітники повинні працювати над збереженням та віднесенням народної культури, політичні над досягненням нових політичних прав українського народу. Культурно — це в нас боротьба за нові права нашої національної культури, особиста боротьба за рідну школу; політично — це з одного боку боротьба за здійснення ідеї *volonte générale* українського на-

роду в державному житті, а з другого боку боротьба до самовизначення українського народу. При тому мусить боротьба за культуру, всеступна своїм етичним шляхом, та помиралася би той, хто думає, що культура та економічні домагання можна досягнути тільки політичним шляхом боротьби або навпаки. Культура мусить помагати політиці, політика культурі. Боротьба за найвище право культурної нації, тобто право на вище шкільництво в рідній мові, не можна переносити на політику, але з другого боку не може політика переходити над цим питанням до порядку дня. Без українського високого шкільництва не може український народ у культурному концерті цивілізованих народів зайняти того становища, яке належить кожній модерній нації. Тому пора відновити давню боротьбу українського народу за заложення університету та інших високих шкіл!

Так бачимо, що боротьба за головні ідеали українського народу — це боротьба за право. В цій боротьбі припадає нашому політичному органі „Діла“ дуже важке становище. Святкуючи 40-літній ювілей його заложення, святкуємо довголітню боротьбу українського народу за своє право.

Д-Р КОСТЬ ЛЕВИЦЬКИЙ.

Видавництво „Діла“.

(Важливі історичні дати.)

Приводом до засновання видавництва „Діла“ було те, що народня партія галицьких українців відчула в році 1879. конечну потребу виступити самостійно на політичну арену та в тій цілі поставити свою політичну пресу і організацію.

Отця думка стала тоді актуальною з тої причини, що в тім році виділ „Общества „Русская Рада“ во Львові“ рішив був не приймати в члені цього політичного товариства кількадесяти народовців, що зголосились були в члені, супроти чого стало необхідним приступати до заснування своєї політичної організації. Професор Юліан Романчук зачав вже від 1. жовтня 1879 р. видавати політичний тижневик для народу п. назвою „Батьківщина“. А Володимир Барвінський (адвокатський кандидат і редактор місячника „Правда“) був батьком тої думки, що треба негайно поставити свій політичний орган, що виходив би бодай два рази в тиждень і який висказував би живі, щирі і

позитивні думки українців і буди політично як інтелігенцію так і масу народу та служив для обговорення наших справ, для вимови думок, для їх поглиблення, розяснювання і кристалізування.

Заходами Володимира Барвінського і Даміана Гладилевича, професора академічної гімназії у Львові, скликано в місяці грудні 1879 р. нараду передових українців зі Львова і з краю в справі заснування політичного часопису. Народа відбулась в самі „Руської Бесіди“ у Львові, в домі на році вулиці Вірменської і Краківської (над реставрацією Вікеля), при участі 36 людей під проводом професора Юліана Романчука.

Нарада була строго довірливою, так що кожний з присутніх обов'язався зберегти таємну, поданнями руки провідникови наради Юліанови Романчукові. В дискусії всі узакнали потребу газети, тільки частина учасників уважала її за передчасну і дорадувала ліпше

ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ.

Жертва народів.

I.

О, рідна Земле, від керви багрова,
Мій ти Сіоне, мій Єрусалиме,
В річницю сорокалітню твого слова
Шлю тобі слово духом одержиме:

Борці твої розвіялись по світу,
Твій Бог в зневазі, а жерці в нарузі;
Різдла твоя спустошена без цвіту,
Храми в руїні, а віра в притузі,
Борці твої розвіялись по світу...

Розвіялись по світу наче пір'я,
Запродані в неволю Вавилоном,
Розкидані Ассуром поміж звіря,
Де суджено пропасти під затоном!

А я зажег вам „Сонце на руїні“
І в очі Сфинксом кинув вам загадку —
Та мове слово різане в кремені
Ти злетіш як безумний гадюка,
А я зажег вам Сонце на руїні:

Що всі ми родимось як прокажені,
Праведність в нас повалена одежа;
Засієм вітер — гріхом навіджені,
Огонь уродим — храм ажере пожежні!

На чини всіх нас пав тигар проклятий,
Святкуєм всі за гріх риздала —

Гартуємо в пониженні завзяття,
Не стрівши між народами спогаля!
На чини всіх нас пав тигар проклятий.

Гартуйтеся! — бо йде труба Господня:
Земля розсядеться за злочин горя,
Земля розступиться як преісподня,
Земля труситись буде до дна моря!

II.

Ой не для гламу ні гри слів та мов,
Мій ти, Сіоне, мій Єрусалиме,
Кохана Земле, від керви багрова
Шлю тобі знамя духом одержиме:

Як ти добуєш правду зо дна моря,
Народе мій, без ціли, без завіту,
Без віри в свого Бога в пекалі горя —
Що став тепер як папороть без цвіту,
Як ти добуєш правду зо дна моря?

Караєшся за гріх свій первородний,
Що свого Бога зрадив ти Ваалу —
І брат на брата вив як вовк голодний
І звав чужим на храм свій до розвалу.

І знов чужі на себе нас розжерли:
Дав їдла ми різали брат брата —
І знов чужі між себе нас роздерли,
Аж кат стиснув над нами руку ката,
І знов чужі на себе нас розжерли...

Тимто чужим народ внав на поругу,
Аби в землі батьків став чужениця —
І скинув з духа свого осоругу
Та сплився в націю як хриця.

Відігнаний від власного порога,
Аби зловив завіт лицарських родів —
Найшов в ясных зорях свого Бога
І виріс в молот стоптаних народів
Відігнаний від власного порога!

Зєднайтеся! — бо йде труба Господня:
Земля розсядеться за злочин горя,
Земля розступиться як преісподня,
Земля труситись буде до дна моря!

III.

Та не для слави ні гри слів та мов,
Мій ти Сіоне, мій Єрусалиме,
Кохана Земле від століть багрова,
Шлю тобі серце духом одержиме —
Від тих, що впали, лише моя мов:

Сновиджу шестокрильцями з засвіту
Іх душі тьмою зір з очима в крилах —
Крізь очі Іх я бачу жертву світу:
Наш рідний край з хрестами на могилах...

Благословіть упавших за терпіння,
За труд, за жах, за жовч, за кров проліту,
Я прославив Іх в пісню покоління
На вічну пам'ять у кремені риту...
Благословіть упавших за терпіння,

Що відкупили кров'ю нам спасення:
Де впали жертви — виросте ідея;
Де є могили — прийде воскресення —
Мазепа встане з костей Кочубея!

Не пам судити надкосмічну Волю,
Чому роздерто нас на суді мпра —

підготувати що сприту, щоб не болоши не скомпромітувалися. Тоді Володимир Барвінський заявив, що він є готов редагувати газету через рік безплатно, як цього буде потреба. По цим постановкам зібрані видавати політичну газету „Діло“ від 1. ст. ст. січня 1880 р.

Від 1880 року виходило „Діло“ двічі в тиждень до кінця 1882 року; від 1883 року до кінця 1887 року виходило тричі в тиждень, а від 1888 року почало виходити щодня. Та нікуди правди діти, що тоді треба було зложити капітальну газету „Діло“, а таких грошей не було між основателями. Тому з konieczности продуктивно естетичний вчинок: зарушити на кавію „Діло“ залізний фонд „Просвіти“ та до цього треба було приєднати приватного головно „Просвіти“ проф. д-ра Олексія Огоновського, а все перевести так, щоб ніхто не знав, бо інакше була би справа дуже прикра, хоча фонду „Просвіти“ в дійсності не надужито, бо по внесених кавійного примусу звернено „Просвіти“ всі визначені гроші з прибутком.

В половині 1881 року внидало було „Діло“ дебіт до Росії. Дуже значного числа передплатників там не було, з причини етимологічного правопису і замазування або й вирізування цензурного уступів або й цілих статей. Всі такі багато українських патріотів передплатувало „Діло“. Дебіт до Росії віднято „Діло“ в січні 1886 року наслідком доносив російських агентів, котрим не на руку були ревелції „Діло“ в справі скрахованого русофільського банку. Общого роз'ясничо-кредитного Заведення у Львові.

Від заснування „Діло“ аж до р. 1887 було воно власністю „основателів“, котрі своїми уділами (з раху по 50 зол. ав.) допомогли до його повстання, та опісля в разі потреби доплачували більше. Меценатом „Діло“ був о. посол Стефан Качала, котрий в перших роках давав на підтримку часопису значні грошові суми.

Першим редактором „Діло“ був його оснудатель Володимир Барвінський до своєї смерті (2. лютого 1883 р.). Як видавець і редактор підписував „Діло“ в 1880 році Михайло Косак, що був фірманти, політично незаркованим. В 1881 р. якийсь час підписував „Діло“ Володимир Барвінський як „одвічальний редактор“, а від шестого числа 1882 р. підписувався „як владитель і редактор“.

З цієї причини при смерті Володимира Барвінського прийшло бу-

ло до непорозуміння з родиною покійного Володимира Барвінського, яке вдалося залагодити голові оснудателя проф. Юлія Романчукові.

Тоді оснудателі „Діло“ установили редактором Антоном Горбачевського, адвокатського кандидата, котрий підписував „Діло“, а Іван Белей, перший співробітник від редакції та від 1884 р. почав підписувати „Діло“ як видавець і редактор.

Під редакцією Івана Белея оставало „Діло“ аж до 1902 р., коли наслідком тяжкої недуги уділено йому довшу відпустку. Він поклав незвичайні заслуги для утримання і розвитку видавництва „Діло“ в найтяжчих часах та з надмірної праці попав у тяжку недугу.

Зараз в другий році видання „Діло“ почала виходити „Бібліотека найпам'ятливіших повістей“ як додаток до „Діло“. Вона сповнила дуже важке завдання, бо дала українським домам почітєву лектуру в рідній мові і виперла лектуру польську.

Щоб устійнити правий характер власника видавництва „Діло“ уложив я в 1887 р. договір спілки „Діло“ („Контракт Спілки“), котрий починався: „Ми підписані спілники, набувши від оснудателів і попередних владителів видавництва політичної часописи „Діло“ разом з цілим інвентарем тогож видавництва і всіми правами в рівних частях на виключно і необмежену власність — заключаємо між собою контракт спілки... За права свої до „Діло“ спілники зобов'язалися до беззворотних влат на видавництво „Діло“...

Як імена: Володимира Барвінського й Івана Белея, як редакторів, заслужено і славно вжуться з історією „Діло“, так само годиться згадати імя Дам'яна Гладилонча, довголітнього адміністратора „Діло“, що вложив багато широкі праці і був ініціатором перемени „Діло“ на щоденну газету в 1888 р. По нм вели адміністрацію „Діло“ Кость Паньківський і Олекса Ярема, а в 1893 р. став адміністратором Іван Зарницький, який довів літа трудівся з посвятою на цим становищі. Опісля по кількох провізоричних адміністраторах став постійним адміністратором „Діло“ діяльний і широ відданий видавництву о. Дам'ян Лопатинський.

„Діло“ з „Бібліотекою найпам'ятливіших повістей“ друкувалося від 1880 року до кінця 1896 року в друкарні Товариства імени Шевченка та звідтам мусіло уступитися, щоб товариство не стратило дру-

кування шкільних книжок. Товариству закидувала президія Ради Шкільної Краєвої, що доходу з друку шкільних книжок уживає на підтримку опозиційного політичного органу. Тому „Діло“ перейшло до друкарні Ставропігійського Інституту, а звідси, наслідком усяких негодів перенеслося в 1904 р. до друкарні Манешкиних.

З цих причин роблено заходи, щоб приєднати концесію на свою друкарню, але вдало не хотіла на це згодитися. Тоді п. Вячеслав Будзинівський вказав на особу Івана Айхельберґера, незвичайно чесного чоловіка, який мав малу друкарню і шукав спілника на поширення інтересу. Отсю думку підняв директор Михайло Заячківський і довів її до реалізування, так, що наші установи: „Діло“, „Свобода“ і „Народний Комітет“ з п. Миколою Заячківським набули більшу половину уділів тої друкарні та дійшли таким чином до поширеної друкарні Айхельберґера і Спілки в 1908 році, котра пізніше (в останніх роках) перейшла в цілості на власність Видавничої Спілки „Діло“.

Коли „Діло“ перемінювалося на щоденну газету в 1888 році, то передбачили заклади зростати, з кожним роком більше, головню наслідком „посліплат“ передплатників, так, що залегла передплата вносила кількадесят тисяч золотих. Не вистарчали підвищені уділи спілників ані дворові допомоги з України. — „Діло“ находилося в тяжкій фінансовій кризі. В тому часі був я головою Спілки „Діло“ та піддав думку, щоб скасувати „посліплатників“ і висилати „Діло“ тільки передплатникам — по чім від 1897 року почав стан фінансовий поправлятися з року на рік.

За минулий час видавництва „Діло“ грозилася йому не раз політична небезпека.

Перша була в часі політичного процесу проти русофілів Ольги Грабар і товаришів у 1882 р. — але Володимир Барвінський вийшов побільно і „Діло“ придбало політичний капітал — розумним побоюванням русофільства. Друга небезпека була в 1885 році, коли митрополит Сильвестер Сембратович заснував при допомозі польських політиків — газету „Мир“ з виразною тенденцією, щоб вбити „Діло“ і довести до розбиття народної партії, — але „Діло“ стояло вже на твердих основах, так, що підпольна політика не була в силі його полатити.

Третя небезпека і найгрізніша зайшла по так званій „новій ері“ з 1890 року, коли прийшло два кур-

си української політики: опозиційний Юліан Романчук і угодовий Олександр Барвінський. Редакція „Діло“ поперталася більше на бік опозиційної політики, з чого не були вдоволені прихильники поділки Оа. Барвінського, а там знову почали нас побивати русофіли. Спілка „Діло“ хотіла залагодити ці конфлікти і вирішила була в 1894 році, щоб редакція „не вникала в жадною ханасом політичною тактикою“, але це було неможливе до переведення, бо політичний орган мусить мати ясну політичну думку в кожній справі хочби „тактичній“. В наслідок того доходило до повалюю кріан між спілниками, а на зборах спілки „Діло“ з лютого 1895 року вирішено більшістю голосів, що „Діло“ має заступити опозиційну політику. Тут заважила знова: характерна особа редактора Івана Белея, котрого ми всі високо поважали і йому помагали.

На загаль „Діло“ заступало ідеологію: давньої народної партії, опісля від 1886 року політичного товариства „Народна Рада“, та від 1899 року національно-демократичної партії. Та що інше було: відношення редакції „Діло“ до коніючасного проволу партії і його напрямних. Було воно тісніше або або свободніше, про що в давніших роках вирішували щороку загальні збори Спілки „Діло“.

Спілробітниками „Діло“ були від початку, чергою: Іларіон Грабович, Іван Франко, Володимир Маслак, Кирило Кахнікевич, Володимир Ковальський, Анатоль Вахнянин, Егега Олексинський, Михайло Струсевич, Корнелі Устиянович, Юліан Романчук, Павло Кудрик, Павло Киріа, Антін Березинський, Осип Маковей і д-р Василь Шурат, кількома наворотами, починаючи від 1896 р.

З бувших членів редакції особливий заслуги поклали були для „Діло“: неопінений робітник і товариш, редакційний директор Олександр Борковський, Вячеслав Будзинівський, Льонгил Цегельський і Олекса Кузьма, та опісля дуже спритний журналіст Ярослав Весоловський.

По Івані Белею обняв був редакцію „Діло“ в 1902 році д-р Володимир Охримович. Він то впровадив виключне уживання фонетичного правопису в „Діло“. На його місце покликала Спілка в місяці вересні 1902 р. д-ра Евгена Левинського на редактора „Діло“. Д-р Егега Левинський, як фактичний редактор від „Діло“ до 1906 р., по нм знова прийшов на редактора „Діло“ д-р Володимир Охримович, щоб залагодити відносини з нашим соймо-

Коли ростем в неволі серед болю
І носим знак святий Володимира!...
Не нам судити надхосмічну Волю...

Ростем апокаліпсому у світі:
Мир чи війна? Безпека чи тривога?!
Як небо вище від землі в зеніті,
Так вище людських є дорога Бога.

Ростем по дням, по ночам, по годинам.
Ворога Золоті на верхогір'ях
Показують дорогу нашим чинам —
Бо шаль життя нам суджена в сузір'ях...
Ростем по дням, по ночам, по годинам...

Без нас не стане новий космос мира
З лицем до Бога правди і любови —
Народ, що носить знак Володимира
Розкриє світові завіт обнови...

Лаштуйтеся! — бо йде труба Господня.
Земля розсідеться за злочин горя,
Земля розступиться як преісподня,
Земля труситься буде до дня моря!
Аж правду видасть з хаосу безодня!

IV.

Ой не дай шуму ні гр. снів та мрій,
Мій ти Сіоне, мій Єрусалиме,
Кохана Земле від віків багрова
Шлю тобі зери духом одержиме:

Для нас, борці розвінці по світу,
Що внесли з огню подерті стиги,
Були жерці анимольності світу,

Що родиться із нашої зневаги...
Заїснить усім розвінці по світу:

Народ, що носить знак Володимира,
Розкриє світові завіт обнови —
Сотворить космос людей без асира
З лицем до Бога правди і любови.

На те Господь по світу нас розвіяв,
Аби сповняли ціль Його завіту;
Аби народ зерно божє сіяв:
Любов і правду всім народам світу!
На те Господь по світу нас розвіяв.

Знепавність з серця вибіліть терпінням,
Очистить зерно духа від позоми;
Розсіпані заднайтеся стремлінням
У царство Бога правди і любови!

І будете як перші християни
Нести гетьотам слово божє всюди —
І благовістю дум лонить кайдани...
А вдарять труби — астануть нові люди!
І будете як перші християни...

Метуться! — бо йде труба Господня:
Земля розсідеться за злочин горя,
Земля розступиться буде до дня моря!
Земля труситься буде до дня моря!

V.

О мій Сіоне, мій Єрусалиме,
Багрова Земле рідна і єдина,
Шлю тобі гасло духом одержиме,
Як треба жертам — вишлю тобі сина!

Явилися зміж народів хижі звіри —
Христос питає: люди, чи шакалі?
Дивіться, знак свого Бога повні віри:
Любов і правда всім — Його скрижалі.
Явилися з між народів хижі звіри...

Гож не знайдіться ви Ассуром стерті
На чорноробі для його гордіні —
На вавилонські стиги розпростерті
Щербити меч на нашій пожарині!

І не знайдіться ви на меч Ассура,
Що мучиться в неволі Вавилоу —
Бо він розлазав нас в печі Тимура
На мужелицю для свого трону.
Тож не знайдіться і на меч Ассура...

Знайдіться на себе і на Бога,
Гартуйте меч в горніні ясних духів, —
Аби як вдарить голос Його рога,
Ви зважились на чини очайдухія!

Не буде мертвям сорому, а слава! —
Так хоче Бог! — хай буде наше гасло:

А з віри чином виросте держава
І блисне світло, що над нами агасло...
Не буде мертвям сорому, а слава!

А Бог абере нас вічним заповітом
Всіх в рідну землю під свою державу —
Грає Юназ засяє сонцеювітом
Усім народам Господу на славу

ним загальським клубом, по чім прийшов на його місце д-р Льон-тин Цегельський.

В 1907 році налажено відносини в редакції „Діла“ в той спосіб, що на редактора покликана Спілка Заснада Панейка, котрого заступав в разі потреби Михайло Лозинський.

В тім часі приступлено до пере-йми Спілки видавництва „Діла“ на реєстровану кооперативу, котрої статут уложив д-р Володимир Охримович. Судове зареєстровання Видавничої Спілки „Діло“ версе-дено в 1910 році.

В часі наступу російських військ на Галичину в 1914 році вийшло останнє число „Діла“ (ч. 184) дня 5. вересня 1914 р. в окупованім Львові під редакцією д-ра Ієдвіґа Свеніцького. В дні 7. вересня 1914 року явилися в редакції „Діла“ російські воєнні власті, оголосили заборону видавання листівки та опечатали люкаль редакції і друкарню.

В дні 10. вересня 1914 р. кріха-

ли члени редакції „Діла“: д-р Ва-силь Панейко і д-р Михайло Лозин-ський до Відня і тут зорганізували видавництво „Діла“, котрого пер-ше число вийшло у Відні в дні 19. вересня 1914 року. Я підписував у Відні „Діло“ як видавець а д-р Ва-силь Панейко як головний ре-дактор.

По підписі російських військ в осені 1915 р. відновлено дальше ви-давання „Діла“ у Львові, куди пере-гесався редакція під проводом д-ра Василя Панейка.

Остання історія „Діла“ у Львові відома нашому громадянству.

Ідея видавництва „Діла“ була все-одно і чиста: добувати основні са-мостійності українського народу та підносити його до рівня нації! Та отсій високій ідеї: матері-яльний безінтересовості членів Спілки „Діла“ і щирій та повній по-жертвованні праці редакторів і співробітників „Діла“ завдячує во-но свій авторитет і глибоке значін-ня в українській громадянстві.

що його шия спочивала на ланцю-гу, а голова висала поза ланцюг. Його одяг подертий на шматки, сиве волосся позліпалося з мішан-ки поту і кропи, а босі ноги поло-чилися по гострому камінні, лиша-ючи за собою червоні сліди кропи. І на цього старенького, сивоголосо-го мужика серед ворожого околиця палала жидівська толпа, показую-чи на нього пальцями. На рідкі бу-ли випадки, що жидівські „герої“ (хрещати, різніми то-що) прискаку-вали до кошованих арештованих і били їх, куди копали на голові, по лінії і тоді ширше з „студент-чесь Драгоман. Скарп, зовсім при-родне — філософії, зрозумів де-які моменти жидівської історії, по-ді старого і нового завіта, хрест-ний хід Христа на Голгофу і бага-то, багато дечого такого, „що я-давніше не розумів.

Атмосфера ставала душотною, не-стерпно важкою, непереносною. По-чаткові настрої опалили все нижче. Нічого не помагає ніякі інтервен-ції, представлення, заяви у цивіль-них і військових властей. „Зрада“ виростала до апокаліптичних роз-мірів. А до Львова доносилися все-виразніше гарматні стріли. Почала-ся евакуація. Уряди, банки, всякі громадянські установи подавалися на захід. Залізничний дворць був битком набитий, переповнений ві-качами. Психоза втечі очінувала чвертьмільйонне місто. А воєнні ко-мунікати були оптимістичні, погід-ні, навіть осяйні, як те серпцеве сонце, що спопали проміння золо-тило місто. Преса постійно заспоко-ювала. Ситуація з дня на день „по-правлялася“, а гук гармат був усе-ближчий і виразніший.

В останніх днях серпня наступила зловіща тишина. Опустіли шумливі каварні, по вулицях люди плутали-ся якісь безпомічні, зі збентежен-ми обличчями, здивовані і зрезиг-новані.

Дня 31. серпня 1914 в каварні „Sans Souci“, яка була в тому часі українською політичною каварнею, не застав я нікого. Пусто і глухо. За хвилину з'явився д-р Вол. Старо-сольський, всімніхуся сумно до ме-не і вийшов.

Я не збирався опускати Львова. Я хотів „бачити війну“, російське військо, — тимбільше, що по всім запевненням вся та історія мала тривати найбільше шість тижнів.

I

Останнє число „Діла“ появилася в середу, 2. вересня 1914. Того дня останні австрійські відділи покину-ли Львів. Разом з ними опустіла наше місто й редакція „Діла“, себ-то головний редактор Василь Па-нейко і головний політичний спів-робітник Михайло Лозинський. Ін-ші члени редакції розсілися. У Львові лишилися тільки Степан Чар-нецький, що — кинувши в половині серпня театр в Борщеві — став в „Ділі“ коректором, а також писав малі фейлетони під напсом „З дня“.

Цей факт дуже депримуєчно впли-нув на львівське громадянство, а особливо на мене. Я був того погля-ду, що редакція „Діла“ не повинна була опускати свого становища, тільки лишитися на місці і понести всі консеквенції цього кроку. Так Галичина була Українським Пімон-том, там тут кувалася політична думка українського народу, там ми мали створити традицію боротьби за самостійність, як не вибороти її. І тепер, коли всі могутність росі-йського велиття йде на загладу того Пімонту, ми повинні бути на своїх місцях, щонайменше деякі з керма-нича. А тимчасом наступила загаль-на втеча.

Може бути, що такий мій погляд був наївний, але факт, що він щир-ий. При цій нагоді мушу додати, що мої відносини до тодішньої ре-дакції „Діла“ були щонайменше хо-лодні. На не складалося багато при-чин. Перш усього „Діло“ ставалося неприхильно до видаваної мною на-спіку з док. „ад Боберським „Но-

вітної Вібіліотеки“, а також існу-вала велика прірва між головним редактором п. В. Панейком і нашим гуртком, до якого належали: Митх. Яков, В. Патовський, В. Бирчак, П. Карманський, пок. М. Євтан й ін-ші молоді з тодішньої студент-ської молоді. Між Панейком і то-дішнім Яковом, якого ми вважали передовим письменником, прийшло було навіть до дуже прикрого і не-культурного інциденту, якого епі-лог найшовся в суді. Очевидно, ми не признавали слушності Якову, але його „розуміли“. В справі са-мого інциденту скандали були на-віть студентське віче за підписами: Евг. Коновальця, П. Дідушка, В. Бандрицького, О. Когута, пок. В. Котельського, пок. Юл. Охримовича і моїм, вносячи проти редактора Панейка і редакції „Діла“ просто „розторожуючі“ резолюції.

Своїм органом наш гурток ува-жав київську „Українську Хату“, ре-даговану Павлом Богачем при дуже активній співучасті М. Шапо-вала (М. Срібляньського). Обидва були тоді послідовними націоналі-стами, що вели невблагану бороть-бу з епігонами українофіліа.

Але „Діло“ все було головним керуючим органом, і ми — хоч і мали багато застережень проти ньо-го (ми були послідовними самостій-никами), всетаки в загальному о-рієнтувалися на нього. Не диво, що уступлення редакторів „Діла“ з по-да боротьби так пригнічуючо зана-дуло на мене. І то тимбільше, що польська преса виходила даліше і діяла польська редакція не опуска-ла Львова, навіть „Век Нови“, тоді орган польського стрілецького ру-ху, а якому він яскраву протиросі-йську пропаганду записаний гер-манофіл Владислав Студинський.

Дня 3. і 4. вересня 1914 (в четвер і п'ятницю) „Діло“ не появилася. В середу появилася в місті перші ро-сійські етежі, а в четвер від раньо-го ранку розпочався величавий пе-рехід російських військ через Львів. Йшли дисципліновані, добре ви-по-сажені відділи піхоти і кінноти, по камішному помості Львова дудили гармати, їхали трені, лунали пісні, часто українські. Особливо прегар-не вражіння робили кубанські коза-ки. На чолі кожного відділу їхала співова шісцятка з диригентом і широко котилася українська пісня: „Засинастан козацьки“. По всьому Львові лунає українська мова. Навіть поляки, які по українськи „нічого не розуміють“, бажуючи по-розумітися з військом, як какари співають по українськи. Видно, не-такий чорт страшний, як його ма-люють. Присмирніли „патріотичні“ сини Ізраїля, скінчилася мука остан-ніх тижнів побуту австро-польської влади зі сумними хорободами ареш-тованих.

Лунає українська мова у Львові, бо армія Брусілова в 90 проц. скла-далася з українців. Одягнені в ро-сійську військову форму українці, а добрячими очима, зі здоровими, опаленими обличчями, з вогниками відволелення в очах, читають „мало-російські“ листки, питають за у-країнськими книжками, особливо за нецензурованим „Кобзарем“, об-лягають книгарню Шеаченка. Української газети, української три-буни нема. Під книгарню Шеачен-ка познайомився я з прапорщиком Симоновичем, студентом київської політехіки, який був передпла-тником „Українського Студента“ в Петербурзі, редагованого Олександром Ковалевським. От тут то ми й зійшлися та багато перебалакали про всякі справи. Від нього допи-сався я, що українська інтеліген-ська молоді, ядучи в армію, має на меті її згодом розложити. А навіть на випадок побіди Росії, яка русифі-кує на уступки, ми будемо разом, всі українська територія буде об'єд-нана. Не можу сказати, щоб така перспектива тоді промовляла мені до серця. Та я радів, що хоч у ве-ликій хуртовині дві вітки одного національного пня зійшлися разом. Загально відчувалася кончність

Ф. ФЕДОРІВ.

Два моменти.

1914 : 1918.

Від довгого ряду літ „Діло“ вва-жається репрезентативним органом українського громадянства — в краю і за кордоном. І зовсім слуш-но. Засновано його в часі, коли па-чучим серед галицької інтелігенції напрямком був напрямок москво-фільсько-рутенський, коли народ-янська інтелігенція була ще мало-чисельна і слабка. На протязі дов-гих літ „Діло“ пропагувало клічі національно-культурної самостійно-сті української нації, яка є лише рідною стороною медалі політичних змагань народу.

В ході довгого національно-куль-турного і суспільно-політичного процесу „Діло“ було одним з го-ловних співучинників повільного у-країнства, кристалізаційним осеред-ком, виразником змагань україн-ської нації. Не диво, що кожнз пе-редомова хвиля, яка важким тяга-рем лягала на українське громади-нство, в рівній мірі досягала „Діло“. Наш орган постійно діяв дозю і не дозю українського громадянства, того громадянства, якого він був виразником, представником, керма-ником його змагань, носем його ідеалів.

З нагоди 40-літнього ювілею хо-чу описати два епізоди з важкої доби існування „Діла“, з двох пе-редомових хвиль, яких і був свід-ком, а то і в деякій мірі дієвою о-собою. Маю на думці два моменти: рік 1914 після входу російських військ до Львова і рік 1918 після о-панування Львова поляками.

Велика війна зродила в нас вели-кі надії. Це вперше від соток літ у-країнський народ виходив на широ-ку арену глобальних і важких дій, серед гуку гармат і заграни пожа-рищ. Не буду пригадувати загаль-но відомих подій: січово-сокіль-ського злуту, що викликала небува-лий у нас підйом духа і захоплюю-чий розмах, виповідження війни, творення власного січового війська, рожевих мрій і вполючних надій. Наша преса була настроєна на ви-сокий тон. Очевидно, перед вело „Діло“. В статтях М. Лозинського луналим потоком переливалися бурхливі фрази. Цеж пішла в Росі-ю, проти царату, проти тиранії і деспотизму, проти страшного ве-діння, що в міній кайдани закував великий народ. Ідемо проти царату — писало „Діло“ — йдемо в по-чут-тв страшної кривди, яку завдано народам, йдемо в цілею пімсті на-устих за зломання перелаславського договору, за Батурин, за Погтану, за мілоні окладаних, за тисячі, що гинули в сибірських сіпгах, за латоряї, в тюрмах, за Кирило-Мето-дійських братчиків, за укав 1876 р., за поневіріне слово, за опядену а набоном столітніацію.

В таку менш-більш мережку у-кадалася гоміні, бурхливо-плавкі, розміряно-бунтарські статті „Діла“. А вулицями Львова снувалися струн-кі стрілецькі ради, ще не всі в му-дірах, але вже зі зброєю, пронизані дисципліною, напоєні воїнським ду-хом. І вже тоді знималася зі сотень юнацьких грудей журява україн-ська марсильа:

„Ой, у дуї червона калина
похилилася,
Чогось наша слава Україна
мажурилася,
А ми тую червону калину піднімемо,
А ми нашу славу Україну
розвеселимо“.

На велике криваве свято гото-вилися український народ. Та неба-вом на осяйні дні веселкових споді-вань, гордих мрій і кипучих настро-їв рядом пригноблення і смутку поклялася чорна дійсність. Росій-ська армія перейшла Збруч і не-стримною хвилею котилася в на-прямі Львова. Австрійські війська були в постійному відвороті. Розу-міється, ці невдачі треба було чимсь виправдати. Але чим? Очевидно, „зрадою“. „Зрада“ — кричали не-адерні старшини завидонської ав-стрійської армії, „зрада“ — повто-рювали національно-ріжншерстні зояки, „зрада“ — широким відго-моном відповідали услужні, гіпер-патріотичні сини Ізраїля, „зрада“ — на радіоках затирали руки місцеві адміністратори, „зрада“ — писали асиміляторські Мєрвіни у всяких „поранних“ і „вечорних“. Не спочи-вали й наші політичні противники. Хтож є „зрадником“? Очевидно, „русині“. Сх. Галичина, яка все у на-ших противників була „мішаною“ територією, ставши тереном війни, перетворилася у них під впливом „зради“ раптом в чисто українську територію. Про її „мішаність“ вже не агадувано. З почуттям невимов-ного безсиддя і затиснености до бо-ло устами мусіли ми пригладатися, як вулицями Львова вели десетки і сотні арештованих, скованих, в подертих одягах, почорнілих і о-кривавлених. А жидівська толпа ска-женіла, сівніла. Ці австрійські над-патріоти бігли і зупинялися над а-рештованими, плавали на них, об-кидували камінням, супроводили їх лайливо-насмінливими окликами. Я сам був свідком, як на вул. Горо-децькій під конвоем вели партію арештованих „зрадників“: селян, священників, інтелігентів. До смерті пригноблюючи вражіння робив ви-гляд якогось старенького скотаво-ного селянина. Він не міг іти. Тому його „вели“. Але як? На ланцюг, який були сковані два селяни, по-казавено ставившого селянина так

до „Діла“, бо я був дуже огорчений на наших офіційних політичних заїх австрійський автономізм, який, приймаючи не лише в дні 19 жовтня 1918 на Національному Конгресі у Львові, але ще й ошесті. Та мене переконав д-р Назарук, що в такі хвилини всі мусять стати на своїх становищах. І я став там, де була потреба і де я надавався. Я пішов працювати до „Діла“. Редакція „Діла“ складалася тоді з проф. Михайла Возняка, з мене й Осипа Каїша. Від часу до часу з'являвся на короткі часи у редакції також д-р М. Лозинський, написав короткий вступ і біг на засідання Національної Ради. Не буду говорити, яке значення було тоді „Діло“ для всієї країни, що переходила крізь горнила нових подій. Фактично весь гасар „Діла“ спочинав на проф. Возняку і на мені. Каїш помагавав, але він крім того мав ще й „Свободу“. Статті, звіти з провінцій, всі відомості, що можна було схопити з радіостанції в Науен оброблював і виправляв проф. Возняк, сидіти в редакції днями і ночами. Я теж писав деякі статті, але головним моїм рефератом були звіти з Нац. Ради, де я й слав на довілі. Д-р Панейко зовсім не показувався в редакції, особливо від хвили, як обчав портфель державного секретаря закордонних справ. Ще перед відступом українських військ поїхав він Львів.

Так працювали ми до дня відвоту українських військ, що розпочався вночі 21 листопада 1918 р. Про відвот довідався я в 11 год. вночі, але я був такий спокійний, що згадувати роботу та неможливість виспатися, що я хотів тільки спати. І біляш нічого. В год. 1-шій вночі вибрався з до хати, арештований на Сикстусській вулиці українською стежею. Понад годину тривала моя дорога серед стрілянини. На другий день мене ще докладно огранено.

Кілька днів пізніше мене знову покликали до „Діла“. Проф. Возняк не явився. Редакцію обив д-р М. Лозинський. Крім того в редакції був ще О. Каїш і я. Будинок „Протисті представляв тоді собою двичий вид. В Краєвому Союзі Кредитовому (тепер: Центробанку) таборувався польська стежа чи варт. Коли ми сиділи в редакції при пражі, до нас частенько заглядав п. сержант і походжав собі по кімнаті, цокорюючи папірську. Нікому він не представлявся і з ніким не адалася в розмову. Від часу до часу нахилився над столиком, придивлявся почеркові, часом пробував навіть читати, особливо коректи, але зрештою тримався індиферентно. Часами любив він пробити в редакції і кілька годин. Яка була його місія, ніхто не знав. Початково нам було ніяково, але згодом ми привикли до цієї „опіки“. Так видали ми чило 27. і 28. листопада 1918 (з даго 28 і 29). Дня 29. листопада 1918 наступила зміна і то радикальна. Найбільш актуальною справою були тоді жидівські погроми у Львові. „Діло“ взяло, розуміється, в оборону жидів. Також знова редакції деякі діла кидали світло на ці трагічні події. Так нпр. проф. К. Студинський приніс ліричну статтейку „Культура гуляла“, яка була поміщена в ч. 271 з 29. листопада 1918. Але це було й останнє число того і наступного року.

Дня 29. листопада 1918 р. біля 11 години ранку двосторінкове число „Діла“, припороване у створеній ситуації виключно до львівських локальних умов (з огляду на відвізання Львова), було скінчене. Д-р Лозинський забирався читати коректу своєї статті, але що мав набагом засідання, прохав, щоб я його виручав. В редакції сиділи з О. Каїшем, переглядаючи коректу, коли ринком в передній счинився великий руж. З лоскотом відчинилися двері і до кімнати ввійшли дві людини. Один з них був польський військовий жандармерія, тримаючи багет

до атарі. Було до 15 озброєних воликів різного походження і вигляду. Тоді в редакції сиділи і пом. К. Студинський, тодішній голова Управління Служби „Діло“. Рано до ст. 1 — жандарми всі враз підійшли, якби пошпий охлок. Ми поспішно підняли руки в гору. Почалися безладні зайняти, допити, особисті ревізії. Якийсь бородань, з вигляду чвертьінтелігент, якого можна було вважати провідником відділу, почав допитуватися за Панейком і Лозинським. Ми заявили, що їх нема. Особливо цікаві вони були на Лозинського, який належав до комісії, що з рамені Нац. Ради вела переговори з поляками і який досить різко поведився під час переговорів. Деякі з наших нежданих „гостей“ були поінформовані і про його німецькі брошури. Кількох жандармів метулося за ним до дому, але там його вже не застали. Повідомлений про „несподіванку“, він успіш заховатися в жидівській ділянці!

Одночасно один з „гостей“ почав нам тицяти під ніс наказ генер. Розвадовського, який змінив ген. Рою (що в комунікаті опроктував нікчемні наклепи польської преси про те, немовто українці катують, розстрілюють і вішають поляків). В наказі стояло чорне на білому: „Діло“ закрити, редакторів арештувати аж до дальшого його зарядження, друкарські машини розмонтувати, а черепки забрати „на гвеса Wojsk Polskich“. Показуючи нам цей наказ, доказував нам один з жандармів, як то правдо в них усе робиться. Описав винищено з редакції всіх принагідних відвідувачів (між ними одну незнайому паню) й адміністративний персонал, а мене й Каїша послижено на канану. З одного боку сидів один жандарм, з протинного другий, а Каїш і я в середині. Окремо біля дверей став третій жандарм. Розуміється, всі вони зі зброєю. Особливо бравурно поведився жандарм біля дверей з інтелігентним обличчям. Він постійно маніпулював коло свого кріса і ніби то ненароком спрямовував його своїм дулом проти нас.

— Бігме, що стрілять, побачите — каже мені на ухо Каїш.

— Не бігтеся, тільки не звертайте на нього уваги. Дивіться в інший бік — потішав я свого товариша недоли.

І справді, коли ми почали не звертати уваги, жандарм біля дверей припинив свої „настроєві“ експерименти.

Тимчасом інші жандарми перлюстрували цілу редакцію, добувалися до бюрок. Один з них з бюрка гол. редактора зніс цілу пачку ріжчородних фотографій і допитувався, котрий з них Лозинський, бо „Ja tego nie znał, znał go“.

Пополудні інші „гости“ відійшли. Лишилися тільки наші три сторожі. Несміло почали ми з ними аступати в розмову. Вечером ми одержали дозвіл післати по якусь їду, бо ми цілий день нічого не їли. Після того режим полегчав. В год. 8 вечером остало при нас уже лише двоох жандармів, з одним з них був той з інтелігентним обличчям, що з такою премедитацією націлювався своїм крісом. Поволі ми розбалакалися. Я почав говорити, що українці боряться за свою волю, як і поляки, як всі поповолені народи та що в тому нема нічого злочинного. Він признав мені рацію і почав говорити про польські легіони і Українських Січових Стрільців, кажучи, що це добрі воляки. Описав ще більше спустив з тону. Говорив про мармарош-сиготський процес, про свою втечу, про те, як він ховався в Бориславі як робітник та як описав мусів піти на поклик, бо він „дегун“, бо „гонор“ так на казував і т. і.

Вночі прийшла зміна. Ми одержали двоох нових жандармів, з яких один був дійсний австрійський жацдармерський фельдфебел. Коли другий заснув, він признався нам, що з українцем, що його захопили про-

двими і поставив альтернативу: або служити у них жандармом і берегти порядок, або йти до забору. Мав би жінку і діти, він згодився робити службу. Порадив нам написати в письмі до польської команди і представити, що ми не є ніякими редакторами, тільки помічним технічним персоналом в редакції. Ми послухали його. Біля 5-ої години ранку я алавн таке письмо по українськи, долаючи до нього польський переклад. Наш дорадник негайно переслав його через другого жандарма до команди. Біля 9-ої год. ранку явився у нас польський авлітор (поручник), який казав нам йти зі собою. На дворі запитався, де ми живемо й інтернував нас в наших помешканнях, бо — мовляв — „te bandy złapają się nad polakami musimy mieć zakładników“.

Те інтернування, як епілог другого моменту воєнного істнування „Діла“, протягнулося довгий час. Зпочатку приходила польська кон-

троля частіше, потім рідше, а остаточно й припинилася ті жандарми. Контекст польської військової жандармерії відрізнявся від нас, приймаючи цинізм. Любоже зрозуміла діяльність, ним до самочинного звільнення ситуації без інтернування! (См. також: „Діло“).

„Діло“, закрити таким нигалістичним способом в дні 29. листопада 1918, довго не могло воскреснути. Вей нахвали, зроблені в 1919 р. в справі відновлення „Діла“ були безуспішні. Аж в 1920 р. дозволено на появу нашого органу, але під іншою назвою. Сам титул „Діло“ ляха польських керівників влади, в ньому вони добували щось опозиційне, бунтарське, просто революційне. Бо „Діло“ все було репрезентативним, загальнонаціональним органом, що все висловлювало змогання всього народу, що їх підсичував, що побуджував до праці і творчості, до діла. І таким, маймо надію, воно буде й на далі.

І. КЕДРИН.

Наша преса і наше громадянство.

Тема, здається, стара й оклепана. Порухувано її вже чимало разів, — що найменше при нагоді кожної „фінальської кріа“ кожної нашої гаветі, а явине таких несприятливих „кріа“ чайже на денному порядку! Виходить, що требаб лягатиш ще одної на цьому місці моралізуючої проповіді чи ще одного акту самобичування. Нічого лягатиш! Навпевне ніхто після прочитання кількадесяти понижених рядків не буде „завертлений“ і ніхто собі теж голови попілом не поопле. І не це є ванданням оних рядків. Не пересуджуючи, наскільки вони гірші, їх метою є: неспілкува спроба громадської самоаналізи, во їм прастарого „півнай себе“, — без ніякого наприкінці „морального сенсу“. І ще одна потіха: наші уваги будуть однаково об'єктивно торкатись нашої преси, що я нашого громадянства.

Преса, кажуть, є відзеркаленням життя. Мале застерення: преса, як така, є поняттям загальним і неприязним ані до мови, в якій поляється, ані до місця появи: преса є інтернаціональна і в своїй основі має інтернаціональні завдання. Ажже джерелом преси була потреба інформації про всі події, які лише могли би кому небудь бути цікавими. Тому в тому розумінні, у якому ми звикли вживати термін „преса“ — на всьому світі говорить тільки про „газети“ себто щоденники. Тиженик не є газетою — це в періодик, який ні в якому разі не в силі відповісти згаданому основному інформаційному завданню преси. І тому серед культурних народів світа тиженик, підійнятий під характер газети-щоденника, є явищем дуже рідким. Колиж уважимо, що українська преса під Польщею це переважно тиженики, а єдиний щоденник виходить у такому мікроскопічному виді, що він не має фізичної можливості відповісти своїм термієм, інформаційній місії, мусимо освідомити собі дві правди: 1) наша преса не є ані трохи відзеркаленням життя, як поняття, що обіймає вселенну поняття ширшого від усяких географічних і етнографічних рямців; 2) наша преса є вате справді чудовим відзеркаленням нашого, західно-українського анемічного й бідлашного життя.

Однаково стан (вигляд) нашої преси як загальні погляди на пресу нашого громадянства, це найскрапніший найбільш характеристичний, проди цілої західно-української громадської ментальності. Ніщо так ясправно не характеризує галичака, як провінціалізм у повному того слова розумінні, і Галичанин, як далекоко провінцій, як саме: відношення галицького громадянства до преси є сам о тієї преси вигляд.

З розвитком денникарства (його генезаволю виводять історики від двох давньох „часовників“ за часів

Юлія Цезаря, 48—44 рр. пер. Хр.) за першою місією інформаційною му сів послідувати поступат актуальності місту. Дійти мусить бути відзеркалене у пресі: лаяточніше в негально. Іншими словами, преса мусить бути якнайбільше всестороння (найбільше різномірний матеріал) і якнайбільше актуальна. Преса мусить йти з часом. — тоді йде з часом ціле громадянство, — себто той широкий круг читачів, для яких ла преса призначена. Тимчасом у нас дияється дині речі. Вічні громадські турботи, політично-адміністративні перепони та технічні труднощі (все воно тісно пов'язано) дуже утруднюють, а то — буває — цілком унеможливають єдиноє нашому щоденникові бути справді негальним відзеркаленням дня. Громадянство реагує на це ось як: або шукає за актуальністю новин у польських газетах або — зовсім її відсутності не відчуває. Щодо всесторонності змісту газети — то цієї потреби українське громадянство немовби цілком не почувало: не те, що кожний має свій спеціальний смак і любить якийсь одим відділ у газеті, але просто нехтує інші та ремствує, коли їх бачить (стара історія зі справами заводити у „Діло“ постійні відділи: літературний, економічний, спортовий). Наслідок того природний і простий: усе західно-українське громадянство йде поавду життя, тягнеться у хвості часу, а ціла т. зв. газетна освіта, яка є рішачою для інтелектуального рівня широких верств кожного новочасного культурного громадянства, стоить у нас на найнижчому ступні.

Наша преса і наше громадянство крутяться-вертаються вічно в тому самому завороженому колі: преса не стоить на належній висоті, бо не має ані матеріальної ані моральної підмоги з боку громадянства, а громадянство відвертається від преси тому, бо вона не має атракційної сили. Історія подібна до нашої „театральної проблеми“. Кожна газета є підприємством, якого аріановажений бюджет є conditio sine qua non. Відомо, що істнують часописи характеру чисто зарібкового підприємства. Наша преса зарібковою не є, тому можна при ній говорити лише про фінансову самовистачальність (самовиплачування). І коли висувається проти нашої преси ціла маса закидів, то вони не сміють закрити одної прикмети нашої преси: підставою нашої преси є огляди моральної натури. Матеріальний аспект грає у нашій пресі жадної ролі, ти всі цілі нашої преси є цілком ідейними. Дорогоцінним діяльності нашої преси є служба національним і соціальним ідеям, ширення су-

*) Jan Chładowski: „Jei Kształt i Rozwój Prasy“, zwłazdy zarys teorii prasy i dziennikarstwa 1910. — Там теж є відомості до досить уже численної чужомовної літератури про пресу.

співзвучних течій, пропаганда політичних програм, словом: наша преса стоїть цілком на службі публічного, громадського життя. Наша преса — важуча монополія пресових теоретиків — в разі excellence громадянської функції. І складається, що наша преса в тіло-душю власністю громадянства, а громадянство своєю власною пресою зрозуміло не цікавиться.

Признаємо, що вічно отеруваний словом „громадянство“ може часто довести до непорозуміння. — по терміні справді з дефініцією дуже широкою і розпачливою. Признаємо, що навіть якщо у погану наші антику вічно покликуватися на громадянство й постійно мати до нього різні претензії. Те саме може статися з претензіями до громадянства у справі легковажності рідної преси. Гадаю, що в річці несправильності, коли обвинувачується у даному випадку наше громадянство у непатріотизмі. Не можна нікого примусити читати з патріотизмом кепську газету (так само, як з патріотизмом ходити до театру), тому лише, що ця газета писана (песа грена) рідною мовою, хочби навіть на сторінках тої газети (на дошках сцени) писалося й казалося про високопатріотичні справи. Газета (театральна песа) мусить бути цікава — обійти цього ніяк не можна. Цікава газета розцінюється читачем і спонукає його до зацікавлення усіма проявами того життя, яке вона відображає. І навпаки — ось маємо знову заворожене коло. Тому громадянство, посажене на завки обвинувачених, має легку оборону. Та не зовсім. Бо тут найбільше лихо не в тому, що наше громадянство ставиться неохоче до нашої (собого власної) преси, а в тому, що воно взагалі не має зрозуміння ваги преси. Тут можна вже терміном „громадянство“ заступити більш конкретною адресою. Коли ми ствердили, що кожна газета є підприємством, отже мусить спиратися на купецький калькуляції, мусимо бути послідовні в завдання особливо цікавитися пресовими підприємствами приписати капіталові. Однак ми ствердили далі, що наша преса всетаки є ідеальною інституцією загальної громадської користі. Знаючи, в істинуванні й розвитку нашої преси повинні бути зацікавлені в першій мірі наші загально-громадські установи, а далі вже заможні особини в амбіціях громадських діячів. Ось-де торкнулися ми галузми-ної сторінки нашого життя. Наші установи ані не мають користуватися розумно щоденною пресою для власних цілей, ані не мають належної свідомості співзвучності всіх громадських інтересів, яких трибуною і спільним виразником є преса. Наші установи в своїй організаційній роботі здебільша минають пресу, закладаються у собі, і — не дивно — однак прикладали, що деякі поважні установи стоять гейби збоку життя. Це перше маєстє справа з одиницями. На цілому світі до вишків належать люди багаті, які не мають жадних амбіцій, на жадному ширшому полі, а разом з тим — не є зовсім зацікавлені в якомусь ближньому зв'язку з пресою. У нас цілком навпаки. Саме якнайбільш одвертим в усяких громадських амбіціях елементом є верства людей багатих, нечисленний ще гурт людей, який проте існує! Хто знає галицькі відносини, той може на пальцях порахувати людей, які мають справді зрозуміння ваги преси, хотіли би мати вплив на пресу, мріють про „свою газету“. Взагалі — це ті „патріоти“ в знаках чия, вічні критики, люди здебільша дуже зрозумілі у відношенні до друкованого слова, які проте ніколи не доходять зі сталі пасивності до нього: що найвище вилається в гуртку знайомих, на „Бесіді“, або — приймають до газети дописи! Ідея активного заангажування себе в пресовому підприємстві ніколи нікому і не майже, а коли й заблеще, то в цю мить загасить її аргумент: де „черезтежко“ підприємство! Лида, які реєструються у нас стили-тими капіталом, або зов-

сім не мають громадських амбіцій, або й мають їх — не хотять зрозуміти, що стати громадянським діячем є не тільки обов'язком, але й честю і тому — і з обов'язку і з волі добути часті — треба жертвувати грошми. Нема зрозуміння навіть такої примітивної справи, як та, що передумовою персонального значення і аналізу є можливість розпоряджатися зростаючою грошми. Нема жадного зацікавлення публікацією працею, яка існує у світі: мати вплив на оформлення публічної думки. Коли у всіх культурних народів світа йде вічна боротьба за володіння органами преси й кожна країна є про-ето переселена часописами — у нас на цьому полі панує якийсь дивовижний отупіння. З тієї ідилії користається лише „сусід“, східний і західний, і лише завдяки їм появляються різні „органи“, які — сповнивши свою місію — відходять на вічний спочинок. Залишається один щоденник — такий, яким був у 80. рр., чи так — скромніший і бідніший.

Ремствуючи на той щоденник наш громадян — як ми вже згадували — шукає кращого серед польської преси. І вибірає найгірші часописи, саме зарічкового характеру, і — очевидно — інтелект читача такої газети не тільки нічого не зискує, але згодом нагинається до рівня сепаратистських побрехеньок і кримінальних брудів. Оті польські галицькі „кресові“ газети не можуть викликати ні зацікавлення зовнішнім світом ні причинитися до перетравлювання кинених ідей. Лектура таких газет виробляє взагалі нехоть до поважної газети. Один приклад: „Ділово“ роблено пераз закиди, що заналто багато місця присвячує закордонній

політиці. Статті на ці теми — мордів — худять пересічного нашого читача. Але мало є мабуть однини, які припадуть на думку над глибшими причинами наших „успіхів“ на міжнародному полі: гістас версальської конференції на старожному ґрунті, чи потім і в часті „статутури“. Коли наш бачка „Ділово“ статтями на теми з міжнародної політики, то не дивно, що при зустрічі з кулісами міжнародної політики наші аматори-дипломати зрадкують зворушливо розгання міжнародних „дипломатів“, фактич. настроїв...

Ще кілька слів „чорта бз згадати про відношення нашого громадянства до публіцистів. Коли до друкованого слова відношення є логічне, не, то не дивно, що на робітничих пера пересічний наш громадянин глядить з висока, іронічно-протекційним прижмуренням очей. Шопенгауер і Вагнер дивенікарів несподівали. Наполеон їх переслідував, ніж чі версти античарі їх лякаються. Весь культурний світ — шанує. Наші інтелектуали їх — логікують. Правда, причинилося до того анову такі явні надмірні тажнєвники, конкуруючих з єдиним щоденником: затривається різниця поміж професіоналами й аматорами, а спеціально характер деяких наших тажнєвників каже громадянству забувати про той інтелектуальний, моральний і фактовий птаж, який мусить мати кожний дивенікар.

Проблема преси й громадянства така широка, що жайдовша стаття могла би бути хіба вступом до книжки на цю тему. Книжка про нашу пресу й наше громадянство ніяла би смутком. Справді, краще зайнятися чимось веселішим!...

В. ПАНЕЯКО.

Lasciate ogni speranza.

O czym tu думаć na paryskim bruku...
A. M. G. G. G.

I.

Від років живе в Парижі і, буває, звертається до вас земляки, зі Львова або з іншої галицької провінції, з листами: в кого є син, у кого дочка в шкільному віці, батькам хотілось би заповнити їм будучину, „кращу“ будучину, вони готові „з останнього“ стягнутися, і так далі — дайте їм пораду, чи і до котрої французької школи, середньої чи вищої, піславти їх дитину? які кошти? які вигляди?

Буває теж, зустрічає в цьому місті одного або другого молодого земляка. Він тут студіює, або вже покинув студії і розпочинає думати, що саме йому з його студіями й дипломом діяти в рідній країні. Буває й таке, що подибує тут молодих земляків, дипломованих у німецьких або австрійських, чеських або польських університетах і політехніках — перед поворотом у рідну Галичину вони ще сюди заглянули, щоб „трохи й Париза пізнати“, користуючись нагодою, бо потім — святі анають, чи потім ще зможуть вирватися за границі. Різносполиті: паписти, бачите, фантастично дорогі, залізничні тесаме, та й зрештою молодість кінчиться, батьківські фінанси знесилені, і треба запрягтися до праці на насупний.

Відповідає на листи, балакає з молодими студентами, докторами й інженірами, силкується розгадати їх духову формалію, пращастесь з ними і, буває, що думає про них...

II.

Невеселі думки думає. Що саме, яка будучність жде в рідній країні ці сотні, ці тисячі молодих людей? Жде їх у Галичині будучність безнадійно бідна, можна сказати — ніяка „будучність“. Бо неже будучність можна назвати життєвими власностями інтелектуального пролетаріату, на які вони засуджені?

Своєю чашою перед візком одні з загальними амбіціями, жаданнями до зменшення-підвищення соціального

в природній промові оці важкі змістом і досягають слова,

— У хвилі, коли німецька фальота буде на дні моря, не буде ні одного англієця, який не станеться багатшим від самого цього факту!

Брутальніше ніхто не перелетим ні лотім не дав вислову твердість і невмолний праді: про нерозривний зв'язок між щастям і гаралом людської одиниці й родині тай дозю й недолею батьківщини.

Від Казимира Великого і Ягайлонців підлягає земля наша законови переможеня. З факту цього виплила наглядні й діяючі наслідки для щоденного життя-буття безчисленних мільонів наших ділів і батьків, котрі своїм потом, в пониженні і безнадійності апрошували цю нашу нещесну землю і котрі своїми трупами підняли її родючість. Звиродніла й окарлючила, змаліла й змізерніла фізична раса наша. І далі вона біологічно знесилюється: бо який капітал життєвої енергії можемо мати ми, яких батьки, діди й прадіди жили пісною бульбюю і капустаю, бо молоко й тучну худобу пожирали податки й данини — в користь переможців! У жилах сповозвичних „лікарів-чортів“, британців, батьків густа кров, носительська енергія: партозліна і пісна юшка сонливо пливе в наших жилах. Ми томилися швидко, ми до тріакої напрути, фізичної чи духовної органічно неадапти. Ми анемічні, кожний з нас зокрема, а алемія ця жалісно забарлює всю нашу духовну продукцію, наші політичні концепції, нашу національну ідеологію.

III.

Хоч би син ваш і уродився з завітатими на геніяльну людину, і хоч би ви дали йому найкращі заграничні студії, то що з того? Чим албітний він з роду і чим тобою, єдиному й вищу духову формалію він одержав, тим сумніша його жде доля в рідній країні. Може жде син або брат бути геніяльним вождем — як

ша „серванта“ у війську не вироста. В цього геніяльного торговельного чи фінансового хисту? Він Богом благословлений інженір? Нема для нього ні колдонії, ні капіталів, нема виходу на світ божий, і він, згрішений, буде залізати „через горишко“ в нашому львівському „Ділово“ а в якийсь сабутьї дірі. Від — урештєвий і виштовий праді чи „доголомат“? Жити, чи й на судозу армії в яких Вовчих Долах його зможуть прийняти, а до творчої діяльності в міністерствах, в амбасадах, опануваннях — нема йому доступу!

І таа у безконечність. Ласкавня жде сам собі легко відсатеро помилувати ці приклади — іншими, з інших драматичних „Ласкавня ogni speranza“.

Відносини ці є останніми не „ри-важками“ не промислом, залезши від хвилевої кріан, госпідарської, соціальної чи іншої, яка скорше чи пі-аніше може і мусить природно й певно розвизатися, паладитися? Ні, не стан — трагедія, стан оснований і підставовий і зрадиному укладі європейської карти — незрушним.

Волюче й пригноблюче вражіння — нетільки вражіння, а свідомість — страшенної нужди, сірої бідності, за-аложені „бриндзі“ (вибачте вульгарне слово) і, передовсім, чорної безнадійності визозить з нашої Батьківщини всякий, хто після довгої відсутності анов туди був зайзав. Було таке, правда, у великій мірі вже й перед світовою війною, та ані-слід війни ще й припечатав наш за-суд на нидіння в наперишмі.

IV.

Ніколи не забуду своєї першої подорожі поза Збруч, у парську Росію, в російську Україну. Після боснійської кризи після мене туди гурток наших ідеалістів-самостійників, щоб розвідатися, як „поставилася“ „Україна“ до „визвольних“ впливів австрійсько-габсбурзьких. Найважче, переважно возив я ці запити по Київ і Харкові... Може колись опишу оповідання про цю подорож, про стрічі з українськими діячами, про відповіді, які вони давали на австрійські примани. Нині згадаю тільки одно вражіння: зверху, від людей і річей — з одного і другого боку граничної річки.

Брудна, засмарована стація Підволочиська: бідоланний буфет, „препілі“, мухам засіані; худорляві, дрібні, від покосів заголоджували, явні селяни, заголожені перед ц. з комісарем-поляком, що зрозуміло похочав по першій...

„Убогі! селя, заплакани лива, убогий, обрараний люд...“

І босий, худий, обертний хлопчик яких 6-літ, що бігав від одного візка до другого і жебрав-торгує:

— Zimna woda za centa! Zimna woda za centa!...

Кілька хвиць пізніше — Воло-чеська, і широко розпачуючи очі на-йнівенький оліверітнік „Діла“ — така підміне побачка там від того, чого сподівалася, навчитаннись відповідної „літератури“ про відносини з негласним царством.

Чиста, привітна, чепурна стація: ніколи в Галичині невидана обильність і дешевість харчі у буфеті. І передовсім: добре віджигзели, рослі, горло похочаючи українські селяни цузати баба, поселі діти; а слатиками молока й масла, а шматками сала і ковбаси, а цукхими подушками, поперло все те до поладу і своїм роз-таборилось по вагоні.

Що воно таке? Інша раса? Ні, не ті самі, кров з крові і кість з кістю, ті самі подолки, що по тому боні Збруча. Тільки там у великій аграрній країні достаток і обильність усього дали їм інший вигляд. Там вони не знали такого економічного снєту як їх рідні брати по цій біл Збруча.

З сумом побачив і їх знов, вертаючись. У Підволочиськах знов привітали мене білі і покірні обанччати — той дешифруний символ злого режиму позитивного, соціального і економічного голодний і бо-вний ділаш зі своєю жеметію:

— Zimna woda za centa!

Немо-ж ми не „диму воду“, немо, ані захлинуємся. Це, буває, і смак з ній знаходимо самі, нахилившись над „свічадо плеса“. Юшкою пліве вода в жилах наших і ми тратимо, буває, навіть адекватність гнівного від-
 руху, адекватність конноти ногою одпо-го або другого Каїнового нащадка, який сміє підмішувати нам, наче ідеологію національну — то я „націоналістичну“! — *Idéologie des-Intéressement* і всього, що з нею йде! *Sapientia sat?*...

Корінню польська земля — одна з найбідніших в Європі. Вона біла підземними добрими, малородюча своєю поверхнею глина, пісок, нудьга. Натомість польське жінство — плодотворне, а польські сини голодні. Вони мусять їти на нас і загалі на Схід — не жаа якоїсь особливості зло-би чи виниклового лакомства, а з орга-нічної, біологічної, зоологічної по-требі. Тільки на Сході вони можуть і наїстися до сита, і одлатитися по пан-ськи, і в нац. славі розростатися. А боля — просто тільки жити. Поль-ський імперіалізм — не плід злоби або не фантастичного самодурства, а природна, географічна, геополітична, харчова, зоологічна потреба і не-минучість. Перед війною кожного року Королівство вислало 600.000 дітей своїх на Схід — на поселення, на заробітки у Росію, у Сибір. Куди ніні і куди завтра тим масам люд-ности дітися? Чим жити?

Ось кляче до розуміння наших те-перішних тарзавдів і наших виглядів на будучність. Ось і мірило для оцінки підмішуваних Варшавою іде-ологій *desintéressement* у і „са-моцінності“ ціа біло-червоною про-текцією.

VI.

Primum vivere, deinde philosophare. Обов'язком, початком і підставовим обов'язком польських провідників є шукати такої політичної концепції, яка дала би польському племені змогу життя, себто дала би крипу над голови бездомних, хліб у рот го-лодних, всякі можливі зарібки без-робітним синам. Одні (Димовський) думали, що це буде можливе в Росії, інші — в Україні. Одні і другі кріпко присадили до Східної Галичини.

Це їх, поляків, річ. А наша річ, яке синів нашого галицького селяни-ва мучили, наш собачий обов'язок, шукати шляху і способу, як вести наших батьків, братів і синів до люд-ського існування. *Primum vivere.* Націоналізм і політична ідеологія — не романтичні вітання до *blauwe Blume*. І не ідолопоклонство перед зноями, хоч би „найкращими“. Іде-ологія — знаряд і програма кра-щого життя, більших достатків, за-життєвого існування.

Ішого мірила правдивості іде-ологій нема — тільки мірило пра-гматизму.

Національна політика — не літе-ратура, а передовсім питання хліба в масла, землі і хати, харчів і за-рібків, служб і посад, колективізації в еміграції — і боротьба за все те — в джунглях племен і народів.

В усьому, що-б ми і не робили в політичній діяльн. в наших непра-виримостях і завазтах, у наших компромісах і опортунізмах, не від-іло нам ні на мент забувати почаль-ного, біологічного вимогу нашої ви-скажуваної селянської маси і нашої анемічної інтелігенції. Самоохоро-ний інстинкт нашої раси диктує нам приказ як сконцентрувати в одну формулу всі думки і змагання, як в одну формулу загрозений в сво-боду існування Рим сконцентрував був всі життєві заповіді даної епохи: *Delenda est Carthago!*

Це одна річ — річ почального за-повіді в питаннях одної формули. А друга: тверде розуміння потреби чергування політичних цілей і де-алів. Як у своєму (пригадайте те-орію вартості з т. зв. австрійської школи), так у політ. є ступінь вартості в ступіні цілей. І тільки бо-голюбний інстинкт оспівує свої засоби на бласкучих палях. Коли

брат його в голоді і холоді загине і жалти не може. *Primum vivere.*

Шаповиц Спілка і Редакція „Діла“ пошанували мене запросами дати статтю до ювілейного числа нашого старого, єдиного, єдиного „Діла“ — того „Діла“, яке іноді, буває, і сер-дить нас, та до якого ми все таки вір-но прив'язані, наче до частини себе самого, до своєї молодости, до най-

кращих наших років життя. Після розваги рішився я спробувати шу-лати формули основного змісту на-шої газети — змісту її 50 років життя. Скромний результат — ма-єте вище. Судіть самі, а коли поми-ляюсь, то не заставляйте, а скажіть!

З усім добром — на другу поло-вину століття!

Париж, у напечеря Рідва 1927/8.

Д-Р ІВАН КУРОВЕЦЬ.

До початків „Діла“.

80-ті роки минулого століття бу-ли знаменні в політичній житті За-хідної України. В ці часи загостив професор київського університету, Михайло Драгоманів, до Львова. Він зійшовся з передовою академі-чною молоддю, згуртованою в русо-фільським академічним кружку і з передовими людьми старшого укра-їнського громадянства. За його впливом почалося духове життя в мертвоті досі „Академічеським Кру-жку“, яке перейшло і на старше гро-мадянство, згуртоване в „Руський Бесіді“. Серед мертвечини повів подув європейської демократії, що ніс із собою поважну працю для на-роду.

Наслідком цього руху став з днем 1. жовтня 1874 р. виходити попу-лярний, політично-освітній часо-пис для народу „Батьківщина“, я-кого видавцем і редактором від са-мого початку був гімн. професор Юліан Романчук. Цей часопис був, як на ці часи, редагований зразко-во та інтересно, — популярно і в народній мові. Він відразу промо-вив до душі народніх мас і став по-пулярний, поширений серед селян-ства; він відіграв у цій добі велику освітньо-політичну освітлюючу місію.

„Батьківщина“ була предтечею „Діла“, яке як економічно-політич-ний орган для інтелігенції почало виходити три місяці пізніше, а са-ме 13. січня 1880 р. Поява „Діла“ в ці часи була надзвичайною політи-чною подією. „Діло“ було конкурен-ційним політичним часописом русо-фільського „Слова“, яке під умі-лою редакцією Богдана Дідицько-го, а при допом. „святотурських“ верхів було тоді всевладним полі-тичним органом і захопило за со-бою всю інтелігенцію. Після Дідиць-кого обняв редакцію „Слова“ Ве-недикт Площанський, який ані ін-телігенцією, ані розумом, ані пу-бліцистичним талантом не дорівню-вав Дідицькому. За його проводу „Слово“ стало чисто партійним, по-літичним русофільським органом під впливом заграниці. Русофіль-ська партія, маючи свій політичний орган за собою і такий визначний талант як Івана Л. Наумовича, су-спільного діяча, першорядного по-пулярного письменника, і високу духовну ерархію, була тоді всевлад-ною політичною партією Західної України. Перші кроки побороювання цієї могутньої сили зробив між ін-шими Іван Франко, написавши свої вдатні сатиричні політичні поеми

п. з. „Дума про Наума Безумовича“ і „Дума про Венедикта Площоло-ба“, які висміювали обох русофіль-ських діячів. Ці сатиричні поеми поширювали гімназисти і студенти університету у Львові і в краю.

Потребу політичного народного органу для інтелігенції відчувала вся тодішня українофільська інтелі-гентна суспільність. Як перший ре-дактор і видавець підписував „Ді-ло“ цілий рік Михайло Косак, яко-го крім втаємничених людей ніхто не знав у Львові. Був це редактор про людське око; дійсним редакто-ром, душею видавництва „Діла“, за-яким стояли визначні тоді народо-вецькі діячі як Романчук, д-р К. Сушкевич, Дам'ян Гладилевич, Н. Вахнянин, д-р Целевич і інші, був Володимир Барвінський, який при-єднав до видавництва такі визначні тоді сили як Степан Качала, Воло-димир Навроцький і інші.

У часі першої появи „Діла“ ще як часопису, що виходив двічі в тиждень, був а учеником 7-ої класи гімн. у Львові. Між гімназійними уч-чениками у Львові під той час було багато молодих ідейних хлопців, захоплених чаром Шевченка та у-країнської літератури, новим поду-вом, що йшов від Акад. Кружка. Уся молодь вибікувала з негерпи-ливості появи „Діла“. Те, що ми, гімназисти, могли в той час робити, то робили: помагали по нашим си-лам у вільних годинах від шкільної науки в адміністрації „Діла“. Писа-ли безплатно годинами адреси, лі-пили марки, помагали в експедиції „Діла“ та причинялись агітацією до його поширення.

„Діло“, хоч зразу писане народ-ньою мовою, було переповнене ма-каронізмами та церковщиною, сло-вами як „сіменіще“, „соби́те“, „впе-чатлі́ніє“ і це нас разило. В р. 1881 підписував уже „Діло“ як редактор і видавець Володимир Барвінський. „Діло“ ставало з кожним місяцем цікавіше щодо змісту, частих до-писів з краю і з чужини і краще що-до чистоти мови.

Переломним роком для „Діла“ був рік 1882. У цьому році від 12-го червня до кінця (28-го) червня від-бувся у суді при вулиці Баторія славний процес Ольги Грабар і то-варишів, переважно русофілів, об-винуваних за злочин державної зради. Цей процес був тенденцій-ний, замовлений агори через адмі-ністрацію краю — так само як про-цес проти Франка, Павлика, Сель-ського і товаришів, кілька років ра-ніше — і в обох процесах тодішні політичні верховоди хотіли доказа-ти перед головними державними чинниками у Відні, що в Галичині між українцями одні є зрадниками, а другі, себто молодь — бунтарями, революціонерами. Процес скінчився фіяском для ерархії процесу. Головних обвинувачених звільнили

присяжні судді, поляки, односторо-но під злочину державної зради, а засудили на драконські карі „за за-бурення публічного суспільства“. І так нир, засудили Івана Наумовича на 8 місяців в'язниці з постом що два тижні.

Після процесу написав у „Ділі“ Володимир Барвінський низку стат-тей, де обговорював річово цілий процес, мотиви і причини русофіль-ства в Галичині. Статті в п'яти чи-слах „Діла“ були написані глибоко та чесно, не провокуючи в нічому русо-філів, а критикуючи тодішні обста-вини й урядові кола подільської ад-міністрації в краю. Сам процес, рі-чеві звіти з нього і статті після нього зеднали часописові загальну симпатію в усьому краю, ба, навіть, приєднали самих русофілів для на-родовців і для видавництва „Діла“.

Великий вплив на поширення „Ді-ла“ та його популярність мали саме ті обставини: зміне редагування, рі-чеві статті таких передових людей як Стефан Качала і Володимир На-вроцький, а далі літературний до-даток до „Діла“, бібліотека найзна-менитіших повістей, які появлялись у другім річнику „Діла“ в році 1881. На сам початок появилася переклад Раймунда „В обороні честі“. У часі голоду на українську книжку, ця бібліотека зробила свою службу, мала великий вплив на українську суспільність.

3-го лютого 1883 р. помер після короткої, тяжкої недуги Володимир Барвінський, перший справжній ре-дактор „Діла“. Смерть В. Барвін-ського як редактора та молодого суспільного діяча, людини з харак-тером, зробила велике враження в краю, серед своїх і чужих, політич-них противників, у поляків і русо-філів, чого доказом був його вели-чавий похорон і численні заяви то-дішніх суспільних діячів. Як при-клад наведу телеграму, яку прислав з приводу смерті до редакції „Ді-ла“ Ів. Наумович із Скалата: „Прий-міть сердечний, глибокий жаль, ко-трим переняті серця наші по втра-ченому великому іскреному неутомимого діяча-патріота, пам'ять его от ро-да в род“. Подібні заяви прислали Богдан Дідицький і редакція „Но-вого Промову“.

Я був тоді студентом III року ме-дицини у Відні, як прийшла до нас жалібна звістка про смерть Воло-димира Барвінського як редактора „Діла“. Духовним батьком тодішньої „Січ“, в якій гуртувалась уся украї-нська академічна молодь у Відні, був Остап Терлецький, чоловік ви-соко освічений, правдивий європей-ський інтелігент, з переконання со-ціаліст. Хоч він у дечім і не пого-джувався з ідеями покійного Вол. Барвінського, висказав свою гадку, що „Січ“ у Відні повинна вшанува-ти пам'ять помершого редактора „Діла“ і суспільного діяча і з того приводу тов. „Січ“ wraz із О. Тер-лецьким явилось корпоративно на заупокійнім богослужінні в церкві св. Варвари, а відакт віддало пош-ну на студентських сходинах цьому народньому діячеві.

Після смерті В. Барвінського об-няв редакцію „Діла“ д-р Антін Гор-бачевський, як третій із черги ре-дактор, який повів видавництво „Ді-ло“ в цьому самому дусі та багато причинився до його поширення. В три роки „Діло“ стало першим у-країнським щоденником, і в історії нашого народнього, політичного, економічного життя без огляду на різні переслідування, нещасть сві-тової війни, перешкоди і колоди від своїх і чужих, сповнювало чесно службу для свого народу і аспірує усім перепонам святкує сьогодні 40-літній ювілей як щоденник.

Ново відновлена кавярня „ВЕЛМО“ в домі Народної Гостиниці. Діло Косачівки 1. видає до диспозиції укр-їнських Товариств, окрему салю до укр-їнських членів гетьман, також приймає за-кази на писання — банкетів по помер-лому на п'ять — банкетів по помер-лому 1252 копальних цукор в окремій салю.

Перший редактор „Діла“ Володимир Барвінський.

Скінчивши гімназію в Бережанах, прибув я в жовтні 1875 р. на львівський університет і записався на юридичний виіл; саме тоді наспіли до Львова Іван Франко з драгобичської і Іван Белей зі станиславської гімназії і вписалися — перший на філософський, а другий на правничий виіл. У Львові зустріли ми доволі численну українську академічну громаду, на якій чолі стояли Антін Горбачевський, Антін Дольницький і Леонід Залізнякський.

В кілька місяців відтак в р. 1876 вступив я як член до касинового товариства „Руська Бесіда“ і до „Прогресу“, котрі то товариства і ремісничі товариство „Побратим“ містилися в старій камениці при вулиці Підвалів ч. 7., на місці якої тепер стоїть новобудований триповерховий гарний дім товариства взаємних обов'язків „Дністер“.

В „Руській Бесіді“ сходилася старша українська генерація а також її члени споміж академічної молоді і проводили там вільні від занять і праці хвили в розмовах, читанні часописів а дехто із старших на гри в карти. Старші громадяни, між якими були університетські професори, гімназійні вчителі, радники і взагалі урядники суду, скарбової дирекції і фіскасу, катехети і т. н. відносилися до нас молодиків незвичайно прихильно і приязно та трактували нас немов собі рівних. До тих, що тішилися особливою симпатією старших наших громадян, належав і я, особливо від часу, коли „народовці“ студенти на весну 1876 р. перебравши в свої руки московське „Общество Академический Кружок“, приїхав до нас кермували цю акцію належали Антін Дольницький, Іван Франко, Михайло Павлик і я. Доказом цієї симпатії до моєї особи були між іншим мій вибір до виїду „Руської Бесіди“ і поручення мені обов'язку секретаря, та й ся обставина, що старші громадяни, як Володимир Барвінський, Володимир Ганкевич, Андрій Січинський і інші удостоювали мене щоденно довгими розмовами та вступали у приязні відносини зі мною. Особливо сердечно відносилися до мене Володимир Барвінський, що вже тоді вибирався в нашу українську громаду своєю інтелігенцією, серйозністю праці, вимовою і поведінням. Виходячи вечорами з „Руської Бесіди“ просив мене товаришити йому і часто запрошував мене до себе.

Він був тоді кандидатом адвокатури і як такий занятий у адвоката д-ра Теодора Самільського, що мав велику канцелярію на розі площі Марійської і вулиці Коперника. Сам В. Б-ий мешкав при вулиці Галицькій (тепер зв. Ваторого) ч. 44.

Запрошування В. Б-им, я, само собою, не відмовлявся і радо перебував в товаристві цієї великої інтелігентної людини, що користно впливала на поглиблення мого світогляду і освіти, даючи поради на що в правничих студіях головню звертати увагу, які взагалі твори наукові чи з красючого письменства читати і т. н. Згодом відносини поміж нами так уложилися, що ми зустрілися з собою майже щодня і я приходив до нього вчорами і або у нього пробував з годину чи дві, або ми виходили на прохід і вступали правильно до цукорні Гроса і Штруса при Гетьманській вулиці на чайок та на перегляд ілюстрованих і гумористичних часописів і забавлялися розмовами. Часами він заглядав до мого помешкання при вулиці Стрийській ч. 23.

Вже в тих часах вибирався В. Б-ий на передового діяча. На музикально-декламаторських вечорах, уряджуванях в роковини смерті Т. Шевченка львівськими „народовцями“ в ратушевій салі, виголошував він (в рр. 1875, 1876 і 1878) великі замітки щодо амисту і форми промови, які відтак появлялися окремими відбитками, долучуваними до „Правди“. Крім сего виїшли коштом „Прогресу“, котрої він був членом виїду, його популярні брошури, а саме „Вексель і лихва наша біда“ і „Трип'ять літ тверезості“.

Визначався великим веселюм, вдачею і дотепом. По цілоденній праці любив вечорами розважувати себе співом, акомпаніюючи собі притім на гітарі. Улюбленими його піснями були:

„Чи ти, мійлий піном припав, чи
молотилею,
Чом не ходиш ти до мене цією вулицею?“

або

„Чи я в лузі не залиною нїла,
Чи я в батька не позаною буда?
Валди мене повітали та й з полемом
світ зивали,
Така доля моя, гірка доля моя!“

Голос у нього був теноровий, чистий.

В р. 1876-ім став він редактором

тодішнього органу українців „Правда“, що виходила у Львові щотижня 2 рази на місяць, а відтак що місяця. Цей часопис редагував він від ч. 13-го — до своєї смерті і заложивши її плодами свого талановитого пера. Він заліз у найжовішого дука і зробив її інтересним часописом. Щоби привертати до неї як найбільше читачів, написав для неї під прикриттям іменем Василь Барвінок і помістив з неї дві повісті („Війми в галицького життя“), а саме „Окошенний цвіт“ в р. 1877, що відтак вийшла окремим виданням з присвятою, як надруковано на всіх примірниках: Ользі*** (власниці Ользі Губаріні, що було уявлено иловні тільки на п'ятьох (5) примірниках), — і „Сонні мари молодого питомця“ в р. 1879-ім. Ці твори малюючи вірно побут наших священничих родин (сам автор, як відомо, був поповищем) велимй подобалися нашій публіці і діялися другого видання. Перша повість вийшла вже по смерті автора в р. 1884-ім в Кракові з польським перекладом під заг. Skoszonu kwiat, wyjętek z gallejskich obrazków, napisal Wasył Barwinok — powieść tłumaczona przez W. H. — і вміщена в Przegląd-i Polskim у випуску за листопад і грудень з переднім словом універс. професора Станіслава Тарнавського.

Випущив ці повісті, відчитував мені автор деякі уступи з них.

Пригадую собі, як відчитував мені дуже пластично написаний уступ про гру фербля в гостині у священника (Початок II-ого розділу повісті „Окошенний цвіт“). Знаючи, що автор не мав гри в карти (і взагалі не любив сеї гри) питаю його, як він міг сю сцену так живо і вірно описати.

— Та де я і сам писав, — відповів. — І на мою просьбу виготовив Омелян Партицький.

А відомо, що проф. Омелян Партицький, велимй заслужений редактор „Газети школьної“, „Зорі“ та видавець різних наукових і белетристичних творів, скінчив свого часу театрофілю, тож був у львівській семінарії в тім часі, коли такий спорт, як гра у фербля, був там дуже в моді.

Повість „Окошенний цвіт“, як мені відомо з оповідання автора, є зв'язна і життя і має особистий підклад, бо героїня повісті Маланя не була байдужою серцю автора ще в часі, заки вийшла замуж. Автор виявив переді мною дієвості імена героїв повісті, місце полії тощо.

В рр. 1877 і 1878 я помагав В. Б-ому при видаванні „Правди“: робив коректу і вія бібліографії.

Майже до самого кінця 1870-их рр. галицькі „народовці“ вели виключно культурно-освітню роботу і до полі-

тичних справ практично не мішались. Політикою займалися виключно такі знаві „теорети“ (а нинікою двоє людей українських переконань — Стефана Качала і Юліана Лаврінського), котрі злилися на два підломи: „Рутенці“ і — „Руських“, з яких останні стояли на основі Наумовичівської програми а р. 1866. Та вже в другій половині 1870-их рр. передої уми галицьких народолюбів, котрі зосереджувалися коло „Правди“, приходили до пересвідчення, що вже час вийти з резерву і не лишати політичні виключно в руках „Рутено-русских“. В 1879 р. відбувалися при участі д-ра Корниля Сущевського, д-ра Олександра Огоновського, проф. Юліана Романчука, Наталя Вахнянина і Даміана Гладковича та Володимира Барвінського наради в повільній опраді, а як їх вислід почала 1. жовтня 1879 р. виходити два рази на місяць „Батьківщина“ під редакцією Юліана Романчука.

Я, скінчивши правничий виіл в липні 1879 р., перебував на селі у моїх родичів і приготувався до третього правничого іспиту, коли жовтні ввечір несподівано одержав мій батько поштою „Батьківщину“. Поява цього політичного двотижневика, призначеного для сільського народу, редактованого амлом, цікало і приступно, зробила загалом в цілій околиці дуже добре враження, котре і при дальших числах, видаваних незвичайно точно і старанно, ще більшало. Це був справді великий перелом, якого дальшим вислідом була оповістка при кінці грудня, що з новим 1880-им р. старого стилю почне появлятися два рази на тиждень український політичний часопис „Діло“. Пригадую собі добре, як одержавши цю оповістку під заголовком „Запросини до предлати на руску політичну часопис „Діло“ — з підписом: Отъ видаванія часописи „Діло“, Отибчаючи редактори: Михайль Коссаць — ми обидва з покоївним моїм батьком та наші околиці сусіди здала нетерпеливо на появу Діла“. Вліпці діждалися.

Справа видавання нового, і то українського часопису, котрий мав конкурувати з московським „Словом“ і виперти його в переважній часті в рух дотерпінших його передлатників та придати їх для себе, не була зовсім легка. Треба було братися до сего дуже зміло й обережно. Як довго і тяжко владуючи чоловікови не може добрий жіпар подавати відразу надто драстичні хоч і цілкомі сердечні і у великих данках, а мусить призначувати до них організм хорого лагіднішого середняками і малими їх данками, та і редакція часопису, що має відтак-

АНДРІЯ ЧАЙКОВСЬКИЙ.

Як то було при народинах „Діла“.

(Спомири вперед сорок восьми літ.)

Я був тоді урядовцем Т-ва „Прогресу“ з платою 15 здр. місячно за три години щоденної роботи.

Тоді Т-во „Прогресу“, „Руська Бесіда“, акад. Т-во „Дружний Лихвар“ містилися при вулиці Краківській ч. 14. на I. поверсі.

Працюючи в адміністрації „Прогресу“ я мав нагоду сходитися з старшою братією тодішніх „українофілів“ або „народовців“, а як студент університету (тоді мене вибрав головою Дружнього Лихвару) я був лучником поміж старшими народолюбів і гуртком університетських студентів. Народовці стояли тоді на політичному полі дуже слабо. Український народ в Галичині репрезентували „старорусини“. В їхніх руках були засоби інституції „Народний Дом“, „Ставропілія“, „Русская Матица“, і „Общое кредитное заведение“, вульго Крилошанський банк (котрий вкотре скражував) „Общество Мих. Качковского“ — „Русское Касино“ і добре підмагане студентське Т-во „Академи-

ческий Кружок“. Органом старорусинів було „Слово“, що виходило двічі в тиждень під редакцією Венедикта Плошанського, популярна „Наука“ редактована о. Іваном Наумовичем, та „Русская Рада“, що виходила в Коломиї під редакцією Теодора Біловуса.

До старорусинів, котрі на політичній полі гуртувалися в політичній Т-ві „Русская Рада“ належали капітульні крилошани від св. Юра, і всі настоятелі українських церков у Львові.

Народовці гуртувалися в „Руській Бесіді“, „Прогресі“, Т-ві ім. Т. Шевченка, а молоді в Дружнім Лихварі. Ми мали політичний орган „Правда“, що виходив двічі в місяць, писаний фонетикою і популярну газету, писану етимологією „Батьківщина“ вид. проф. Юліаном Романчуком.

До боротьби з могутнім „капапством“, яке грало першу скрипку, було у нас за мало сили.

Я чув через як старші народолюбів говорили між собою: „доки ми не спроможемося на наш орган такого розміру як „Слово“, не відіємо нічого“. Та багато людей наших вважало таку річ за музику будучини, про що я думати годі. Але таких, що вважали це можливим, було більше, а до таких мійніків

належали Володимир Барвінський, кандидат адвокатури, Олександр Барвінський професор учительської семінарії в Тернополі, Даміан Гладкович проф. гімназії, о. Степан Качала, о. Олександр Стефанович, о. Залізьківський. Інших назвиськ я не памятаю, але було їх досить на провінції та у Львові.

Володимир Барвінський, тодішній редактор „Правди“, ще молодий чоловік, ентузіаст, чиста душа мов хрусталь, талановитий, гарний промовець, поет і письменник-публіцист, щирий, витривалий, нестомимою залізною енергією. Аж дивувалося приходиться, що стільки енергії могло зміститися в його кволому, улоному тілі.

Між тодішніми юристами українцями Володимир Барвінський попри д-рові Олександрові Огоновському мав вищонаукові аспірації.

Даміан Гладкович людина спокійна, витривала, працююча, енергійна. Усею душею відданий народній справі, байдужий на розголос і славу і на напину. Працював в товариствах за дармо, приймав таку працю, за яку нікому не хотілося брати. Він був другом обидвох Барвінських.

Про Олександра Барвінського скажу тільки, що про нього тоді говорили: Барвінський знові! Дру-

чий Тернопіль руськими Тернополем.

Мені здається, що думка заснувати свій політичний орган бодала такого розміру як „Слово“ зродилася з першу у головах тієї трійці.

На Різдво р. 1879 вийшов я за відпусткою з Прогресу на село. Сюди написав мені Даміан Гладкович, що гурток народолюбів вирішив видавати з новим роком 1880 політичний часопис двічі в тиждень, який називали в протівнстві до „Слова“ — „Ділом“. Писав мені про труднощі кого поставити начальником редактором. Фактичним редактором буде Володимир Барвінський, але номінальним він не може бути, бо того імення лякалися „пласколюбів“ страх. Він же редагував анафематську „жудожность“ (без відома „Правди“, а цього було досить, щоб його зневажити. А найважчим було приєднанням забудуваної братії, яка побачивши на органі зневажливе імення, певно не прочитає ні одного числа“. Гладкович заклинав мене чим швидше вертатися до Львова, бо буде мене треба.

Перше число „Діла“ мало вийти на наш новий рік (14. січня н. ст.)

* Я знову згадав „старорусинів“ згадав кади брали в руки фонетичне письмо через його „Слово“.

пути прихильників і перекладачів від органу, до якого та до основ і якіх-небудь головних воні діями припинили, так що ці основи і якіх-небудь вийшли, як то кажуть у їх пість і прок, не може поступати надто радикально, а тільки етапами.

Найважливішою і найважливішою річю було паніти талановитого і до щире агаданой мети відповідного редактора. Цього дійсно дуже важкого обов'язку піднявся один з ініціаторів парад — Володимир Барвінський, котрий навіть, що перші місяці об'єднується вести редакцію навіть безплатно, якщо адміністрація часопису не буде мати чим винагороджувати його праці. Це була справдішня жертва з боку молодого і великого талановитого юриста, який завдяки своєму талантові і вимові міг небавом стати першорядним адвокатом, мігшим на прийнявчи на себе обов'язки редактора, мусів реалізувати зі своєї прагматичної кар'єри.

На тім однак труднощі не вичерпувалися. Треба було ще знайти якусь безбарвну ладину, щоб підписувала новий політичний часопис як видавець і відповідальний редактор, бо підписування його фактичним редактором, що був загально відомий як горачий і безкомпромісний українець, могло убити цілу справу в самім зародку. На це становище покликав Михайла Коссака, відомого тоді видавця доволі інтересного, як на ті данні часи, казеняри „Львовини“.

Крім сього треба було новий часопис видавати не чисто українською літературною мовою і фонетичним правописом, але так званою пільською мовою з домішкою „язичія“, тоді загально вживаного в мові і письмі головно священниками, котрих в першому ряді треба було приєднати. — і етимологічними, як тоді вживали „уголовним“ (навіть не вживаним) правописом.

Надто наляжало вистерігатися маркування українства і драстичних виступів проти „рутені-русских“, яких тільки поміжало і обережно можна було відтатати від міксифікації та рутенства і звільня прихильності до сього, що досі було для них як не осоружливо, то принайменше драглине.

Такого, дійсно дуже важкого, завдання піднявся Володимир Барвінський. Це було вже не так сповнене національного обов'язку, як радше, як то паніе визначено, патріотична жертва з боку чоловіка, що досі стояв між провідниками української ідеї в Галичині. А зробив він сю жертву власне для поширення української ідеї в зянайширші круги. Наші люди, головні в краю, що не були атаманічені в цілкі плани,

не могли цього зрозуміти і сполонувалися в докорами супроти цього далекого патріота, підозрюючи його навіть, що він зрадів своїм доперішним ідеалам. Це оповідав мені сам В. Б-ий. Та такі підозріння не опинило його перед його постановою і поступованим, що мало дотерішних культурників вивести на широкій політичний шлях. А для цієї мети не боявся він втратити на разі у деяких наших людей популярність.

Перше число „Діла“ появилася на новий рік, се є вівторок дня 1. (13) січня 1880. За цілий рік вийшло 100 чисел. Своім укладом не різнився новий часопис від інших тодішніх політичних періодиків, а між ними і від „Слова“, се значить: на першому місці була вступна стаття, далі другорядні статті, дописи, політичний перегляд, новинки, фейлетон і оповісті. Наслідуючи москвофільське „Слово“, подавало „Діло“ в окремій рубриці „Вісті єпархіяльні“. У фейлетоні першого і другого річника „Діла“ поміщено між іншими також: „Безталанне сватання“, повість (в оригіналі: „Образок з галицького життя“) Василя Барвінка. Статті і дописи були без підпису авторів. За цілий рік стрічаємо під статтями підписи Стефана Качали, Іполита Дзєровича, Стефана Коцюба і Данила Лепкого, — псевдоніми: Подоланин (Олександр Барвінський) і Стефан Тихий (Володимир Гузар), — та початкові букви кореспондентів. Це свідчить з одного боку про обережність редакції, а з другого боку про те, що загаль авторів, загально зважених патріотів українців, які писали в новім часописі, не мали відваги прилюдно виступати з отвертим лицем, щоб не шкодити „Діло-ві“. В цім році піддав думку і перекладу в діло Володимир Барвінський, при помочі спільного комітету, зложеного з народівців і „твердих“, обиді пам'яті цесаря Йосифа II, дня 29. падоліста і перше „Народне віче Русинів“ — 30. падоліста. На обході мав Володимир Барвінський підчит: „О значеню Йосифа II для Русинів“, а на нічу — велику бесіду при умотивуванні другої резолюції в економічних справах. Тими своїми виступами стався В. Б-ий популярним між тою частиною нашого інтелігентного громадянства, яке дотепер стояло вправді оподалік галицького народоства, але і з резервою поводилося супроти „русских“.

Мова в статтях першого річника „Діла“ не доконче чиста. Приходять там такі квітки, як: обстоательства, ошаповане, дотичаща устава, духовне сімєніще, мніє, стосунки, впе-чатаєне, — або такі вислови, як: канонічну інституцію получили, пре-

зенту получили. „Діло“ виходить по Львові і т. п.

Другий річник „Діла“ об'єднав вправді також 100 чисел, однак при часописі виходить 15-ого і останнього го дня кожного місяця літературний додаток „Бібліотека найзнаменитіших повістей“, котрий містить повість Г. Раймунда в 3 частях під заг. „В обороні честі“. Мова в „Діло-і“ в порівнянні з першим річником чистіша, зміст цікавіший, напрям український трохи виразніший. З дотичних статей належить відмітити обширні звіти про загальні збори „Просвіти“, „Народного Дому“, „Общества Качковського“, про вечер в пам'ять роковин смерті Шевченка (в повинках і в окремій фейлетоні), статті Стефана Качали: Чи примирення партій у нас можливе? Яка може бути угода між Русинами? Хто має перевести угоду між Русинами? — та дві дописи з Києва, а між ними — другу з підписом Олександра Кошицького. Крім сього фактичний редактор вже зважується признатися до сего і прикінці „Діла“ бачимо надруковане: „За редакцію відповідає Володимир Барвінський“.

В р. 1882-тім виходить „Діло“ (разом з „Бібліотекою найзнаменитіших повістей“) так само, як в двох попередніх роках два рази на тиждень і об'ймає 100 чисел. Від ч. 6. підписує часопис Володимир Барвінський вже як: „Видавець і відповідальний редактор“. Нова сензаційна подія, як пропос Ольги Грабар і товаришів за злочин головної зради, що розпочався 12. червня і трівав до 28. липня 1882 р., з котрого „Діло“ подавало незвичайно докладний і дійсно вичерпуючий зміст, привезла його, як то кажуть, ще більше пустити українську фарбу, що вляглося особливо у довшіх статтях самого редактора під заг. „По процесі за голову зради. I—V“. Крім сего у фейлетоні містять редакція довші розвідки на нові, закордонні українські видання, обширну розвідку (з 6-ти числах) під заг. Уманський сотник Іван Гонта, ескіз М. Івана Франка Цигани, довгі звіти про святкування роковин Шевченкової смерті у Львові і Відні, звіт із зборів Общества Качковського та зі зборів віденської Січч, — далі допис з Харкова, промову Омелана Огоновського на загальних зборах „Просвіти“, передну статтю: „Розрита могила“ Т. Шевченка. Мова в переважній часті поміщуваних статей, як на той час — доволі чиста, хоч все таки попадаються такі слова, як: содержане, злочинство, мніє, увірємо, королевський і т. п. Що до правопису, то редакція не тільки не поступає вперед, але ще більше при-

дбав річницю, а саме в ч. 93 в опра-ві „розголошування ложних вїстей, бують бм „Діло“ у новім рокомь мало видавати ся фонетиком“ — відповідав ось як:

... Ми були перші, що усунули на собі всякий мовний і правописний спо м, а звернули увагу на живий інтерес народу. В нашій етимологічній правописи бачимо єдиний спосіб сполучити всіх широкх Русинів з австрійскою Русі для згодливою праці около добра народу, а пошехати безплідний і шкодливий формальний. Се була, єсть і буде наша програма, і тільки консеквентним переведенєм сєи програми подвинулась на передь наша справа народна як і на дальше буде подвигатись. Розсвєдєне више згаданих ложних вїстей показує, що у нас єще не зовсїм затишли люди злон волї, що як давнїше так і тепер радї бм пхнути нашу Русь в безвиходну пропасть безплідних спосібє, партійних страстей і сваробє, що довго роздирали нашї сили на радость наших ворогбє. Як доси так і на будуще зумїємо непохитно остаятись противь тихх мерзких интриг и неустрашимо будемо служити нашбї, вїсьмь дорогбї справѣ руско-народної. Нинї згадуємо о тихх людяхх злон волї не збь взгляду на нашу часопись, а збь взгляду на добро загалу нашон Руси...“

Четвертий річник мав 146 чисел, бо „Діло“ раз з „Бібліотекою найзнам. повістей“ в 1883 р. виходило тричі на тиждень, а саме по вівторку, четверга і суботи. Підписував його В. Б-ий „яко видавець і відповідальний редактор“ та не довго, бо тільки перших вісім чисел. Дня 3-ого жтого 1883 р. наступила катастрофа, а саме — смерть Володимира Барвінського. Не була вона так зовсім несподівана. Покійний почувався вже в половині 1882 р. не киче здоровим і за порадою лікарів удався для ратования здоров'я до Карлових варів, де пробував від 16. серпня до 18. вересня, так що в часі його неприсутності заступав його Антін Горбачевський. По повороті з Карлових варів стало йому трохи краще, він віднаксив гумор і енергію до праці. Та це не трівало довго. По Радзі 1883 р. стан його здоров'я погіршився і мнмо заходів слазного в тім часі львівського лікаря д-ра Кжечуповича та старанного догляду з боку брата Олександра, не вдалося уратувати йому життя. Умер в 33-ім році життя.

Перед смертю зробив завіщання, котрим записав видавництво „Діла“ Антонові Горбачевському на влас-

1880. Як я вернув до Львова застав тут важні приготування. Треба було як так налаштувати редакційний апарат, адміністрацію, ділові книжки, роздобути адреси, бо адреси, які мала „Правда“ не вистарчали. Уся та праця спиралася на головах двох людей: Володимира Барвінського і Данила Гладилевича. Перший об'єднав редакцію, другий адміністрацію. Все інше ставало в ряді принагідних помічників. Відповідальним редактором поставлено старого Михайла Коссака, колишнього редактора „Правди“ з перших років. Він був львівським міщанином і власником кам'яниці при вулиці Театинській недалеко Високого Замку.

Володимир Барвінський виступив з адвокатської канцелярії і посягнув на редакційну працю. Йому, а опісля його помічникові Іванові Безені мусіли видати забезпечити існування у Львові. Гладилевич віднався вести адміністрацію даром. Адміністрація, як відомо, вимагає немалої праці й уваги. Треба було вести касову книжку, список передплатників, рахунок анонсів. До адміністрації належала і експедиція часопису, до якої для рази в тиждень треба було прилашувати ад-

ресові картки, поштові опаски і т. п.

Після тодішнього закону газету, що виходила двічі в тиждень, треба було видати на оштемльованому папері, а за газету зложити кавцію, щось чи не 3000 зр.

Ту кавцію зложив потай перед владою видлі „Просвіти“ з грошей, подарованих їй Володиславом Федоровичем з Вікна.

Надходив день нового року, в яким мало вийти 1 ч. „Діла“.

Дня 12. І. сказав мені Гладилевич, що він заступить мене в канцелярії „Просвіти“, а я маю від рана ходити з Барвінським по мітарствам для подагоди видавничих формальностей. На другий день рано я прийшов в 8. годині до редакційного льокалю, котрий містився зараз через сінні від канцелярії „Просвіти“. Наявні дві кімнати: в передній містлася адміністрація і експедиція, в другій мешкав Володимир Барвінський і тут була редакція.

Прийшовши сюди я помітив, що Барвінський дуже знесиленний. Був блідий, очі йому світилися як людині в горячці і руки дріжали.

— Ви щось нездужаете, кажу я. Він всміхнувся боляко.

— Я знесилен, бо не спав сливе цілї ночі, роботи було багато. В сьогочасне число я акан багато тру-

ду, бо від того багато залежить, яке вийде перше оказове число.

Зараз підійшов Гладилевич і каже до мене:

— Добре, що прийшли на час — виняв з кишені якісь цінні папери і передав Барвінському. Це була кавція. Придивився до Барвінського і теж помітив, що він нездужає.

Як ми виходили, Гладилевич шепнув мені непомітно до вуха:

— Вважайте на нього, щоб де не зімлів на вулиці.

Гладилевич пішов до школи, а ми оба за ділом.

— Поперед усього треба зложити в уряді депозитовім кавцію, каже, не хочеться мені з чужими грішми ходити по місті.

Першу формальність поладнали в депозитовім уряді і взяли квіт.

— Тепер треба нам йти до намісництва до бюра Х. опісля на поліцію до пресового комісара Занчківського...

Та лиш ми вийшли на вулицю Барвінський зблід ще дужче, чепився моєї руки і пристанув. Я помітив, що з ним не добре. Дріжав усім тілом. Я піддержав його. Він сердешний похитав головою і каже:

— Зі мною щось не добре. Я мушу йти в хату, а ви йдіть самі. Тільки, вітайте бога, поладняйте все, що вам Занчківський скаже, бо вся на-

ша праця пропала і вийде для нас великий скандал, поліція забере весь наклад — ну, поспішайте.

Передає мені кілька писем. Бачу, що йому дріжать руки.

— Не турбуйтеся, я все зроблю, але перш за все проведу вас у хату. Ми пішли пішки, бо фірка не було під рукою, хоч Барвінський напирал на мене, щоб його лишити і поспішати.

Провів я його аж під двері, а відтак перескакуючи по три східні в долину помчав я до намісництва. Мені здавалося, що за яких дві години буду з усім готовий. Та мені лиш так здавалося. В намісництві прийшлося підіждати на свою чергу, а коли прийшов перед лице його світлости, і поклав перед ним депозитового квіта, то він знайшов зараз якусь неформальність і післав мене справити її в депозитовім уряді.

Звідсіля знову до намісництва, підтак до поліційного бюра пресового, знову до намісництва, знову до поліції, а всюди треба було викладати своєї черги. На прикінці сказав мені комісар Занчківський, що треба ще якоїсь заяви відповідального редактора.

Біжу до редакції, бо не знаю, де мешкав Михайло Косак. Зостаю Барвінського на ліжку, лежить моя

ПРОСЛАВ ОКУНІВСЬКИЙ.

Стара Русь на Галицькій Землі.

Західні народи Європи, приймаючи християнську віру, пізнали під впливом римської культури. Латинська мова стала мовою західно-європейської культури і прирочена до того женого життя мовою урядових актів і розговорної мовою у вищих освічених верствах.

В XVIII. віці опирали на в Німеччині, чи німечкою мовою можна писати, а не філософію й інші етнічні науки. В Польщі змивали латинської мови в урядовій та писемній між вищими верствами в 18 віці, а в Угорщині навіть до половини XIX. віку. І на Україні вступили вплив латинської мови та культури. Наприклад Галицька Острозька писала свої листи в жалобам до німецького імператора латинською мовою.

Русь, приймаючи християнство з Візантії, пішла під культурний і політичний вплив Царгороду. Вся вища ерархія була із Візантії. Як рідувалася Русь, коли вола, князь називався єпископа в Києві із Русі. Як тепер на всіх фінансових і політичних державних новоповставших державах знісують собі звання з Англії та Америки, наприклад, Кеммерер і Девей в Польщі, Паркер в Німеччині і т. д., бо раса англійсько-американська веде тепер в політиці і фінансових справах перед у світі, так не діяло тоді з Візантією і візантійським у нас на Русі і навіть на дворі імператора Карла Великого і Оттона в Германії.

На Русь приходила візантійська культура з славянських оригіналах і з старославянської мови, що Русь була ближню та більше зрозумілою.

Притаманно собі, що Львівська Остроніа виписала собі єпископа Ласкаріса, що в братській школі був там учителем і видав граматику і словарь славно-слова-руський. Старославянська мова стала на Русі книжною мовою. Мелетій Смотрицький із Галицької Землі уложив першу граматику старо-славянської мови, якої віками зивали як підручника у Московщині і тепер ще зживають у Сербії.

Під впливом життя держави Рюриковичів і литовсько-руської утворилася згодом із старославянської, української та білоруської мови автова мова або вищий делог, якого в писемній і бесіді уживали всі культурні верстви давньої Русі.

Горді були в почутті своєї культурної

заслуга часопису „Діло“, яке почавши пропаганду української нації і своєї ідеї на терені Галичини серед дуже наївних відносин, своєю працею створило громадян, які гордяться тим, що в українцями.

виступи ті старі Русі обороні благо-честія. Крізь старі князі Острозький в своїм культурнім осередку в Острої, Гордо після свій благочестий і національний стиг братів Старицький у Львові, братів у Вишні і Могиланська Академія в Києві. Панове шляхта в Волинській Землі, почуваючи себе обидженими в своїм національним почуттям, ухвалили на обам і домагалися, щоб в капітурі його величності короля в Кракові писемна вислалася до них з руської мови і руським письмом. Славно-руської мови ужили загалом в актах і в бесіді на всіх землях української території. Петро Великий писав в ті мови листи до Малопольши, ужили в на українських землях під Польщею і на Закарпатті під Угорщиною і навіть у Голландії молдавським була вона офіційною мовою.

Згодом пішли на Україну впливи західно-європейської культури з латинською мовою, а в польській державі і польською мовою. В Могиланській Академії в Києві і в львівській Старицькій заведено науку латинської мови. Обороні благочестія дисали проти закидів суїціді едгарі і Гоайса по латині і по польськи. Богдан Хмельницький писав свої універсали по польськи. Але вся Русь, всі ті обороні благочестія, що в той час було єдиним висловом національного почуття, знаходили в славно-руській мові опору своєї національності і вважали ту мову символом своєї руськості.

На історичну спону виїшла мова верства з української нації козацтво. Козацтво переніло в свої руки захист і оборону благочестія і нації. На українській народній мові скардалися пісні про подвиги козацькі в думах. На козацькій території появилися в перші спроби введення народної мови в літературу. Котляревський, Гулак-Артемовський, Квітка-Основанько, Шевченко уроженці Придніпровщини. Придніпровщина зробила перший крок і дала почин, а завітля поширилася той напрямом на всі землі заселені українцями. Те, що Петрарка і Данте-Алієскі зробили в Італії у XIII. і XIV. віках, покинувши латинську мову і прийнявши народну мужицьку мову як приналежну окроїмій нації, те почалося у нас на Україні з кінцем XV. століття. Перемога народної мови не прихилила легко.

На західних окраїнах в Галичині і на Закарпатті, там де українці вели і ведуть затишну боротьбу за своє національне обличчя і за віру свою батьківську, там стара тверда Русь не піддавалася. Консервативна стара Русь, уважаючи символом своєї нації славно-руську мову, не була здатна прийняти в свою душу таких

інтелектуалів як пер. мужицькі українські історики. Тим, що стали на українській народній платформі, уявляли стара Русь як відсталисть. Липком інтригою ужалася око українство. Кулішова „Літ сентий при нас“, була відкинутою і прийнятою на відхилення Раді.

Кулішова перекладав сентийським на українську мову писемна сентийська і боготульством. „Хай дуфай Орудь на нама“ (на уявляє Ізраїль на Голгофу) підіймали предтепави старі старі Русі на слух українську народну мову у сентийським.

„Ланком пастухом і сивосама“ називав Денне Зубрицький українську мову. Найконсервативніший елемент з впливу нації, який предтепави зсела сивосама, у нас в Галичині змивав між собою найвищої ерархії Са. Юр не дав дозволу на друкування „Русалих Дісторії“ в Львові, та мусіла вона понести аж у Булашеві. Са. Юр сасифісував її, вона прибула до Львова і перекладана сивосама Шалкавичі і Устимовичі, але рід Русалих. Са. Юр ужила на Галицькій землі найдовше вищого „делог“ з своїх офіційних писемних аж до часу митрополита Сильвестра Сембратовича.

„Ланком сивосама“ називали творці обороні латинської культури поетів Данте і Петрарки. „Ланком сивосама“ називали старосерби „Пісма срібного народа“ Бува Караджича. І італійська мови мова і сербська стали мовою культури і життя італійської і сербської нації. Українська мова сивосамаю зобов'язала все ширше в широкі круги з українським суспільством. Боротися між іншим „делог“ і українською народною мовою скінчилася в XIX. віці власною побідою народної української мови. На Закарпатті ведеться в боротьбі ще далі і в XX. віці.

У своїмую хлопчому і молодечому вті переживав а ту заважну боротьбу між Старою і Молодою Руссю дуже боляче. З любов'ю і ширим поважанням гуртимо а до старої Русі, якої твердимі заступниками були мій дідко Іван Кобрицький і його брат Рософат Кобрицький, та мій Гуцульський і Покуття зідна, зображає жертви на „Народний Дім“ у Львові і Коломиї. Стоять перед моїми душевними очима і в пам'яті моїй поважні постаті в Вурачницького і Криворіані, де так всто гостював Яніа Головацький, Острозький і Ясенова, Зварич в Сестеріні і о. дєлан Лєсєвич в Кутіві.

Пригадую собі як раз на ферії до Львова приїхали мої вуйки Никола і Теофіл Кобрицькі по maturі в тернопільській гімназії. Оба прегарді молоді приїхали в козацькому убранні, з шароварами шароварах з терновими пом'яками і з смушеними шмитах. Вони козацькі, а не українські (П), а якими Стара-Русь вважала польську інтригу і вважала її відступниками.

Якось ввечері читав вуйко Теофіл Шевченка „Гайдамаки“. Нам дуже

чи на тивадень до уряду цювого і там вибивали машинкою на однім ріжкоу аркуша печатку „Найтугштеніпель“ і за кожний аркуш платилися по одному кривцару. Був ще такий „Календерштеніпель“ по 6 кр. від примірнику календаря, котрий треба було прибити перед розпродажем.

Гладилончик був ошадний чоловік і давав одну частину чисел друкувати без стемпел. Ті примірники издав окремо, відлипував кінчик газети, де прививав стемпель і такі числа роздавав своїм пренумераторам, що брали собі число в редакції.

Того дня ще довго в ніч ми „фалдували“ „Діло“, і наділяли адреси.

Про цей день я не міг би сказати за тим мудрим римлянином: *Dilem perdidit, amice!*

II.

На другий день випав наш Новий рік. Від сьомого ранку в експедицію „Діло“ з Гладилончиком. Не то, що не міг піти до церкви, але навіть прочитати окладне число, хоч як мене кортіло. Барвінський уже підійшов і приходив до нас від часу до часу та придирався до нашої роботи.

Шобно по 12 годині лішов а на мій абонеманий обід за три шість, вернувся зраз, і знову до роботи.

За часок вернувся і Гладилончик з обідом. Дивлюся, а він витягає з кишені якийсь пакетик.

— Господи!—думаю собі.—Гадав, що вже всі картки ось-ось злітають, а тут знову нова папкачка.

Але то не були адреси лиш два свіженькі памлущки, які мені приніс з дому.

Та колиб то лиш сама робота без перепон, то можна було раніше упоратись. А то що хвилі приходять хтось з прихильників „Діла“, приносять нові адреси, а дехто такий диктує назвища. Треба не лиш нову картку винисати, але й сконструювати, чи вже такої адреси не було.

Нарешті вже смеркалося, як ми виїхали експедицію і пішли на пошту.

Та зараз за два дні став нам листонос приносити завернені примірники з ріжними дописками. Ось вони: „Adressat unbekant“, „Anlaßthe verweigert“ — „не приймається“ — „нехотять денег“ — „сором“, таку назву видавати“ — „до чего доходить на нашої св. Русі!“ А були ще й такі дописки нецензурні, що годі їх тут повторити. Були і французські дописки „refusé“ зва кордону в Волочеськ, бо ми вислали кілька примірників на В. Україну. А далі стала приходити і писемна від прихильників і порад, з

гратуляціями, порадами, дописами, а то і з лайкою.

А попри те стали приходити і замовлення, а то і жовтаві перекази з грішми. Я залюбки дивився, як Гладилончик з нетерплячкою дивився в руки листоноса, скільки приніс тих жовтавих папірчиків. Від цього залежав його гумор на цілий день.

Та зараз за два дні трапився нам великий клопіт. Приходить рано до канцелярії „Просвіти“ Гладилончик сумний як мжара.

— Нецаста, каже, все поведе в лоб. Уявіть собі: вчора вже пізно в ніч приходить Ваодко (Барвінський) схвильований аж дрижить усім тілом, і каже крізь плач, що дістав депешу про смерть матері, і мусить їхати на похорон. Мені так стало його жалю, що навіть не поспів снитати, що пригадну до другого числа... Воно певно не вийде. От взявсь ми з мотикою на сонце не обдумавши гаразд такої свентуальності.

Я звав Гладилончика, як великого песиміста, котрий на все дивився крізь чорні окуляри, і все адалавало йому страшишим як було справді.

— Якось воно буде, кажу, підемо до редакції, переглянемо, що вже приладжено, немовляно, щоб Барвінський нічого не пригадну, пошту

хтось допише і число вийде.

— Може би ви, що написали?

Я лиш замахав руками...

— Я до того не беруся, кажу, добі я писав хіба шкільні завдання на подану тему — закиб я сам яку тему видумав, то й час минує, а куди мені до цього братися.

Гладилончик пішов між „писемників“ і таки дещо роздобув, і дещо число вийшло у свій час.

При тім інциденті завважав я у деяких наших людей, якусь злорідність із нашої нещасті, що на їхньому стало, що нема що братися до таке велике видавництво. Вже й по тім дехто з них, коли зайшов до адміністрації, не адержав злобної усмішки і зауваги: Оа! вже вийшло четверте число!

Вернувся Барвінський з похоро-ну матері, згодом зрізавоажився і пріпшов. Діловодство уладалося, приходили нові передлаїтатива, знайшлися анонети. „Діло“ вийшло.

III.

Ми з Гладилончиком переконували згодом, що ми два не дамо адміністрації і експедиції ради. Ми б у тому ділі новниками і мусіли робити експерименти, практикувати, видумувати, змінювати, що адалавалося нам добрим. А не хотілося нам йти шкільні завдання до

наш життєвий Даремно у
власній смерті.

Галицько-українська мова, яка на-
вчати українців, що отримали та наслідки
наш, українська така історія, яка
власно Стрипця в історії з другою сторо-
ною до Львова. Одержавши бачення христ-
янства, який став Стрипцем, Стрипця апро-
приював Андрій, який розвивався в по-
літичній сфері державності україн-

ської мови. У той час, який був пер-
шим, який мав свої власні мови і
своїх Русів.

Давно і Південь, який мав українську
мову, який мав свої власні мови і
своїх Русів. Українська мовна держа-
ва українська. Мусимо знайти те
що до трагедії, який був гомоном.

Горький 24/ХІІ 1907.

д-р Володимир Охримович

Моя виборча пригода зперед 20 літ.

Хоч я політики не люблю і не
хочу до неї ні хисту, ані охоти,
але такі є обов'язки совісти та по-
внності, щоб я повинен був
власно і на ранній молодості зай-
матися політикою, а зокрема брав
участь у всіх виборах до
галицького союму і до віденсько-
го парламенту. В роках 1895 і 1897,
в часі славних „Баденських ви-
борів“ був я в Стрию два рази а-
мандатований. В 1907 році при пер-
ших виборах до австрійського пар-
ламенту на основі загального го-
лосування вибрано мене послом в
округ Боршів — Малишів — Тов-
сте — Заліщики — Городенка —
Синьків. причому зібрав я найбільшу
кількість голосів зі всіх послів ав-
стрійського парламенту. Описав, бу-
дучи вже парламентарним послом,
кандидатуру я в заліщанському повіті
на посаду до галицького союму при
виборах, що відбулися в місяці лю-
того 1908 року за намісника Андрія
гр. Потоцького. При тих соймових
виборах я переміг, здобувши 74 го-
лоси, з яких 4 уневажнено, — з по-
слом зайшов бл. п. Тадей Цен-
ський, тодішній маршалок залі-
щанського повіту і „пресес“ поль-
ської Ради Народової, здобувши
84 голоси.

Як ті вибори відбулися, варто
описати. Я не буду описувати про-
цедури виборчих штурхів, надужити і
шахрайства, які діялися тоді при
виборах в заліщанському повіті,
повідомлюю: в деяких інших пові-
тах, під егідою гр. Потоцького і
„пресеса“ Ценського. Те все було
в той час досить докладно опи-
сано в „Ділі“ в числах з 23 II, 29 II,
і 3 III 1908 р. (ч. 45, 46 і 48), — а
примітно галицькі виборчі практи-
ки намісника гр. Баденя і гр. По-
тоцького є загально відомі.

За те хочу розповісти про один
дуже цікавий та досі віде не о-
писаний випадок, який зайшов
в місяці лютого 1908 року з призо-
ву моєї кандидатури до союму з
заліщанського повіту, а власне в
зв'язку з цим обставиною, що моїм
кандидатом був „пресес“
польської Ради Народової.

Я мешкав тоді у Львові, та ви-
їхав часто як парламентарний по-
сл до Відня і тому я не займався
безпосередньо передвиборчою ак-
цією на місці, що я не було конче-
но, бо я був перед тим кілька літ в
Заліщиках однокласником і портовим
інспектором, узагалі був в тім по-
віті в 1900 і 1907 рр. багато перед-
виборчих і посольських віз і обо-
їх і був в тім повіті загально
знав і популярний. За те перед-
виборчим звітом з української
сторони займався дуже докладно й
сприятель місцевий повітовий ко-
мітет виборчий, як щодо моєї сто-
янки, так і щодо д-ра Євгена Калитов-
ського, тодішнього і повітового ор-
ганізатора в Заліщиках, а йому по-
мочили його конспікенти д-р Роман
Стефанович і Василь Бараник як
такіх найбільшій і найкращій
сприятелів і селян з цілого залі-
щанського повіту. Вони випитували
мій масу аціональних передвибор-
чих візів на слова, які агітацію
на мою кандидатуру я писав
власно і привласнював.

Ця тиша перед терміном вибо-
рів давала в д-ра Є. Калитов-
ського і д-ра Василя Бараника листи,
які вони почали писати мені, що
якщо вони надуть і шахрайство
привласнювати в заліщанському повіті
власно і привласнювати.

Вигляди мого вибору є добрі,
однак з уваги на урядовий терор
і урядову агітацію а протинної
сторони треба конче, щоб я
живши на місці перед виборями,
бо це піднесе їх настрій і додасть
ім духа та ослабить ворожі заці-
ї. З тією метою місцевий український
виборчий комітет скликав до села
Добриляни під Заліщиками на неді-
лю дня 16. лютого 1908 р. велике
повітове віче під голім небом при
участі вибраних уже виборців зі
всіх громад заліщанського повіту
і тому д-р Є. Калитовський і п. Ба-
раник вказали мене в своїх листах,
щоб я на це віче конче приїхав,
причому зазначували, що моя участь
у тім вічу сильно скріпить мої ви-
борчі шанси.

Повинуючись цьому домаганню
місцевого повітового комітету, ви-
їхав я в суботу дня 15. лютого 1908
р. поспішним поїздом зі Львова до
Черновців, з тим наміром, щоб переночувати у мого швагра Івана
Стернюка (тоді купця в Чернівцях),
а на другий день в неділю 16. лю-
того раненько поїхати залізницею
з Черновців до Заліщик і тут взя-
ти участь у великому повітовім пе-
редвиборчій вічу, скликаним пові-
товим комітетом на годину 12. в по-
лудне на неділю 16. лютого до
Добриляни під Заліщиками.

Однак не так склалося, як жд-
лося. Бо коли в суботу вечером я
приїхав до Черновців і сів у мо-
його швагра Стернюка за вечером,
принесено мені телеграфічну дещу-
ну в Заліщани, підписану д-ром Є-
вгеном Калитовським, менше-біль-
ше такого змісту: „Вертайте зараз
негайно з Черновців назад до
Львова і не приїжджайте до Заліщик
на зустрічне віче, бо д-р Ев. Олес-
ницький телеграфував до мене, що-
би Ви негайно приїхали до Львова
в дуже важній народній справі і за-
раз зголосилися до нього до „На-
родної Гостиниці“, а ми вже тут
в Заліщиках самі без Вас відбуде-
мо зустрічне віче і Вас перед ви-
борами оправдаємо“. Підпис: д-р
Калитовський.

Я був дуже здивований такою
дещиною і в першій хвилі підозрі-
вав, чи не буде це якась містифі-
кація, якась хитра штука з боку
політичних противників. Однак
по довшій думі і розвазі прий-
шов я до переконання, що ця де-
щина є автентична і тому поїхав
з Черновців до Львова і в неділю
16. лютого в год. 8. рано був я на-
зад у Львові. Просто з заліщанського
дворян поїхав я до „Народної Го-
стиниці“ і тут дійсно застав д-ра
Євгена Олесницького в готелі під
номером, в котрім він тоді мешкав.

По привітанні д-р Е. Олесниць-
кий сказав мені менше-більше та-
ке: „Маю Вам сказати важну і пиль-
ну справу а притім строго довірчу-
ну. Вчора себто 15/2. в суботу рано
намісник Потоцький закликав мене
до себе і заявив мені, що Ценський
як пресес польської Ради Народо-
вої мусить виїхати послом із Залі-
щик і тому він (намісник) домага-
ється, щоб Ви і Ваші сторонники
заяхали виборчу агітацію проти
Ценського, заехали вислати те-
леграфічні й письмові закликання
до Відня чи виборчі надрукувати в

заліщанським повіті і заяхали пу-
блуквати в часописах довести про-
ти шахрайства. — Бо коли Ценський
при виборах переміг, тоді він (на-
місник Потоцький) у відплату за
це поведе в інших сільських пові-
тах чотирох українських кандида-
тів на посади“.

Переповідаючи ці слова намісни-
ка, д-р Олесницький закликав до
мого патріотизму а додал від
себе, що я як людина з широким
поглядом і з виробленим почуттям
національного обов'язку не пови-
нен допустити до того, щоб через
мій вибір українці втратили чотири
інші мандати, бо хоч він мене ви-
соко цінить, то всеж таки чотири
посли більше значать у соймі ніж
один посол. На це відповів я д-ру
Олесницькому, що явний пого-
джуюся з його поглядом, що чо-
тири посли більше значать ніж
один, однак не відно мені зради-
ти моїх виборців і сторонників у
заліщанським повіті, а тимменше на-
клонююся їх до занепадання або
ослаблення виборчої акції, а також
не можу брати слів намісника По-
тоцького за добру монету. — Д-р
Олесницький признав мені слуш-
ність, однак всеж таки просив ме-
не, щоб я принайменше особисто
не брав голосної і явної участі у
виборчій акції. На це заявив я, що
постараюся по змозі сповнити йо-
го бажання, а не буде мені це труд-
но, бо я вже й так утратив нинішнє
віче, а нове повітове віче вже труд-
но скликати з уваги на банський
терор виборів. На цім ми розпра-
щалися. (Мусу додати, що я, як
довголітній конспікент д-ра Е. О-
лесницького, був з ним в близьких
і добрих відносинах і він був при-
хильний для мене, а я мав для нього
велику пошану).

По тім розмові я полишився до-
ма у Львові, однак через кілька
днів дістав я знов листи від д-ра
Є. Калитовського і п. В. Бараника,
з повідомленням, що заліщанське
староство „поправляє“ правобори
на мою некористь та поширює по-
голоску, немов би я зрікся канди-
датури і тому не приїхав на велике
повітове віче в неділю 16. лютого.
З уваги на це д-р Калитовський і п.
Бараник вказали мені, щоб я при-
їхав на кілька днів перед виборами
до заліщанського повіту і був в день
виборів в Заліщиках, бо мої ви-
борці хочуть мене бачити і це
вплине корисно на деяких хитких
або малодушних виборців.

Я послухав їх і зараз же виїхав
до заліщанського повіту, де обїхав
кілька громад і довірливо бачився
з моїми виборцями, а підтак був я
в день виборів 25. лютого 1908 р.
в Заліщиках. Коли проголошено
вислід виборів, то пан Ценський
вийшов послом, здобувши при по-
мощі різних штурхів, надужити і
шахрайств шість голосів понад аб-
солютну більшість, мої виборці бу-
ли дуже огорчені й прибігли.

По виборчій акції запросив я їх
на перекуску і при тім нагоді один
з найвідоміших виборців-селян
сказав до мене отсі ширі й отверті
слова: „Яким способом Ви, Пале
После, можете нам допомогти там у
Відні в парламенті, коли Ви навіть
собі самому не можете допомогти
ось тут у нашій повіті“.

Нема сумніву, що дещина пок.
д-ра Е. Олесницького і спричинена
нею моя несприятелів на великім
повітовім вічу в неділю 16. лютого
1908 р. під Заліщиками, улекнула
п. Ценському його виборчу по-
биду.

Але причинилася до його побіди
ще одна обставина.

При нагоді мого побуту в За-
ліщиках в дні соймових виборів
25. лютого д-р Е. Олесницький,
д-р Р. Стефанович і В. Бараник ви-
казали переді мною своє здиву-
вання, що „Діло“ й „Свобода“ від
довшого часу не друкують допи-
сь із заліщанського повіту про на-
дужити й шахрайства при соймо-
вих виборах, хоча повітовий
комітет ще в першій половині лю-
того випускав багато таких дописів;
і ці дописи, як до зми виборів

політичних невідомості, хоч
мусу додати, що до того часу
виступав і хоча виступав виступав
листами експрес урядової урядової
редакції української й „Свободи“
журнали.

Коли я зараз на другий день по
виборах повернувся до Львова і заї-
хав до редакції „Діла“, побачив
директор Олександр Борковський,
що тоді сповняв обов'язки тімча-
ного редактора „Діла“. — Аж до-
віряю і під великим секретом
сказав мені, що всі дописи наді-
лали до „Діла“ і „Свободи“ а від-
но краю в справі виборчих на-
дужити перед їх надрукуванням за-
бірав до перегляду покійний д-р
Володимир Бачинський, тодішній
секретар „Народнього Комітету“ і
всі дописи зараз звертав для на-
друкування їх в „Діло“ і „Свободу“,
лише дописів з одного заліщан-
ського повіту не хотів звернути, за-
криваючись тим, що ті дописи не
можуть бути скорше надруковані
аж по виборах — і дійсно звернув
їх д-ру Борковському аж у сам
день виборів.

Пок. Борковський (шира й пра-
ведна душа) оповідаючи мені про
це, тріскав й плакав з перестради, та
в найближчих днях по виборах на-
друкував ті заліщанські дописи в
„Діло“ в двох статтях поміщеніх
п. а. „Як підготовлено виборчу по-
биду п. Ценського в заліщанським
повіті (дн. „Діло“ з 23 і 29. люто-
го 1908 р. ч. 45 і 46). Була це — ро-
зуміється — муштарда по облі-
тці.

Для мене не було ніякого сумні-
ву, що пок. д-р Евген Олесницький
і пок. д-р Володимир Бачинський
сповняючи бажання намісника гр.
Потоцького, причинилися до пова-
дження моєї кандидатури в залі-
щанським повіті та до вибору „пре-
сеса“ Ради Народової Т. Ценсь-
кого соймовим послом з тогож по-
віту. Але нема ніякого сумніву, що
оба вони зробили це виключно з
ідейних, патріотичних мотивів. —
виключно тому, щоб за ціну мо-
його мандату забезпечити перед
поваленням чотири інші українські
мандати до галицького союму.

Всеж таки ця інтервенція пок.
д-ра Е. Олесницького і пок. д-ра В.
Бачинського на шкоду моєї канди-
датури зглядно на користь канди-
датури „пресеса“ Ради Народової
була для мене дуже прикра, та
прикріша, що мене думали з ним
обомая зв'язки приїзди та що я був
в тім часі членом Українського
Парламентарного Клубу, членом
управи Видавничої Спілки „Діло“
і заступником голови „Народнього
Комітету“, а найважніше, що моя
кандидатура на соймового посла
була затверджена Народнім Комі-
тетом.

Описана тут інтервенція пок.
д-ра Е. Олесницького і д-ра В. Бачи-
ньського була головною причиною
резигнації зі становища парламен-
тарного посла, внесеної мною дня
5. квітня 1908 р. Правда, були та-
кож і інші важкі причини тієї ре-
зигнації, випливі мною в моїм від-
критім письмі до моїх виборців,
надрукованим в „Ділі“ з 20. 4. 1908
р. ч. 88, однак найважнішу при-
чину зазначав я аж досі з уваги
на обов'язок дискреції і ще більше
з уваги на добро народньої справи.

Тепер уже не маю причини да-
льше держати в таїні те, що я тут ви-
ще писав. Одного лише не можу
ще й нині винести — а тої простої
причини, що того сам не знаю — а
саме, котрі то чотири посольські
мандати поспадли пок. намісника
граф Потоцький завдяки моїй по-
разці зглядно побіді Ценського при
соймових виборах 1908 р. Мені зда-
ється, що не було ані одного та-
кого мандату, але того називав не
ліно, бо це лишилося тайною по-
кійного намісника гр. Потоцького,
котрий рівно в тиждень по моїй
резигнації з парламенту згинув від
кулі Мирослава Сичинського і за-
брав аж тайну зі собою до гробу.

охлади Москви в побороваши У-
країни. Росії „Українські Невлі“ і
білоруські уперцішани в П — зна-
ковитим зарплатською пресою на
українських національних героїв —
московських істориків та о-
ригінальних, і перші „Українські пра-
пори“ із всею білоруською по-
літичною націоналізацією У-
країни в цілі скріплення москов-
ської держави служать цієї істини
проперним доказом.

Що доки українство не візьме на
себе роль оборонця Землі, замість
дотеперішньої своєї ролі оборон-
ця Навії, то іншої долі в Польщі,
як доля колишньої православної —
вкрити напернутої на католицизм —
екстериторіальної секти, а в Росії
доли іншої, як доля Пушкарів і Фе-
оданів Прокоповичів, збудуваних
своїм екстериторіальним україн-
ським націоналізмом Російську ім-
перію — нехай воно не жде.

Що коли „Діло“ своєю ворожнє-
ною до української гетьмансько-
монархічної, (патріотичної — від
слова patria — Земля-Батьків-
щина — а не націоналістичної —
від слова natio — рід, племя) ідеї,
буде неспішно допомагати Варшаві
і Москві та їхнім агентам цю
ідею нищити, то хай воно твердо
знає, що цим самим воно ни-
щить українськими руками слабень-
кі, але єдині між всею Україною,
зародки державності української,
які є тільки в патріотичній і монар-
хічній Гетьманстві.

Що аргументи українство має перед
собою це лише одну однісіньку і
але останню змогу себе показати

і себе оправдати, а саме в граду-
щій немінуче дець упадку більшо-
визму. Коли в цей день українці, за-
вжди стати всі разом біля одного
символу Української Терзани —
Гетьмана — в оборону своєї Землі
від наїзду чужоземців, кинуться під
проводом множенства отаманів во-
лія ріжних українських націоналі-
змів на нову різню поміж собою, то
українство буде знищене на віки,
як найгірша і найдурніша форма
громадського співжиття людей на
Україні. І вина за цю катастрофу
спадє на теперішніх керівників пуб-
личної оліїї української, що зав-
часу своє громадянство перед нею
не остерегані.

Про все це я вже говорив і писав
в іншому місці. Повторити сьогодні
це все на гостинних сторінках
„Діла“ на жаль не маю фізичних
сил. Тяжка недуга дає мені ледви
змогу написати оці короткі рядки.
Тому в день ювілею „Діла“ можу
Вам, Високоповажани Панове, пе-
реслати тільки йдуче від всього мо-
го серця побажання, щоб Бог, ба-
чучи Вашу привязаність до свого
нешасного народу-племені, осятив
Вас, вказав Вам шлях до Україн-
ської Держави і врятував україн-
ство від такої, як колишнього ко-
зацтва — сумної загибелі.

14. XII. 1927.

Від Редакції: Згідно з побажанням Ша-
повного Автора містимо цей лист без ні-
яких пропусків і поправок. Ідеології Ш.
Автора загально відома і тому зрозу-
мілий для нас зміст листа. Та всея при від-
повідній нагоді постарався присвятити
йому деяку увагу на сторінках нашого
органу.

Дмитро Дорошівко.

„Ділу“ в ювілейний альбом замість привіту.

Сьогоднішній ювілей „Діла“ є
безперечно видатною подією в на-
шій громадській житті: 40 років
існування (лиш вимушеними че-
рез війну перервали) української
щоденної газети, — для того, хто
знає наші обставини, — є безпереч-
ним доказом зросту і скріплення
українського національного життя
на тій частині нашої землі, якій су-
часно довший час відгравати ро-
лю українського Півнонгу і якій —
хто знає — чи не доведеться висту-
пити в депо подвійній ролі також
і в будучині. Та значіння і вагу
свої першої й довгий час єдиної
української щоденної газети спе-
ціально для Галичини я думаю, бу-
де досить докладно з'ясовано з на-
годи ювілею далеко компетен-
тнішими від мене місцевими люди-
ми. Та не про це хотілося мені по-
говорити в сьогоднішній день: хо-
тія би вказати кілька слів про ті
думки й рефлексії, які мимоволі
засуваються мені з нагоди ювілею
„Діла“ з погляду галицько-на-
ліпранських, чи краще сказати за-
гально українських відносин.

Тут доведеться мені пригадати
дещо лишу мірку, ніж до відносин
галицьких. Бо коли брати справу з
формального боку, то факт, що
лиш в 1888 році зачав виходити у
Львові перший щоденний україн-
ський орган, (засноване „Діло“
1888 р.), означає, що в той час на-
ціональний український принцип
почав уже перемогати московське
ідеологію. Лише з великими
трудностями, шляхом великих зу-
силь і невпинної праці напрям „на-
родовітський“ здобув собі тверді
позиції і мовні переміг. Знов же,
коли пригадати, що перша україн-
ська газета у Києві („Громадська
Думка“ 1906 р., пізніше „Рада“)
появилася 26 років пізніше від „Ді-
ла“ — аж до самої революції 1917
р. була єдиною, то це значить се,
що українська національна думка
є мало перед тим свого власного
органу на Великій Україні? Роль
мислен, ці український національ-
ний рух на Наддніпрянщині, там де
ліш, властиво, і зародився в ново-
часній розумінні, вже далеко раш-
ше, як кількома нещодавними ро-
ками здобути власний власний орган

(„Основи“ 1861—62, „Київський Те-
леграф“ 1875—76, київський
„Труд“ 1881—82); що ці органи
виходили в російській мові, а не в
українській, то виною були не так
урядові заборони, як факт, що ро-
сійською мовою писати для украї-
нів було тоді легше і орган в росій-
ській мові знаходився для себе без-
конечно більшу аудиторію. Та й з
принципального боку живання ро-
сійської мови в органі українських
інтересів було зовсім не те, що в
Галичині живання, скажем, поль-
ської: тут мова (поруч обряду) бу-
ла синонімом народності; тут пи-
тання ставилось: або-або, і третьо-
го виходу не було.

І коли „Основа“ впала на 10-й
книж другого року видання, коли
протягом трохи не-літ століття у-
країнці не спромоглися на власну
щоденну газету, то в цьому вина
не тільки урядових заборон: виною
було те, що українство вже в „О-
снова“ зійшло з політичного грун-
ту і замість обстоювати хоч чисто
краєві інтереси українського жит-
тя — громадські й соціально-еко-
номічні, обмежилось виключно
культурними і то в значно звуже-
нім розумінні. Виставивши своєю
єдиною програмою „просвіту в
народному дусі“, діячі „Основи“
тим самим написали присуд для
свого напрямку: життя пішло своїм
шляхом, абсорбуючи всі енер-
гійніші й активніші елементи укра-
їнського суспільства, а українство
лишилось вузькою літературною
секцією. Пізніші зусилля Драгома-
нова та його однодумців зворохну-
ти українство в його мертвій точ-
ки в падає йому життєвий харак-
тер за допомогою радикальних і
соціалістичних ідей, поклали лише
до утворення нової соціалістичної
секти в загально-російським ра-
дикально-соціалістичним таборі — у-
країнської; але й це не забезпечу-
вало японії від безпосереднього пе-
реходу в російський табор актив-

них елементів українського соці-
алізму. Думка основна, щоб не за-
владати українських патріотів, а
завести в них, щоб „допомогти наро-
дові в боротьбі з досягненні самоці-
ломості, а як: сам народ прива-
дає собі мету“ (слова В. Антоновича
в його „Сповіді“) жорстоко під-
стигав над українським рухом.

Великою заслугою Драгоманова,
щого безперечно найбільшого у-
країнського розуму XIX ст., мусимо
лиш признати те, що він весь час
старався привернути українству по-
літичний характер, з якого прези-
гували діячі „Основи“. І коли на-
шій молоді на порозі двох століть
приснився чарівний сон про само-
стійну Україну, то се його — Дра-
гоманова заслуга, хоч сам він не скла-
нів віку з сумом і з болем в душі й
не бачив „сил і ґрунту для полі-
тики державного сепаратизму У-
країни від Росії“ („Чудальські дум-
ки“). Але велике слово було про-
мовлене. Промовила його не тільки
львівська молодь на своїм вічу,
а харківська в декларативній бро-
шурі Української Революційної
Партії („Самостійна Україна“ невід-
чика М. Міхновського), промовило
його й тодішнє „Діло“ в ч. 288 з
1899 року, заявивши, що „нашим
ідеалом повинна бути самостійна
Русь-Україна, в якій усі частини
нашої нації злучились би в одну
сучасну культурну державу“.

Та скоро проминув хвилиний по-
риг душі, обхопленої чарами золо-
того сну; тверезі уми постарались
виллати цесри холодної води на го-
лови мрійників, і тільки один гені-
альний Франко мав відвагу заяви-
ти, що ідеал самостійної України
лежить „поза межами можливого“
лише для тих, хто сам не хоче йти
до нього тими тисячними стеж-
ками, які лежать „досі тут під нашими
погами“. Всі повернулись до буден-
ного життя з його „реальними“ ін-
тересами.

Та не пройшло і двох десятиліт
літ, як чарівний сон став дійсністю.
Війна і революція, провісави нас у-
сіх через безодню розгрому надій
і часового розпорощення всіх то-
гочасних здобутків, поставили нас
перед порогом будування власної
держави, для якої ще чверть віку
перед тим найбільший розум Укра-
їни не бачив сил ані ґрунту. Тепер
можемо цілком певно сказати, що
психологічно й фізично підго-
товленою до будування своєї влас-
ної держави виявила себе з усіх у-
країнських земель лиш Галичина.
Коли брати пресу мірою політичної
дозрілості громадянства, то ось
мова фактів: Протягом 1917—1918
років вистали на Україні отсі що-
денні газети українською мовою:
„Нова Рада“, „Народня Воля“, „Ро-
бітничка Газета“, „Відродження“ —
і кілька ефемерид. Про створення
щоденної газети державного укра-
їнського напрямку російською мо-
вою почали думати лиш в осені
1918 року, в той час як уся Укра-
їна, з таким центрами як Київ, Хар-
ків, Одеса й Катеринослав обслу-
говувались десятками російських га-
зет — недержавного напрямку. Не
буду пригадувати, який могутчий
зріст преси викликала в житті єв-
ропейських народів подія англо-
гітні до тх, що ми переживали в
1917—1918 роках, скажу лиш, що
наліт недержавних Галичина, най-
більш зруйнована з усіх країн, діт-
чених світовою війною, мала в
1918 році стільки ж числом щоден-
них українських газет, як і держа-
ва тоді Велика Україна. Це все об-
єктивні факти, які свідчать лиш
про одне: часи, коли можна було
думати, що Україну можна відро-
дити як націю, не утворивши попе-
реду або одночасно власної неза-
лежної держави, були пропущені
для нас вже дуже давно. Як лизав
геніальний український учений По-
тебня, ці часи треба віднести аж на
першу половину XIX століття. Те-
пер же залишається одне: всі сили
покласти на те, щоб на українській
землі збудувати незалежну, само-
стійну державу на принципі пера-

вості територіальній. Ця держава
щодо організації всіх її мешкан-
ців і перетворить їх в одну украї-
нську націю; перетворить усіх, і тих,
що лиш говорять і пишуть по ро-
сійськи, і тих, що поспівають по
польськом мовою, і тих, що змис-
лять тим, що вони вже єднали
„своїм українці“ — в одну єдину
культуру міліонами історич-
них перетворить і перетворить і со-
бі всі зросійщені й спольщені еле-
менти, заваляши їх цементом при-
язни й любови до своєї спіль-
ної батьківщини й держави. Таку
науку подали нам політ нещодав-
но-минулого, ілюстровані хоча-
б отсим наведеним мною прикладом
преси.

Сьогоднішній анову, як і перед 25
літами, „Діло“ є єдиноким щоден-
ним органом української націо-
нальної думки на цілій просторі
українських земель. Ми віримо,
що такий невеселий стан річей не
буде тріпати довго. Але поки що
таке „монопольне“ становище „Ді-
ла“ накладає на його й певні обя-
вки. Noblesse oblige! Тепер
може ще більше як колись а перед
чверть століття, обслуговуючи бі-
жучі інтереси західно-українських
земель, в їх сьогоднішньому стано-
вищі, найстаріший і заслужений у-
країнський щоденник не повинен
забувати й нехтувати вищих інте-
ресів цілого українського суспіль-
ства на всім просторі наших земель.
Він повинен одгукнутись на події й
освітлювати життя всіх цих земель,
під чиєю владою вони сьогодні не
перебували й яким експериментам
не підлягали. Це освітлювання по-
винен він подавати в дусі того ідеа-
лу, який так гарно було оформузо-
вано на його сторінках в 1899 р. і од
якого ми не можемо, не сміємо від-
ступити особаково тепер, після то-
го, як сей ідеал хоч на короткий
час, але був здійснений у житті. Ми
мусимо створити традицію й збе-
регти її до нового сучасного часу.
Ніхто тепер уже не скаже, що сей
наш ідеал лежить „поза межами
можливого“, як завалялось не од-
ному з нас у свій час. Тепер уже ми
исно бачимо, що треба лиш хотіти
привути до цього ідеалу й, ходячи
йде, треба вчитись, як зуміти до
його здійснення прийти. Найкращу
науку подало нам саме життя, все
наши пережити, всі наші помилки,
всі наші вільні й невольні гриби.

І коли „Діло“, споряючи свої мі-
сцеві завдання, служитиме також і
загальним загально-національним
інтересам, аж доки поруч а ним
поставлять нові органи й розділять
з ним його тягар, то в день його
півстолітнього ювілею його молоді
товариші (надіємось, що вони
поставлять вже до того часу) скоп-
статують се, як його історичну за-
саду перед усією Україною.

*) Не можна, реалістично, виллати на
такі органи ті великі газети українською
мовою, які виллала тепер у Києві та в Хар-
кові: не є не більше як офіційна засадова
і вразлива на Україні не-української
парції; формально, скажу лиш, чужою
українській мові в диференці слугувати ін-
тересам цих самої парції й провадують її
ідеологію. Але самий факт заваляння та-
ких офіційних українських органів, як не
можна врятувати історично-культурну
думку, що самостійна (саме) власна
державна, а не українська (Україна)
державна як українська земля не може не
брати собі на голову українську мову і
вважати те, що ми повинні українською
культурою. Реалістично, та само не мо-
же не вважати на органи української громад-
ської думки й її вважати, які виллала
на західно-українській землі та держав-
но-територіальній української держави, єди-
ною, чи невіддільною, чи невіддільною
вважають свої національні завдання, чужі
інтереси українців. Але та само й факт
історично-культурної є об'єктивним доказом
того, що перша українська земля а-
ж ось в який разумно з побачати його
українських не єдиним і українським
громадом.

Бог українські діти до української на-
ції! Хто минає свою рідну мову і по-
став дитину до чужої мови, — той не
є українським і української нації!

„Одинца щоденна“

З сорокліттям!

„Ділові“.

„Діло“ на Буковині.

„В началі ці слово“, і те „Слово“ було нападське, що морочило дрягий час самонамірено голосячи українців давати на Буковині, хоч крім у кількох ринках календарів стирчалося коло кіля ша з Черноморської „Бесіди“, де молоді 70-тих років, де жодного не було і я, вичитувала ці „Слова“ лише по книжці, бо „лічачі“ утруднювали мені навіть розуміння московськимовних статей. Це я було причиною, що „Слово“ те мало впливу на тодішню українську молоді, чого доказом і наша переміщення до-одинця до Конолястия, якої батько був дуже „твердим русою“. На те йшла „Діла“ з початком 80-их років, коли народилася мова і жвава залізнична лінія, підвищили корисно на національне відраження-освідомлення молодого, ба й старшого покоління на Буковині, де в ту пору Європа народній вважала за єдинством, що й закінчалося в роки царської царі, чого доказом буде наступна газета „Буковина“ 1906 р. у якій європейський гід „Діло“ приєднується з Буковини й визнає її незалежності іде гурткою народознав у боротьбі з календаризмом, що й закінчувалося на русоїзм, відраження царі, але розумілося так гарно аж до кінця збройної антовної війни. Заслуги „Діла“ в українській і скінченній патрістичній освіті

Ніжка наука не дає і не може да-
ти відповідей на питання про сут-
ність і її долю по смерті, бо це на-
лежить тільки, що дух людський, а
ми здасьмось так легко пізнати всі
проники внутрішнього світа, який пи-
тає і недовольний для ока будую-
чому і відкриває вічні закони ру-
ху тіла небесного, той сам дух люд-
ський не може збагнути себе само-

Зали ми інші приймемо за
історичну мову українців і
літературну не лише у формах
світських, а й церковних.

го, не має сил планувати свої ваз-
ни істини і предикати своєї бу-
дущини. Тому у нас шукаємо остан-
ньої розради і в символі віри ста-
раємося піти відправді на питан-
ня, яких не може розв'язати наш
розумовий розум.

Але це не є нашим завданням на-
вчити погляди рідних віровіс-
дань на проблему душі і тіла: хо-
чемо лише звернути увагу на те, як
в різних часах відносилася до сего
проблеми наука. Коли ж хочемо го-
ворити про душу і тіло, то мусимо
собі передовсім дати ясно справу
з того, якими прикметами відріж-
няється дух від матерії, мусимо яс-
но зрозуміти, що маємо на душі,
коли говоримо про ці два роди суб-
станцій.

Проблема матерії повстала тоді,
як повстала грецька наука. Вже ста-
ривий Талес з Мілету бачив, що в
першій його природі все без-
посередньо змінюється, що одні тіла
переходять у другі. І по досвіді 2-х
тисяч літ антична наука лише по-
твирдала се спостереження першо-
го грецького ученого. Спробуй, все,
що від тебе, змінюється, змінює безпосе-
редньо своє подання: свою темпера-
туру і свій хемічний склад, а кожному
тому змінює називаємо фізичним я-
вищем. І наше тіло безпосередньо
змінюється, отже і в ньому відбува-
ються різні явища, як відхилення,
обіг крові, травлення і т. д. А тепер
ти роздумував спринний Талес:
якби є зміна, то мусить бути щось,
що змінюється, мусить існувати
щось, на чім ті зміни відбуваються
і що субстанційно, що переходить сі
явища, казав він матерією. І се по-
няття матерії, се перше наукове по-
няття в історії людської культури,
се перший раз дух людський зба-
жав означити ясно значіння слова,
якого уживав. Від тоді проблема
матерії не зійшла вже з горизонту
людської думки і нині ще учені
природознавці припускають безпосе-
редню на пізнанням законів перемін
матерії. А наше тіло, як частина
всесвітньої матерії є предметом до-
слідку природознавчої науки, нау-
ка ж про наше тіло є складовою
частиною науки про природу.

Але вже недовго по Талесі спо-
стерегав грецький філософ, що
пова змінює у внутрішній світі не
щось у світі змінюється. Коли лю-
дина думає про одну річ, а потім
про другу, або коли є сумня і по-
тім веселі, то тут чейже також
щось змінюється. Але се вже інші
явища, яких не пізнаємо ні ухом ні
оком, бо вони відбуваються не у
фізичній світі лише у нашій свідомі-
вості, се є психічні, а не фізичні
явища. І так само, як ми перше пи-
талися, що є підкладом матеріаль-
них явищ, так і тепер можемо спитати,
що се за істота, що думає,
відчуває і бажає, що се за субстан-
ція, що створює нашу свідомість
і творить другу складову частину
нашої істоти.

Вже Анаксгор назвав сей під-
клад психічних явищ душею, але
у нього душа ще не була чимсь зов-
сім іншим від тіла, се була лише
еще неясна думуюча матерія. Як
ученик Сократа Платон відрізняв
ясну душу від тіла і учив, що се
два різні субстанції, різні своїм
поданнями і своїм призначен-
ням. Душа існує від віку і буде
вічно існувати. Прийшла вона до
нашого тіла з царства духів, із світа
ідеї, де жила часто духовним жи-
ттям і мала найвище знання всего,
чого лише бажала. Через душу з ті-
лом вона трітій раз бласє, затем-
нює свою свідомість і як відлуча-
ючись до смерті від тіла вертає зно-
ва до матеріального світа, де вічна
права, найбільше добро і найви-
ща краса є для неї недоступні. Бачи-
мо, що Платон не лише уважав ду-
шу і тіло за явища діаметрально
протилежні один субстанцій, але та-
кож незалежні один від одного і не-
залежні. Далі знаємо, а не для ті-
ла і лише відвертучо неш вір від
матеріального світа до духовного,
можемо мати істоту трітій і пра-
вильний.

Від тіла Платон шукаємо ві-

ношення душі до тіла стало зба-
вляючою причиною всієї метафізичної
конфузії, і до цього се нас до-
вело, бо, хоч ми хотіли би хочби
коротко нагадати всі проблеми роз-
в'язати сеї проблеми. Обмежимося
лише до кількох типових філосо-
фічних теорій на сю тему.

Коли в творчій умі св. Августина
і в систематичній голові св. Томи
з Аквіну повстала система христі-
янської філософії, то очевидно
проблема душі і тіла мусіла у сії
системі займати нейтральне місце.
Але погляди християнської науки
на душу і тіло є загально знані і не
будемо на них зупинятися. Пере-
йдемо до новітньої філософії.

Перший метафізичний нових часів
Декарт звернув увагу на те, що я-
вища фізичні і психічні діляють на
себе взаємно. Наприклад попечен-
ня руки, отже хвилювання явища, ви-
кликуює біль, який є явищем психі-
чним і навпаки грижа, що є явищем
психічним спричинює неріз дудити
нашого тіла. Декарт думав, що між
духом і тілом є якась таємна без-
посередня зв'язь, коли явища в од-
ному спричинюють явища в дру-
гому і навпаки. Але не повірили йо-
му його власні ученики, яких на-
зиваємо окказіоналістами. Чейже
тіло, казали вони, се матерія, що
займає якийсь простір, має якусь
краску і твердоту, які пізнаємо
змислом. А душа не займає ніяко-
го простору, її не бачимо і не чу-
ємо — взагалі душа і тіло ріжняться
від себе цілою своєю істотою і
тижко припускати, щоб вони мо-
гли на себе впливати. Але чейже
і окказіоналісти бачили, що коли в
нашій свідомості повстає поста-
нова рушити рукою, то по сії по-
станові наступає фактично рух ру-
ки, а коли якийсь тіло порушується,
то повстає у нас свідомість сего
руху, отже й вони мусіли признати,
що є якась зв'язь і гармонія між
явищами духа і тіла, лише не віри-
ли в їх безпосередню причинну
зв'язь. Казали, що се Бог, який со-
творює кожне явище фізичне і пси-
хічне й так сі явища добирає, що-
би була між ними гармонія. Отже
коли поставимося до руху рукою,
тоді всемогутній Бог сотворить
фізичне явище руху руки, а коли
хмара порушується, тоді Бог со-
творить в нашій душі зображення
сего руху. Але сама наша душа не
може порушити матерії, а матерія
не може безпосередньо впливати
на нашу душу.

Великий і всесторонній філо-
зоф Ляйбніц не вірив ні в безпосе-
редню зв'язь між душею і тілом, ні
у безпосередню інтервенцію Бога в
процесі світових явищ. Він учив,
що всемогутній творець сотворив
раз духа й матерію та вже при со-
творенні надав їм закони, після я-
ких вони розвиваються і то духовні
дав окремі закони, що управляють
наступством психічних явищ, а для
матерії установив теж окремі зако-
ни фізичні, згідно з якими одні фі-
зичні явища викликають інші. Фізич-
ний і духовний світ розвиваються
кожний для себе, кожний з них під-
лягає своїм питомим законам і не-
має між ними ніякої причинної
зв'язь. Але Бог, вже спокійну со-
творюючи матерію і духа, надав
кожному з них окремі такі зако-
ни, при яких фізичні і психічні яви-
ща все годяться зі собою. Бог вже
спокійну установив гармонію між
паралельними проявами духа і тіла
так, що кожне з них розвивається
незалежно від другого, але все в
згоді з собою.

Щоби висвітлити різницю між по-
глядами своїх попередників і сво-
єю теорією придував Ляйбніц зна-
мените порівняння. Уявім собі, ка-
же він, що годинникар хоче мати
такі два годинники, щоб все одна-
ково ідеально, щоб між їх рухами
була ідеальна гармонія. Він може
це зробити в трітій спосіб. Мо-
же злучити колісця одного годин-
ника з колісцем другого при допо-
моці ланцюга і тоді оба годинники
очевидно будуть мусити однаково
ходити. У сім випадку є безпосе-
редня зв'язь між обома годинни-

ками, так як між душею і тілом в
теорії Декарта. Годинникар може
також стати коло годинника, по-
хитати перестулати із шпильки і в сій
спосіб їх безпосередньо регулювати,
се був би випадок сей Бог окказіона-
лістів, що безпосередньо садить про-
ван світа і годить їх між собою.
Але найближчий годинникар був би
той, що зумів би так точно відміря-
ти всі складові частини годинника і
яке при будові так зовсім одинок-
ою їх сконструувати, що вони оба
шлили би потім незалежно від себе
і без ніякої коректури показували
би все точно ту саму годину. Та-
ким досконалим годинникарем у-
чала собі Ляйбніц творця світа,
який заплалегід установив вже ві-
щу гармонію між тим, що діється
у внутрішній світі з між поодинокими
станами нашої свідомості.

Всі досі наведені філософії ві-
рили в існування двох родів суб-
станцій: духа і тіла, тому назива-
ємо їх дуалістами. Моністи вірять
в існування лише одної субстанції.
Матеріалісти думають, що є лише
матерія і явища, що на ній відбу-
ваються, а думки, се витвір мате-
рії, так само, як якнебудь фізичне
явище. Те саме тіло, що відхиляє,
відхиляється і порушується, те
саме тіло також думає, відчуває і
бажає і нема потреби вірити в іс-
тування якоїсь особної субстанції,
яка витворювала би виключно пси-
хічні явища.

Спірітуалісти вірять протилеж-
но в існування духа, кажуть, що
нема ніякого доказу на те, що по-
за ним щонебудь у світі існує. Та-
ка теорія видається нам на перший
погляд чимсь дивним і неясним.
Скаже хтось: яким чином не віри-
ти в існування стола, який перед
собою бачимо і до якого дотикає-
мося? Але застановімося глибше над
тим, що ми властиво маємо на ду-
мі, коли кажемо, що стіл існує.
Кажемо, що перед нами є стіл, бо
бачимо його жовту краску, його
прямокутну форму і пізнаємо до-
ток його твердоту. Але чейже
вражіння краси, чи вражіння до-
ткочов, се лише психічні явища і
вони можуть бути явищем нашої
власної свідомості, а не походити
від чогось існуючого поза нами.
Ми тільки можемо бути певні того,
що є в нас вражіння якоїсь краси
і твердоту, але від сеї певності ще
далеко до твердження, що се якась
матерія викликає ці вражіння. Та-
ж ми не раз у сім бачимо неістотної
предмети і чуємо ніким неспівзв'я-
заний мелодій і хтось нам і як докаже,
що се не сама душа витворює сама
з себе всі взагалі душевні образи,
а ми потім безкритично припису-
ємо їх повстанню діланню якихсь
зовнішніх чинників. Кожне пси-
хічне явище є безпосередньо нам
даним фактом; навіть коли у сім
бачимо зеленого коня, то сей кінь
не існує, але є фактом, що у на-
шій свідомості є тоді представле-
ння зеленого коня. Нема на се док-
азу, кажуть спірітуалісти, що піз-
ніше життя не є одним великим
сном, в яким дух сам з себе витво-
рює різні стани свідомості, яких
повстання приписуємо хибно якимсь
незалежним від нашого духа при-
чинам.

Годі нам тут входить в причину
сих різномірних теорій, бо треба
би списати грубі книги, щоб сі
проблеми точно прослідити. Зре-
штую у таких питаннях годі когоне-
будь переконати, бо у виробленні
філософічних поглядів рішучи-
ми моментами є вроджений нахил і
вплив посторонних чинників. Таж-
ко є нині говорити про правду в ме-
тафізиці, так як не можна ставити
питання, чи ірраціональній є стиль
готичний чи романський. Кожний
приймає таку філософічну систе-
му, яка йому дає найбільше інте-
лектуального, етичного а передов-
сім естетичного задоволення.

Переїдемо ще на хвилину до зов-
сім іншої ділянки науки, яка зовсім
іншими методами просліджує вза-
ємні зв'язь між духом і тілом, се є фі-
зіологічна психологія, яка про-
сліджує зв'язь між психічними і

тілесними явищами, а зокрема між
психічними і тими, що відбувають-
ся у нашій нервовій системі. Психі-
чні сеї науки основою є на досвіді
ді і експерименті, а не на теоретич-
ній спекуляції.

Наша нервова система складаєть-
ся з клітин, що є розішдені в мізку
і в хребетній струні, з сія сія клі-
тин розходяться по цілому тілі нер-
ви. Нерви амислові дають нам до
мозку знати, що діється в нашій ті-
лі, а нерви рухові переносять від
мізку прикази до м'язів, щоб вони
виконували відповідний рух. Нер-
ви складаються з такої матерії, що
під впливом найменшого подраз-
нення змінює свій хемічний склад.
Отже коли напр. дітнем до чо-
гось паличем, то хвилю дотикан-
ня пера в палиці змінює свій хемі-
чний склад і се хемічна переміна пе-
реноситься по нерві аж до клітини
в мізку, так як шпурок запалено
на одній кіпці горить даліше по
доки не перегорить до другого кі-
нця. І коли така струя хемічної пере-
міни діжде аж до центральної клі-
тини мізку, тоді у нас повстає
свідомість подразнення, відчу-
ємо вражіння дотику. Коли ж
мізкової клітини переїде струя хе-
мічної перемінки до м'язів, тоді він
корчиться і викликає якийсь рух.
Нервову систему можна порівняти
з телефонічними урядженнями у
вінці. Вістуні розміщені на фронті
дають телефонічно знати, що дієть-
ся на фронті, а від команди йдуть
телефонічні прикази до поодинок-
их відділів війська, щоб викону-
вали відповідні рухи.

Фізіологічна психологія, се
можливо найінтересніша частина при-
родознавчої науки, спостерігала з ві-
ршучістю зв'язь між нервовою
системою і психічними життєвими
явищами. Але колись думали люди,
що осідком психічних явищ є серце а
бо навіть печінка, а деякі грецькі
лікарі казали, що завданням мізку
є збирати св'язь з цілого тіла і ви-
діляти її носом. Відкриття знач-
них нервової системи для духовного
життя людини се здобуток науки
останнього століття.

Але фізіологія вплула ще
глибше в зв'язь між мізком і
психічними явищами. Згадалимо
ще про так звану локалізацію пси-
хічних функцій, на основі якої різ-
ні психічні здатності (здібності)
людини залежать від спеціальних
частин мізку. Є напр. така недуга
що зветься моторичною афазією і
яка полягає на тім, що хорий чує
і розуміє людську мову, але сам не
може говорити. Коли по смерті
просліджуємо мозок такої людини
то бачимо що у ній є ушкоджений
т. зв. район Брока, отже видно, що
у сім районі є осідок спромож-
ності говоріння.

При допомозі подібних досвідів
робить сучасна наука великі всту-
пи і є оправдана надія, що коли-
пізнає вона докладно будову і чи-
вості нервової системи і скаже нам
докладно, що діється в ній тоді
коли ми про щось думаємо, а що
тоді коли переживаємо якийсь здо-
волення або недоволення. Але ми-
лима би той, хто думав би, що се
наука зможе нам колись дати під-
ковиті висновки зв'язь між духом
і тілом людини. Уявім собі, що на-
ука найшла вже такі методи і про-
кази, що при їх допомозі можна до-
слідити докладно явища в будові
мізку, що можна вже бачити ру-
хи поодиноких атомів нервової си-
стеми, та що ми вже знаємо, які в-
томи і як порушуються тоді, коли
ми сумні, а як тоді, коли ми веселі.
Уявім собі, що знаємо вже досвід-
но докладніше, що мусить діятися в
нервовій системі, коли пережива-
ємо якнебудь спеціальне психічне
явище. Уявім собі навіть, що умі-
ємо на вір нервової клітини збуду-
вати з атомів, електронів чи протонів
такіх приладів, в яким можна
викликати штучно усілякі рухи і
відповідні їм психічні явища.
Така фізика не є злоготна неможли-
ва! Але хібаж тоді не остане се для
нас і на даліше дивним і незрозумі-
ним, чому се так діється, що коли

порушитися один атом мізку, то в нас повстає якась думка, а коли порушитися інший, тоді повстає якась бажання, або се, що клян якийсь атом піде на право, тоді будемо виступати, а як він перейде на ліво, то нас огорне смутком? Ніка наука не дасть нам ніколи відповіді на такі проблеми, ніколи не прозвіємо цієї таємної зв'язи між духом і тілом, між ними все осталося безмежна пропасть, якої не переможе наш розум. Все будемо бесилі супроти таких загальок, наша власна істота

все для нас буде найбільшою і невинною тайною.

Однак мимо всего людина не може перестати мріяти про висвітлення і розсвітлення цієї непрохідної темряви, бо жаждою заспокоєння вродженої нам цікавості є така сильна як гін самозбереження і чим вище розвинеться людська культура, тим більше буде людина заставлятися над невизначеними тайнами, бо вдоволення дає нам тут вже само стремління навіть без віри в наслідки, боротьби без надії на перемогу.

Юліан Павликовський

Перша кооперативна програма в Галичині

(Сторінка з історії кооперативної думки.)

Вирізня зариси господарської кризи галицького селянства подібуємо вже в перших десятиках XIX століття. Дані провізоричного катастру з 1819 року кажуть про грізну розпиль землі. Поверх 60 відсотків паншинних господарств, не господарств карловаті і халушничі нижче двох моргів. Поступи кризи нагадні в даних оковичного катастру з років 1847—1859. Неповні господарства займають вже 71 відсотків загально господарств, а серед них карловаті і халушничі господарства становлять уже поверх 27 відсотків рустикальних посідовств. Під пам'ятні дні „весни народів“ сім десятих сільського люду немало змоги прожитку зі жнива своєї землі.

Прийшов рік 1848! З ним прийшла „земля і воля“. Галицьке суспільство прийняло знесення панщини і увласнення селян з психічно оправданним одушевленням. Настроєвість суспільства заміряла однак тверезий погляд на положення сільського люду.

Земля, яку одержало селянство, була вже в половині XIX ст. завузьким різним варіантом для подальшої більшості господарств. Увласнення переведено без попередньої комасції ґрунтів. Природне розширення земельних ужитків селянства — селянські сервітути на домініхальних діляках і пасовиськах

— касовано безвідплатно або за відшкодуванням, яке було прямо глумом, коли порівняти його до дійсної вартості сервітутового ужитку. Увласнення селянства не дало сільському людові матеріальних основ для розвитку.

Воля, необмежена особиста свобода, свобода вибору зв'язу, свобода самопорядкування своєї справи, а зокрема своїм господарськими справами не принесла їм недостатку суспільного освідженія має сподіваних наслідків — господарського відродження свободного галицького селянства.

Під напором господарського лібералізму у другій половині XIX століття суспільно неосвідомлена маса селянства, мимо особистої свободи, скоро котилася у безвісти господарської руїни.

Господарська криза галицького селянства під 80-ті роки минулого століття крім причин, про які в горі мовла, була й вислідною тяжких занебань а то й прогріхів тодішніх провідників. І вони улягли чарові „землі і волі“, не видивляючи в час передуманої і послідовно реалізованої господарської програми, хоч галицьке село вже від 60-тих років намагалось класти оборонні ваги проти всерушничої ліхви. Люлька організації кредиту творять дійсну мозаїку типів ощадно-позичкових кас. Повстають братські і громадські, церковні і самостійні (оперті на закон про товариства з

15. XI. 1867 р.) „позичкові каси“ напів філантропічного характеру, а напів економічного. Більшість з них падає наслідком недостатку елементарних основ для ведення фінансових операцій.

Фінансові установи краєвого значіння, створені при участі галицьких діячів або й ними самими, крахують.

В тридцять літ по знесенні панщини мимо існування деякої сітки економічних установ або — що гірше — у наслідок їх несправдливості, а то й каригідної діяльності галицьке селянство опиняється на березі пропасти. Ліцитації селянських господарств стають масовим явищем. Замість сподіваного відродження галицького села йде дальший його занепад. На рідній українській землі держиться українське селянство тільки коштом низької життєвої ціни, коштом хронічного неслоння, коштом фізичного і духового нудіння.

В суспільності родиться відважність проти лихоліття. Завдяки Володимирові Барвінському криза галицького селянства йде під прилюдну дискусію на першій народній вічці у Львові 30. XI. 1880. Державна й край — йдучи шляхом ухвалених тоді резолюцій — мали би подати засоби на адержання ліцитацій селянських господарств, суспільність мала би зорганізувати по всіх громадах позичкові каси і громадські шпихлірі, край мав би подати грошеві засоби позичковим касам на акредитування і відновлення з лихварських позичок селян і міщан. Ідея збірної самопомочі суспільності, ідея організації кооператива, як засобу оборони економічно слабшого, по досвідах останніх літ уважалася утопією, невідійсною мрією і була на першій народній вічці промовчала.

Не значить це, щоб Володимир Барвінський був ворогом кооперативу. Він-же, а не хто інший, отворив сторінки редакції собою „Діла“ для пропаганди ідеї кооперативу серед галицького суспільства. На сторінках „Діла“ проголошено була перша кооперативна програма Галицької Воєводи. Увійшовши у близькі взаємини з архителем Василем Нагірним, який по 11-літнім побуті у Швайцарії поверну

до краю, приносив зі собою любов до ідеї кооперативу і вірний кооперативний метод праці, мійтець Володимир Барвінський ставі Василя Нагірного. З них зостається галицька суспільність — при різних родинських ідеях на швайцарському ґрунті, про став кооперативної організації споживача на тлі історії розвитку споживачих союзів в Англії (рік осн. 1874) і Цюриху (рік осн. 1851.)

В них зостається галицька суспільність а ідеологією кооперативного руху споживачів та з метою даної організації та праці споживачого кооперативу.

Кооперативна програма організації споживача проголошена на сторінках „Діла“ в році 1882 до сьогодні не втратила своєї актуальності.

Все живою останеться засада будови і розбудови національного осередкового Союзу споживачих кооперативів, останнього в нерозривних ділових зв'язках зі своєю підбудовою „Сільських Крамниць“ (жасла В. Н. належить розуміти „сільських споживачих кооперативів“) Такий союзний устрій дає змогу успішної оборони проти атак чужоземців, національного посередництва.

Національний Союз і його підбудова повинні опиратися на аламій помочи тих, які їх утворюють, то є членів. В. Нагірний відкидає всяку „протекцію“ — це є допомогу зовні, яка не приносить добра кооперативній організації. Засада економічної самовистарчальності, кооператива, громадження достаточних власних оборотних фондів, у висоті підкріпленій якістю і розмірами кооперативного підприємства ніколи в добре організованих кооперативах не переводиться, не страить свого значіння. Виступ В. Нагірного проти „протекції“ вістрям своїм звертається головні проти тих, які закликали усею дорогою найменшого опору і вимагали при творенні економічних установ допомоги краю чи державі.

Виступаючи проти допомоги зовні В. Нагірний посередньо боронить незалежності кооперативної організації від посторонніх чинників. Економічна залежність може зро-

*) „Діла“ „Діло“ річних 1882 — 77/78, 84, „Як зовні собі а нужді зовні галу“.

Д-Р ВАСИЛЬ ШУРАТ.

У зв'язках з „Ділом“.

Ювілей дивника, а якому постійним членом редакції довелося мені бути чотирма наворотами (в роках 1894/5, 1896/7, 1911 і 1915/16), який вже в 1891. р. дав мені спомогу дебютувати в ролі дослідника українського письменства і з яким нерозривно вже мене пам'ять кількох соток власних „безвездно“ написаних для нього статей і фелетонів, ювілей такого дивника не може бути для мене байдужий. Байдужий не може бути для мене тим більше, що вижуть мене а тим дивником спомини замітних подій громадського й літературного характеру, а яких прийшлося мені брати участь, а ще більше згадки про найвизначніші для мене особи, а котрим колись дружно жили, спільно працювалося і за спільною ідеєю постраждало.

Коли я случайно зустрівся в казармі „Народної Гостиниці“ з майбутнім редактором „Діла“ Іваном Белеєм який десь три роки перед його діяльністю, він серед звичайної розмови звернувся до мене а несподіваним запитом: „А правда, що редактор Белей був порядний чоловік?“ Хоч і як дивний миг мені відгукнувся такий запит, поставлений несподівано від тої жінки розмови, а в зинті відносив на нього „так“ і ми розідувалися. Бо й справді тих перших десятих років моїх зв'язків з „Ділом“ а в котрих редактором був Белей, записалося в моїй пам'яті на 12-тих літ. То був чоловік ви-

сокої культури й неогішеного серця. В тісній його кімнаті з бідняцькою обстановкою, куди а редакційного льокалу при вул. Баторія ч. 24. сходилося по крутих офіційних східцях, пересиділось не один вечір на любій розмові, після якої все виходилося з якоюсь новою гадкою з якимсь пляном нової роботи й виконувалося її швидко, бо кожною він тішився як власною. Тішився не тому, що миг нею заповнити шпальту; не раз-же чужі відкладали на бюрку „під камінь“, щоб лиш тієї, про яку з ним учора чи передучора говорилось, зробити місце в дивнику. І можна було мати певність не лиш відячності з його боку, але й готовності його взяти в оборону надруковане дещобудь і перед книжбудою. Він не раз показував мені надісланий в редакцію скрипт: „Дивіться, — каже було — не против Вас той пише. Гадає, що я надрукую все, що йому з носа спаде“. І не друкував статті з придирчивим тоном з льюльності для мене чи інших разом для кого іншого, хто давав йому поміч постійно. Найбільш разів він, літературним набутком для фелетонів; перекладом а чужих літератур більше ніж оригінальним писанням, поетичним більше ніж прозовим. „Нехай-же раз прецип, наша мова вишліфеться!“ — повторяв часто. Тим і пояснюється пошта цілого ряду моїх поетичних перекладів у фелетонах „Діла“ а того часу, перекладів, а яких не один вичувався Белей на пам'ять. Коли ж я раз (в 1900. р.) дав йому три „Вибірні картини“ Оттоа Ернста, перекладені а німеського а прокуратора перекладува-

ла Іх, добачивши там натяки на галицькі виборчі надзудити, він заявив оборонити їх судово і оборонивши, надрукував у друге. Інтересуючись літературним рухом у нас, Белей разом зі мною критично поставився до перших річників „Літературно-Наукового Вістника“ в р. 1901. Не забуду того літературного вечора а сали „Руської Бесіди“, що його устроїв редакція „Л.Н. Вістника“ для відчитання приданих писань. Коли сіхто з архієпископа вчора не сподівався критики, виступив а нею по черзі д-р Вич. Морачевський, Іван Петрушевич, а і — Белей. Острі замітки Белея зробили тим сильніше вражіння, що сіхто не миг підозрівати його так, як мене чи Петрушевича, у приналежності до літературної опозиції. Дехто а редакції „Л.Н. Вістника“, правда, приписував тодішній виступ Белея давнішому подразненню, викликаному усуненням „Діла“ а друкарні „Наук. Товариства ім. Шевченка“. Я одначе а сьогодні можу засвідчити, що Белей тим фактом ані а десятих частин не був так подразнений, як поведінкою голови „Наук. Товариства ім. Шевченка“ підчас кампанії проти „Діла“, котру я й описав у львівському „Моніторі“ а статті а пошним підписом. Як редактор у відношенні до членів редакції Белей був потрохи педантом. Боявся, щоб „Виданичка Сіняка“ не закинула йому, що члени редакції анімадо працюють. Тому видержував їх щонайменше до 1-ої години а полюдні, хоч часом номер був уже а годині 11-ій повний, бо працювали а редакції такі, наприклад, борисинці, як Мих. Струсович, А. Бе-

резинський, Павло Кудряк. За те, коли Белей випало на часок піти з редакції, ми зараз пускалися на ревізію редакційного бюро, добували „з під каменя“ вчорашні статті, слали їх а друкарню й за певним часом, що а номер повний, Ішли на пиво до Бадняка при вул. Академічній, куди небагато і Белей приходив за нами й несподівано платив рахунок. В часі відсутності Белея ми справлялися а редакційними „Діла“ дуже часто як а годині 11-й рано, бо кождий з нас працював щось готівне вже а хати, або зараз, уставши а ліжка, перекладав до друкарні через „незакінченого“ візюлого редакції Івана Стеценка.

Відбувши а „Ділі“ першу редакційну практику, я в грудні 1895. р. на просьбу редактора згодився піти а характері кореспондента а масового депутата до Вала. Всім відомо, що та депутатія сподіваного успіху не мала. Мала одначе один успіх, якого сіхто не сподівався. По дорозі до Вала, а ще більше а Вала наговорився учасники депутатів а вагонах на політичні теми так багато і так свободливо, як на ніякому вічу не могло бути. А що між слухачами було багато селян а різних місцях Галичини, то кинені тоді слани виширшили містять краще ніж при помочі несподіваних газет.

З часу, коли а був артуш редактором між членами редакції „Діла“, якийний факт загрозивав його на статті Ів. Франка, пошину на виступи до Франківських племен а польським перекладі „Eidolochi Mroci“ п.а. „Nico o tobie namu“ Про те, куди ми статті слали а годині 11-й

[illegible]

* Точніше про це в ефірному розмові від записується: «Привітання записано приїжді в друкарні міста» від рек. проф. О. М. Мухоморова. Хрест. Мад. Часописи 1987.

І так не знати, що більше подивляти, чи великанські числа, що придавають нас своєю містичною емпатичністю, чи силу інтелекту то-го безконечно ничагажного ества в природі—чоловіка, що піднісся так високо, що не знають його ні великанські числа, ні безмежні простори. І тому то добре є в хвалі знаєди вернути наш вір до тих безчислових небесних вір, що живуть на-одинці в далеких просторах і гра-дуть — безконечності.

О. ЗІСКО-СТАСЬКА.

„Діло“ в моїх споминах.

Тоді, я була ще маленькою дитиною, тільки однією дитиною на столі біля дівчинок адміністративного у нас „Діла“ — знайшла мене, спростовуючи моїх батьків, але жодне новітнє слово, яке виходило в задуманню адміністратора талісману рутенщини — „Діло“. Присяга його покійний брат, який ще студент і навчався в гімназії, а потім в університеті, якого ми не знали, аби тільки та знавала й не могла мати нічого тайни.

Старша сестра, брати, навіть я, мали, а неспокоем очікували, що батько на це повинен сказати.

Учвалам щось зверху, потім перебігла очима статтю за статтю й знову хвилюю не говорила ні слова.

— Що ж? — каже по довгому мовчанню, не так нам старим в науку відстає від нас молодих — ми, мабуть, знаєте краще слово та слово — а от ми приступимо й до діла. Ну робіть, робіть, побачимо, як то будуть змін „Діла“!

І так „Діло“ дістало героїзм, стало у мій хаті, хоча батько до смерті держався свого „Слова“. Одне молоді вміли змінити нічого не замислюючи з його стороною й перешли, ні їм більше казати.

Спершу почалися вночі тільки тоді коли на хвилю приїжджали брати, потім молодший брат, що теж в Школу, а потім мені прислали його привітання й так від наймолодших дівчат закінчили мене молодим шароварським рухом.

І так само було хіба і цілою тодішньою молодію генерацією, якої вчилися було „Діло“. Навіщо вказувало нам шляхи роботи, давало заохоту й провіди й не дивно, що так вдалося з душею старшого покоління, що й до цієї сесії його, і при цьому ривках у погляді та недовірливості ставини, яке приходило вночі займати у деяких питаннях „Діло“ а не тою повагою, у якій шукається відповіди на різні, складні проблеми і з його думками радитися. А коли чується вночі закати з різних сторін, менше чи більше спільні, чується мимоволі жаль до тих, що ведуть його під палу перу. Так і хочеш сказати: „Як то? маєте такий поважний, такий заслужений журнал і не стоїте на його сторожі так, щоб ніякі брилки боляки не в силі його були досягнути?“

Доклад я жила далеко від Львова, близьких зв'язків не доводилося мати з цим часописом. Час від часу мала новинки, менш-більш цікаві епізодичні дописи з інтересним обличчям, хоча і від невідомого доведлося виступати дотераз при нагоді моїх поїздок на чужину, коли помічувала у фейлетонах „Діла“ спомини із них.

З того часу тодішня редакція почала вважати мене за співробітницю, надіслати правдивої сміх часопису. Значилося це занадто з мійм відношенням до постійної побуту до Львова. Тоді-то доводилося заходити час від часу до редакції, настигала щільна атмосфера, порозуміння щодо співробітництва.

На публіцистичному полі поважніші виступали в той же шлях та „Діло“ як при якій нагоді: Наслідком непереставали й синтури учасників писати в іноді, скінчивши самогубством талісманів, свідомий учасник Чорний. Не була це перша жертва неміраджих відносин, а попередній самогубства в колах нашої інтелігенції, але мало відносно на свідомість перенесли молоді могли наповнити суспільність й бачили втрачено, щоб це не набрало характеру невідомості спільної.

Нам часописи завжди писали тими факти життєвої дилемати в приватному світі, невідомо зачепили адекватувати їх, робити з неможливою заспокоєння дітей на

півнянних героїв. По самогубстві Чорний, появився теж у „Ділі“ подібного погляду фейлетон. Я посилаю зазначено „Діло“ синови учасників в Чернівцях — і ось тоді перший раз не вважалося я подібної лектури дати до рук дитині.

Мене як матір оминала як і за інших дітей в яких руки попадуть подібного роду статті й от я пішла до редактора й рішуче заперечувала щодо такого освітлення даної трагічної події. Редактор вельми мене подумав й признав рацію.

— Навіщо статтю в тій ролі — радо помістимо.

— Добре, напишу, якщо вийде час.

Я не думала так негайно братися до тієї справи, але вечором того-ж дня прийшов писанець з листом від редактора. На завтра рано проти коначно статтю на цю тему, що ми говорили.

Я написала. Стаття була поміщена як передовиця й звернула на себе загальну увагу. Покійний Євген Олександрович з Відня написав мені таке: „Я читав вашу знамениту статтю спм із товаришами в парламенті й скажу вам одно: не кидайте пера, публіцистика власне, дуже важке для вас поле. Давайте нам побільше таких поважних думок“.

З того часу я частіше заходила в редакцію „Діла“, містила принагідно це й те, мала навіть свій постійний рахунок як співробітниця. В

ІВ. НІМЧУК.

„Діло“ і „Нове Слово“.

Спільний щоденник: 29. грудня 1913 — 4. лютого 1914.

В рр. 1913—14 аж до вибуху світової війни був я тоді студент філософії, одночасно постійним співробітником популярного ілюстрованого українського щоденника у Львові „Нове Слово“, що з успіхом конкурував з бруківною пресою в польській мові, передовсім із сильно поширеним тоді „Век-ом Новим“, і здобував з дня на день нові терени, нових читачів і прихильників у всіх кругах нашого народу. Мірлом поширення і популярності „Нового Слова“ може служити обставина, що в часі балканської завірюхи, яка попередила світову війну, коли то зацікавлення війною дійшло до найглухіших закутків нашого краю, — щоденний наклад нашого популярного щоденника переходив 12.000 примірників, отже цифру, якої не досягнув тут ніколи ні один щоденник в українській мові.

На час мого співробітства в „Новому Слові“ припадає м. ін. загальний страйк друкарських складачів, що тривав майже шість тижнів (кінець грудня 1913 — початок лютого 1914). В тому часі „Нове Слово“ виходило до спільки з „Ділом“ як спільна газета, спершу по 4, де-що пізніше по 3 сторінок, п. н. „Діло“ і „Нове Слово“ (спільний щоденник), щоб не лишити українського читача зовсім без інформацій. Про цей короткий період у житті української преси хочу сказати кілька слів.

Щоденна преса у Львові була заступлена в тому часі такими організаціями: Діло, Нове Слово, Руслан, Народна Часопись — українські, Прикарпатська Русь — московсько-польський орган (Галичанин) тоді вже мабуть не виходив, Газета Львова, Дзеник Польскі, Газета Народова, Курер Львовскі, Пшегльонд, Слово Польске, Газета Поранна (і Вечорна) та Век Нови — в польській мові і Тугблат — у жидівській мові. З тих газет Слово Польске, Газета Поранна (або: Вечорна) та Курер Львовскі виходили двічі на день. Як бачимо, за нецільних 15 літ відносини на цьому полі у Львові сильно змінилися: особливо на полі української щоденної преси, з якої удержалося по суті тільки один „Діло“, і то в зменшеному об'ємі й накладі.

Як вибухнули загальні страйки

кінці запропонували мені спробу редагування квартального додатку до „Діла“, призначеного для жіноцтва.

Одначе спроба довго не адержалася. Львів, а по чисті й тодішня редакція „Діла“ не сприйняла її. Мені буні-то дали свободу писання, одначе в тім мали бути й огляди мод, справозданні з чужинного жіночого руху, а не дали найважливішого: жодної зіткнутися безпосередно з часами нашого жіноцтва і вслухатися в живчик його життя. При тім псували справу не однакові наші погляди на деякі справи й траплялось таке, що коли я в жіночому додаткові трактувала якусь справу серйозно, редакція на останніх сторінках „Діла“ в тім-же числі брала її з гумористичного боку. Якби там не було всеніж жіночої преси на сторінках чужого денника показалося невідповідним і ми по коротких спробах це діло залишили.

А проте, коли мені хотілося зпер вести самостійну редакцію жіночого часопису, узялаю, що першою школою тоїж, не легкої штуки, була для мене редакція „Діла“. І тому вітаючи її отсе з великим ювілеєм 40-літньої праці як щоденника бажаю якнайкращих дальших успіхів та відновлення давних світ-них її часів, коли-то „Діло“ було виразником усього поступового, усього нового, гарного у нашому культурному житті.

друкарських складачів, поодинокі щоденники у Львові вважалися разом, щоб організувати хочби невеличкий спільний органчик, який у часі страйку подавав би передплатникам найважливіші інформації про біжучі події дня. Такий спільний орган п. н. „Кроніка“ в об'ємі 4 сторінок видавало разом 6 польських щоденників: Дзеник Польскі, Газета Львова, Газета Народова, Курер Львовскі, Пшегльонд і Слово Польске. Замість Газети Вечорної і Поранної виходила тільки Вечорна на 4 сторінках, а Век Нови появлявся в дивно худощавім виді.

З української преси, як сказано, виходило „Діло“ і „Нове Слово“ (спільно) та „Руслан“ (в об'ємі одного листка). „Народну Часопись“, що була українським додатком до „Газети Львівської“, краєве правителство припинило зовсім, хоч видавало окремо урядовий вістник в польській мові в об'ємі 2 сторінок, а зам. „Газ. Львівської“ розсилало агадану „Кроніку“. В незміненному об'ємі виходила тільки „Прикарпатська Русь“, а це тому, що друкувалося в друкарні, яка була власністю друкарських складачів і в якій з тої причини не було страйку. Загалом працювали тоді у Львові тільки три друкарні, всі три — власність друкарських складачів.

До редакції спільного органу „Діла“ і „Нове Слово“, що містилася в нинішній редакції „Діла“, увійшов з персоналу „Нового Слова“ тільки я один. Часами приходив іще член ред. „Н. Са.“ М. Нізкоклон (помер у часі української визвольної війни), що був одночасно метким адміністратором популярного щоденника і вмів організувати вразково його кольпортажу, в якій розходилося тричі більше „Н. Са.“, як між переплатниками. Інші члени редакції „Н. Са.“ (гол. ред. М. Курцеба і співробітник С. Білик) павзували.

Редакцію спільного органу „Діло“ і „Нове Слово“ від Ярослав Веселовського. Всея такі гол. редактор „Діла“ В. Панейко приходив щодня до редакції й обговорював з М. Лозинським сливе кожну передову статтю, яку писав зазначено останній. Крім того постійними співробітниками спільного органу були оба Лотоцькі із „Діла“ і

при окремій бюрху працював редактор „Слово“ Ол. Кузьма. Пам'ятаю, що до ред. з'явився приклад щодня Андрій Жука, з яким, по селі, дотепний, ніжно живий Веселовський виправляв різні „дотуки“, що викликали сальви сміху. На це Веселовський міг собі тоді легко дозволити, бо газетка була маленька і редакторам багато клопоту не приносила.

Спільний орган друкувався в друкарні „Діла“, а складав його сам неб. Айхельбергер при допомозі кількох хлопців. Ясно, що газета, складана і друкована в більшості нефаховими, початковими хлопцями-практикантами, мала на собі всі позначки нефаховості, доривочності. Але наша публіка була вдоволенна й тим, бо без того була би занадто виключно на інформації польської „Кроніки“.

Оригінально уладилася редакція „Руслана“, який друкувався в друкарні Шинковського. Там складали газету в друкарні самі редактори (С. Горук, І. Протів, М. Алісевич при допомозі кількох знайомих) і тому не потребували майже нічого писати, складаючи весь матеріал 2-сторінкового числа відразу „з голів“. За короткий час набрали такої вправи, що безперечно могли з успіхом авести конкуренцію з вишколеними складачами. Після скінчення друкарського страйку виявився в „Руслані“ дуже добрий фейлетон ред. Ів. Проця про те, як він став складачем. Автор, хоч був гордий на свої успіхи в ролі складача, при кінці всеж таки заявив, що з адоволенням покидає друкарську „кашту“, передаючи „світ с-іque“.

Випадало би ще кількома словами пригадати, які важливі справи порушувалися тоді в спільному органі „Діло“ і „Нове Слово“ і які цікавіші події зайшли в тому часі. Отже поза переговорами в справі виборчої реформи до галицького сейму і засіданнями центрального парламенту й різних його комісій у Відні загальну увагу всіх тих, що інтересувалися „політикою“, зосередив був тоді на себе великий процес у Мараморощському Сиготі проти селян-русофілів, в якій то справі відбулися навіть великі збори українців у Відні. Далше слід згадати про великі, бурливі українські демонстрації у Львові проти наших москвофілів, що відбували свій краєвий з'їзд, на який запросили пос. Кльофаца й інших чеських русофілів із нац. соціалістичної й аграрної партії. Багато шуму наробили тоді й відомі „революції“ польського журналіста Крисака про зв'язки українських провідників з пруським „Ostmarkverein-Ost“ (г. за „прусські марки“). Наслідком тих „революцій“ проф. Роман Залозецький, що викладав у львівській політехніці, кинув це становище, примушений до того постановою польського студентства і професури, й виїхав на постійне життя до Відня. З інших політичних подій треба ще відмітити чимраз яркіший, загальніший похід проти українства в Росії, що знайшло свій вираз у спільному органі в численних статтях і замітках. Відповідну увагу звернено теж на польський мілітарний рух, що в тому часі поширився й сиріпався в різних кругах польської суспільності.

З багатьох фактуальних справ, порушуваних на сторінках „Діла“ і „Нового Слова“, згадаю про постійне поміщування багатого програми праці та наук, викладав ім. Петра Могили, що як у центрі у Львові, так і по своїх відділах на провінції розвивало доволі живу діяльність (як за той час змінювалися відносини), про іменування його українського допента у Львові д-ра Ів. Свеніцького, про назначення парохом церкви св. Варвари у Відні о. д-ра Жука, про установчі збори Польського Інституту українських приватних урядовців у Львові, про пострілення загальнолюб-авого члена „Бачиристи“ Степа-

[illegible]

Потім перерва на десять літ, а від 1917 р. починає виходити знову „Листы до Простити“, яке опинило тільки однією ніжною. По невдачній спробі відновити журнал у 1916 р., наступна регулярна видавання його тільки з кінцем 1921 р. Від 1923 р. журнал змінює свою назву на „Народний Простит“. До цієї зміни з даваних часописів приходить творець „Життя і Знання“. В початках свого існування (в 10-х рр. м. а.) Простит єдиний орган має у своїй програмі чисті практичні цілі: поради з акційних практик, медичні, педагогічні, господарські відомості до розуміння тої доби (сільське і творче життя). В 20-х роках програма міняється. Перший річник „Життя і Знання“ — це є свого роду газета для читальни, різного змісту, а редакція проповідує на початку кожного числа, а з кінця від другого річника перетворює постійний Кость Пашківський цей журнал на часопис sui generis господарський з практичними радами для дрібного сільського господаря. В 1907-8 і 1922-23 рр. „Листы до Простит“ мало знаєть популярного літературного журналу (оповідання, вірші та популяристичні статті). Від 1909 р. аж до 1914 р. стає щонайбільше органом самого Товариства з огляду протиставлення практичних і теоретичні завдання для ведення сільськогосподарської роботи. Такий самий протиставлення організації характер має в „Вісник Простит“ з 1923/7 рр. „Життя і Знання“ має цілком інвазивний характер від акційних вище своїх попередників. Це є свого роду популярно-науковий журнал, який на цілі популяризації знань. Редукція він не виключає потреби йти протиставлення органів, в році „Народний Простит“ статистичні роки. А що називаю в усіх сторін до Товариства створюючи допомоги популяризації знань з видавання щодня цього спеціального органу та від редакцій часописів з „Wissen und Fortschritt“, „La Science et la Vie“ і „Знання і розвиток“.

Щирітє мнє насодис!

ГРОМОЗВОДИ ХРЕСТИ, пікна до церков, машини до виробу цементних дхків, форми на начинні бетонні і всілякі підпорядкові роботи
встановлює **Михайло Стефанівський**
12278 Львів, Варшавська 10. 1-1
(між вулицями Ридерською і Кордубацькою).

КАВАРНЯ І РЕСТАВРАЦІЯ „БЕЛЬМОНТ“
в домі „Народної Гостинниці“
вул. Косцюшка 1
авантюрує великий **Маланчин вечір**
Львівський відкритий через вулицю. Кухня чинна до рана, знала вже с П. Т. Гостям наша спеціальність: як росія, борщ, курка, угорський гуляш. 1274 2-2

В зол. ПЕРСТЕНЕЦЬ 8 зол.
з 14-карат. золота з рубіном, тільки у
Б. ГРИНБЕРГА Сикетуська 4.

ПЕРША УКРАЇНСЬКА РОБІТНЯ ВОЛІЧКОВИХ ВИРОБІВ „ТРИКОТАРНЯ“
у Львові, Косцюшка 3/1.
підприємство працює від 1. січня 1928. замовлення на вироб: светерів, кашкетів, пу- товників, гарсонів, костюмів, дитячих комодів, пелюшок і інших річей, як також 1240 переробки і підбірки. 2-2

Меблі на рати і за готіаку без під- мишки ціл. також великий вибір тапчиро- ваних меблів найдешевше в „Доротеум“
Львів Свободи 34, тел. 15-01. 1240 1-4

Конкурс
Виділ Товариства „Український Інститут для дівчат“ в Перемишлі розписує конкурс на посаду управ- ителя приватної жіночої гімназії. Рефлектуються на іспитованих кан- дидатів, незватих в державних школах, до 50. року життя. Подан- ня з відповідними алегатами вно- сити до 25. січня 1928 р.
1285 **ВИДІЛ.**

Загальні Збори
ТОВАРИСТВА
„УКРАЇНСЬКА ЗАХОРОНКА“
в Бориславі
відбудуться
в Новий Рік, тобто 14. січня н. р. в год. 4. повол. в новій будівлю Захоронки. Все Громадянство проситься о численну участь.
ЗА ВИДІЛ:
с. Іван Ліщинський Павло Лопата
вредсиди. секретар.

Загальні Збори
ТОВАРИСТВА
„Мішанського Брацтва“ в Тернополі,
відбудуться
о п'ятницю, дня 20. січня 1928 р. в год. 11 перед пол. в салі Т-ва з таким повсякденним:
1. Отворення Зборів.
2. Відчитання протоколу з послід- них Загальних Зборів.
3. Звіт устною ого Виділу.
4. Звіт Контрольно Комісії.
5. Вибір нового Виділу.
6. Проект адаптації (перестроєна) салі. 1225 3-3
7. Внесення в Інтерпеляції.
ЗА ВИДІЛ:
Андрій Фалендиш, А. Салсвич.
голова. секретар.

В Адміністрації „Діла“
Львів, Ринок 10, н. пов. можна одержати слідуєчі книжки:
Е. Чикаленко: **Спогади І—III.** (вичерпується) зол. 8-00
М. Волянко: **Шефенко і княжна Репніна** 1-50
Г. Брасюк: **Безпутні** (сучасна фільма) 0-60
Служба Божа св. Іоана Золотоустого зі служ- бами ріжних намірень *Українською мовою* у перекладі о. д-ра Я. Левицького 2-50
Виступає в салі Т-ва, в уроч. мо відповідного виступу за посередністю.

Видавництво Самосвіта
Автіо Крушевлянський
Критичний нарис повісті Івана Франка
Boa Constrictor
Головна проповідь в
Т-ві „Пресвіта“ у Львові Ринок 10/11.
1229 Ціна 00 с. 2-2
Набути можна у всіх книгарнях.

СВІЧКИ 1157
ВАЗЕЛІНА 4-8
ШМІР
Імж. **КОСТЬ КОТЕЦЬКИЙ І С-ка**
Львів 16, біля Кульпарківська 8.

Радикально усуває спеціальними бан- дажками найбільші і застарілі пропу- кланні черепа, пупка, уда і пухлики у ді- тей, жінок і мужиків. Опаки: проти че- репної обвислости, проти обвислення шлун- ка сист. д-ра Кобельника, по перебутті полли і т. д. Гумові палочки проти жи- лок і для зрештормовання згрубілих ніг. Прямодержакки і горсети проти роблен- ня горбу і проти скривлення хребетного стовба. Гумові мотинки на десь для ослаблених на міхур. Бандажі проти ви- падання матиці сист. д-ра Ливедана. Про- теси штучних ніг для ампутованих і т. д. Бандажист Подячек в Самборі 5.
Тел. ч. 1. 1136 8-8 Циники даром.

УВАГА!!! УВАГА!!!
Тисячі господарів переконалися, що найбільше можна заміняти своє прядиво на
ПОЛОТНА ЦАЙГИ ОБРУСИ СУКНА БАРХАНИ ХУСТКИ і пр.
в **ОДИНОКІЙ СОЛІСЬКІЙ ТКАЦЬ**
„ВОЛОКНО“
у Львові, Замарстинівська 36.
(коло моста).
Прібки на жадання висилаємо задувно.
Агентів праїмаємо і добре вина- годжуємо. 1-1

Найновіші видання „Просвіти“.
Д-р Брик І. Чудя про українську Народ- ну пісню 1927. 8° 16 ст. 0.50 а.
Галущинський М.: Повстання оспіта в 97 ілюстраціях 1927 8° 42 ст. 2.70 зол.
Галущинський М.: „Геть повстання“ 1927 16° 25 ст. 0.50
Гребінка Е. Чалювський. Історична по- ность з кофюр. малюнками. 1926 8° 143 ст. 5.00 зол.
Б. Кудрик: Українська народна і освіт- на музика. 1927. Отор. 20. Ціна 0.75 зол.
ПРОСВІТНІ ЛІСТКИ. Серія II. Наука писма. 1927. 8°. Ціна 0.40 зол.
Рахонський І.: Наш освіт і його будова. З 11 образами. 1927. 8°. стор. 25. Ціна 0.90 зол.
Статурський М.: Основа побороваля по- несення хорі у відрат. З 23 об- разами. 1927. 8°. стор. 34. Ціна 0.80 зол.
Про намірний догляд за ранами у домашній відрат. З 9 обра- зами. 1927. 8°. Отор. 3. Ціна 0.20 зол.
Шеминко С. Антонович В.: Про життя давніх Словян. 1927. 8°. стор. 10. Ціна 1.50 зол.
Д-р В. Шурат: Початки слави української народної пісні в Галичині. 1927. 8°, стор. 16. Ціна 0.80 зол.
Чайковський М.: Не було виходу... Історія одної парляції. Оповідання в Галицького життя. 1927. 8°. стор. 62. Ціна 1.70 зол.
Т-во „ПРОСВІТА“, ЛЬВІВ, РИНОК 10.

„Народна Торговля“

Краєвий Союз Споживчий
поручає

споживчі і колоніальні товари

- в продажі гуртовій і подрібній. -
1279 1-1

Земельний Банк Гіпотечний

АКЦІОННА СПІЛКА
ЛЬВІВ — ВУЛ. ПІДВАЛЛЯ Ч. 7.
Телефон ч. 3-82. Ктo в П. К. О. 100.000
(Власна казначниця у Львові, вул. Словатського ч. 14.)

Одинокий Український Девізовий Банк

Пологоджує всі банкові чинности.
Приймає вклади на біжучий рахунок в доларах і золотих і виплачує їх в доларах, або золотих по курсі для.
Переводить перекази заграничю до всіх країв — особібно на Україну й до Америки.
Переводить ініксо у всіх місцевостях країн.
Уділяє кредитів, пом- чок, гарантії, акредитив.
Купує і продає тіккі папери.
Кожний Українець повинен мати акції Земельного Банку Гіпотечного 1230 Як їх що не маєте — пишть до Банку. 1-

Подаємо до ласкавого відома один похвальний лист, яких маємо багато від наших численних ПТ. Замовців
М. БРИЛИНСЬКИЙ.

ВІДЛИВАРНЯ ДЗВОНІВ
Мих. Брилинського

Львів-Замарстинів,
вул. св. Михайла 14.

Похвальний лист.

Ми підписані з приємністю свідчимо, та рівно- часно приносимо щирю подяку фірмі М. Брилин- ського за доброякісний мельодійний і звучний дзвін, відлятий для нашої церкви. Охоче рекомендуємо всім, хто хоче мати добрі дзвони, купувати у вище- означеній відливарні.

с. Гродиславичі, Томашівського повіту на Холмщині.
1-ого листопада 1927 року.

Настоятель, Протоерей Інокентій Косоноцький.
Псаломщик, І. Боровик.
Староста церковний, Вавришук Іван.
Представники від Брацтва і парохіяни: Степан Рель- ко, Яків Кобецький, Петро Канцер, Степан Кар- пович, Василь Триндус.
1289 1-1

В 40-ЛІТНІ РОКОВИНИ ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО ЩОДЕННИКА.

Перша сторона „Діла“ як щоденника
з 2 (14) січня 1888.

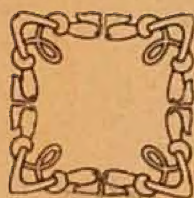
Редактор „Діла“ Ярослав Весоловський.

Редактор „Діла“ д-р Василь Панейко.

Заслужений адміністратор „Діла“
проф. Дамин Гладилевич.

Редактор „Діла“
д-р Льонгин Цегельський.

Редакція „Діла“ з 1924 р. (Сидять з ліва на право: Василь Мудрий, Роман Купчинський,
Ів. Кедрич-Рудницький; стоять з ліва на право: Федь Федорів, д-р Михайло Рудницький.